

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЛІНГВОКОМП'ЮТЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 14

Вінниця ДонНУ імені Василя Стуса 2021

УДК 004:81'32+33

Рекомендовано до друку Вченою радою Донецького національного університету
імені Василя Стуса (протокол №13 від 26 березня 2021 р.)

Лінгвокомп'ютерні дослідження: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т ім. Василя
Стуса; гол. ред. А. Загнітко. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2021. Вип. 14. 136 с.

ISBN 978-966-639-457-9

ISSN 2307-0544

Свідоцтво про держреєстрацію KB 22548-12448ПР

Редакційна рада: Городенська Катерина, д.філол.н., проф. (Україна); Соколова Світлана, д.філол.н., старший науковий співробітник (Україна); Конюшкевич Марія, д.філол.н., проф. (Білорусь); Бацевич Флорій, д.філол.н., проф. (Україна); Сарновський Міхал, д.філол.н., проф. (Польща); Йожвікевич Пшемислав, д.філол.н., проф. (Польща); Архангельська Алла, д.філол.н., проф. (Чехія); Ляхур Чеслав, д.філол.н., проф. (Польща); Бранднер Алеш, д.філол.н., проф. (Чехія); Іванович Мілена, д.філол.н., проф. (Сербія); Попович Людмила, д.філол.н., проф. (Сербія).

Редакційна колегія: Біскуб Ірина, д.філол.н., проф. (Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк, Україна)); Гарбера Ірина, к.філол.н. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); відповідальний секретар); Данилюк Ілля, к.філол.н., доц. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); веб-редактор); Загнітко Анатолій, д.філол.н., проф., чл.-кор. НАН України (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); головний редактор); Кондратенко Наталія, д.філол.н., проф. (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова (м. Одеса, Україна)); Космеда Тетяна, д.філол.н., проф. (Університет імені Адама Міцкевича (м. Познань, Польща)); Кочан Ірина, д.філол.н., проф. (Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна)); Кравченко Елла, д.філол.н., доц. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)); Краснобаєва-Чорна Жанна, д.філол.н., проф. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна); заступник головного редактора); Ситар Ганна, д.філол.н., доц. (Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)); Скаб Марія, д.філол.н., проф. (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна)).

Рецензенти:

Карпенко Олена д.філол.н., проф. (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова).

Левченко Олена д.філол.н., проф. (Національний університет «Львівська політехніка»).

Розглянуто фундаментальні проблеми теоретичної та прикладної лінгвістики, простежено актуальні напрями автоматичного опрацювання мовної інформації, традиційного та машинного перекладу, схарактеризовано особливості створення та використання лінгвістичних баз даних, з'ясовано специфіку й тенденції сучасної лексикографії та дистанційної освіти.

Для мовознавців, лінгвістів-програмістів, викладачів вищої школи, аспірантів, студентів, учителів.

Електронна версія збірника доступна на Донецькому лінгвістичному порталі за адресою: nova.dn.ua, на порталі ДонНУ ім. Василя Стуса за адресою: donnu.edu.ua, а також на сайті ОП *Прикладна лінгвістика* ДонНУ ім. Василя Стуса за адресою: pldonnu.pp.ua.

Засновник: Донецький національний університет імені Василя Стуса МОН України.

Адреса видавця і редакційної ради та редакційної колегії: 21007, м. Вінниця, вул. академіка Янгеля, 4, ауд. 320.

© Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021

© Автори статей, 2021

ЗМІСТ

Загнітко Анатолій, Краснобаєва-Чорна Жанна	ПЕРЕДМОВА	6
--	-----------	---

РОЗДІЛ I ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Загнітко Анатолій	ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА	8
Краснобаєва-Чорна Жанна, Ситар Ганна	ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА APPLIED LINGUISTICS» (СО 'БАКАЛАВР' І СО 'МАГІСТР'): ДОСВІД МОНІТОРИНГУ	17

РОЗДІЛ II ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІЙНОЇ СЕМАНТИКИ ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Адамусік Каріна	ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ КОНСТРУКЦІЙНОЇ ГРАМАТИКИ: ДОСВІД СТВОРЕННЯ НА POLYDİC	25
Бевз Юлія	ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ <i>ЯНГОЛ</i> / англ. <i>ANGEL</i> В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНО- МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ	29
Harbera Iryna	DEFINITION OF LINGUISTIC CONFLICTOLOGY AND ITS IMPLEMENTATION	34
Грицай Андрій	ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИКИ У ПОЕЗІЇ: ВАСИЛЬ СТУС ТА ЗАПА ПАУАЛІШВІЛІ	37
Дяченко Владислава Коваль Катерина	СИНОНІМАЙЗЕРИ: ОСОБЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ МАТЕРІАЛИ ДО ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ «ВЕСІЛЬНА ФРАЗЕОЛОГІЯ»: <i>ВУЗОЛ</i> / англ. <i>KNOT</i>	40
Krasnobaieva- Chorna Zhanna	PHRASEOLOGICAL REPRESENTATION OF THE LINGUISTIC WORLD'S IMAGE:	43

	THE POSSIBILITIES OF AN INTERDISCIPLINARY APPROACH	47
Міщенко Ольга	ДО ПИТАННЯ ПРО АНТРОПОМОРФНИЙ КОД КУЛЬТУРИ У ФРАЗЕОЛОГІЇ: КВАЛІФІКАЦІЙНІ ТА СТРУКТУРНІ ОЗНАКИ	51
Полторак Жанна	АВТОМАТИЧНЕ ВИДІЛЕННЯ КЛАСІВ ІЗ БЛИЗЬКОЮ ДИСТРИБУЦІЄЮ (КОНТЕКСТНИХ СИНОНІМІВ)	56
Притолук Марина	АЛГОРИТМ УКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ «ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ-ГАСТРОНОМІЗМОМ» (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ)	60
Тепшич Анастасія	МАКРО- ТА МІКРОСТРУКТУРА ЕЛЕКТРОННОГО СЕРБСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА	65

РОЗДІЛ III

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА, ДИСКУРСОЛОГІЇ, ПСИХОЛІНГВІСТИКИ

Бондар Вероніка	ПЕРСОНАЛІЇ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА: ДАНИЦА СЕЛЕСКОВИЧ (МАТЕРІАЛИ ДО ДОВІДКОВОГО ВИДАННЯ)	70
Вітюк Карина	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ У КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ	75
Заєць Віталіна	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПОВІСТІ «ДЖИМ ГУДЗИК І МАШИНІСТ ЛУКАС» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ	78
Жигай Анастасія	ЗМІНА СВІТОБАЧЕННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	82
Коломієць Аліна	МОВНА ОСОБИСТІТЬ СУЧАСНОГО БЛОГЕРА В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ	87

Локшина Діана	СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ЖУРНАЛУ «НАТАЛІ»: АНАЛІЗ	ОБКЛАДИНКИ ЖІНОЧОГО КОНТЕНТ- АНАЛІЗ	90
Сидорчук Анастасія	КОНТЕНТ-АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ІНСТАГРАМ-БЛОГЕРКИ	ПРОФІЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ	93
Слободян Аліна	ВИСВІТЛЕННЯ РОЗВИТКУ ПІАРУ НА ОСНОВІ ЗАРУБІЖНОГО ШОУ-БІЗНЕСУ		97
Собко Ірина	ГЕНДЕРНІ ІНТОНАЦІЙНИХ КОНТУРІВ	ОСОБЛИВОСТІ	101
Троян Анастасія	МАНІПУЛЯЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ГОЛОВНИЙ ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ТЕКСТІВ МАСОВОЇ РОЗСИЛКИ		105
Цвігун Катерина	ТИПИ ПЕРИФРАЗ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ		110
Якубчак Вікторія	ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УСНОГО ПІДГОТОВЛЕНОГО ТА СПОНТАННОГО МОВЛЕННЯ		115

РОЗДІЛ ІV

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ

КВАНТИТАТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Віннічук Єлизавета	АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ІНДЕКСУ ВИНЯТКОВОСТІ: ПРИНЦИПУ ‘НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ’	РЕАЛІЗАЦІЯ	118
Kobchuk Yevhen	EXPERIENCE IN THE APPLICATION OF THE COEFFICIENT OF ASYMMETRY: IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF ‘LEARNING THROUGH RESEARCH’		121
Pysarenko Bogdan	EXPERIENCE IN THE APPLICATION OF THE COEFFICIENT OF VARIATION: IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF ‘LEARNING THROUGH RESEARCH’		127
Рарова Олеся	АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ТЕМПУ МОВЛЕННЯ-ДУМКИ: ПРИНЦИПУ ‘НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ’		132
	ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ		135

ПЕРЕДМОВА

Пропонований збірник наукових студіювань «Лінгвокомп'ютерні дослідження» є періодичним щорічним виданням, в основній своїй частині охоплює матеріали XIV Міжнародної науково-теоретичної і навчально-прикладної конференції «Лінгвіст-програміст».

Міжнародна науково-теоретична і навчально-прикладна конференція «Лінгвіст-програміст» функціонує з 2007 р. (до 2020 р. семінар) і присвячена найважливішим проблемам сучасної комп'ютерної лінгвістики, актуальним питанням прикладної лінгвістики в широкому розумінні та інноваційним технологіям освіти. У рамках конференції заакцентовано проблеми:

- «Застосування комп'ютерних технологій на уроках української мови у сучасній школі» (2007 р.),
- «Сучасні технології комп'ютеризації навчання» (2009 р.),
- «Сучасне лінгвістичне моделювання» (2010 р.),
- «Корпуси, електронні словники як основа прикладних досліджень» (2011 р.),
- «Актуальні проблеми прикладної лінгвістики: сучасні технології опрацювання мовної інформації» (2012 р.),
- «Актуальні питання прикладного опрацювання природної мови: закономірності моделювання і технології обробки мовної інформації» (2013 р.),
- «Актуальні проблеми прикладної лінгвістики: сучасні технології опрацювання мовної інформації» (2014 р.),
- «Науково-парадигмальні основи прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика та лінгвоінформаційні системи» (2015-2017 рр.),
- «Інституційні аспекти сучасної прикладної лінгвістики» (2018 р.),
- «Нові інформаційні технології в лінгвістичних дослідженнях» (2019 р.),
- «Лінгвістичні складники комп'ютерних технологій» (2020 р.),
- «Новітні інформаційні та цифрові технології в лінгвістичних дослідженнях» (2021 р.), що і зумовлює її актуальність.

Мета конференції:

- схарактеризувати коло надактуальних і надважливих питань сучасної прикладної лінгвістики з виявом функційного навантаження і статусу інституційних аспектів сучасної прикладної лінгвістики, розкриттям основних / неосновних методик створення лінгвістичних баз даних, їхнього внутрішнього структурування, визначенням значущості останніх у різноманітних лексикографічних практиках;
- з'ясувати напрями удосконалення традиційного й машинного перекладу з простеженням закономірностей взаємодії і взаємозв'язку типологічно різних перекладацьких практик;

- простежити методологію та різновиди морфологічного автоматичного аналізу тексту;
- висвітлити основні тенденції динаміки дистанційної освіти та розширення її виявлюваності та придатності в сучасній загальноосвітній і вишівській практиках;
- схарактеризувати основні структурні та змістові компоненти персонал-технологій вчителя української мови та інформатики з послідовним розкриттям напрямів розширення діапазону його функцій у сучасній школі.

Напрями конференції: 1) лінгвістичні бази даних; 2) корпусна лінгвістика; 3) комп'ютерна лексикографія; 4) автоматичний аналіз тексту; 5) квантитативна лінгвістика; 6) теоретичні й прикладні аспекти машинного, автоматизованого і традиційного перекладу; 7) теоретична й прикладна дискурсологія; 8) теоретичні й прикладні аспекти германського й романського мовознавства; 9) медіалінгвістика; 10) лінгвоперсонологія: теорія, практика, статус; 11) лінгвокомп'ютерні технології сучасних методик вищої школи та ін.

На конференції активним постає проведення круглих столів, на яких обговорювані важливі науково-теоретичні та науково-прикладні, навчально-практичні та методично-корпоративні аспекти викладання української мови та інформатики в загальноосвітніх навчальних закладах та закладах вищої освіти, що цілком і повністю відповідає потребам і вимогам підготовки сучасного фахівця, а також аналізовані основні напрями застосування лінгвістичних технологій у різних мовознавчих і міждисциплінарних студіюваннях.

У межах конференції актуальною є виставка-презентація наукової та навчально-методичної літератури кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса: Серія «Бібліотека прикладної лінгвістики».

Відповідальність за достовірність матеріалів, поданих до збірника наукових праць, несуть автори, наукові керівники студентських робіт.

Автори наукових праць, уміщених у цьому збірнику, редакційна рада і редакційна колегія збірника, оргкомітет семінару сподіваються, що подані матеріали спонукатимуть молодих науковців до міркувань і дискусій. Зауваження та пропозиції просимо адресувати до редакційної колегії збірника наукових праць «Лінгвокомп'ютерні дослідження».

*Анатолій Загнітко,
Жанна Краснобаєва-Чорна*

РОЗДІЛ I

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

*Загнітко Анатолій,
чл.-кор. НАНУ, д.філол.н., проф.,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА: ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА

Скваліфікована історія прикладної лінгвістики в її розвитку від кінця 1990-х років ХХ століття до 20-х років ХХІ століття з чітким диференціюванням основних і/чи неосновних напрямів, з'ясуванням новітніх тенденцій розвитку. Значну увагу приділено динаміці прикладної лінгвістики в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, змодельовані перспективи розвитку прикладної лінгвістики в сучасному філологічному та міждисциплінарному просторах.

Ключові слова: прикладна лінгвістика, комп'ютерна лінгвістика, корпусна лінгвістика, лінгвоперсонологія.

0. Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна прикладна лінгвістика має низку пріоритетних завдань, що, з одного боку, пов'язані з особливостями її виникнення, тенденціями використання напрацьованих технологій у суто практичному вимірі, а, з другого боку, її завдання мотивовані новітніми напрацюваннями в галузі цифровізації, упровадження все ширших інформаційно-цифрових потоків у традиційні площини. На початку ХХІ століття *прикладна лінгвістика* чітко має характер власне технічного спрямування (технічне і/чи технологічне забезпечення новітніх тенденцій упорядкування, класифікації та кваліфікації традиційної інформації), лінгвокомп'ютерного моделювання (фізико-математичне чи кібербезпекове функціонування), а також – опрацювання новітніх запитів синтезу й аналізу природного мовлення, упорядкування значних за обсягом лексикографічних (здебільшого нормативно-термінних та ін.) корпусів, діагностування патогенності текстових фрагментів і текстових корпусів, диференціювання маніпулятивних тактик і вивчення технологій лінгвокомп'ютерних і/чи лінгвоінформаційних фільтрів та ін.

Останніми дослідженнями, пов'язаними безпосередньо із заявленою проблемою, є монографічне студіювання «Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики» [1], в якому автори не лише узагальнили досвід побудови *прикладної лінгвістики* в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса за останні десять років, а й окреслили найактуальніші напрями розвитку *прикладної лінгвістики*. Збереження традицій проведення міжнародного науково-дослідного та навчально-прикладного міжнародного

семінару «Лінгвіст-програміст», а з 2021 року – міжнародної конференції уможливило не лише напрацювання новітніх моделей структурування *прикладної лінгвістики*, а й визначення її перспектив. До цього потрібно додати вискокваліфіковані студії Ж. Краснобаєвої-Чорної [8; 9], Г. Ситар [10], які цілком охоплюють і синтезують сучасний погляд на прикладну лінгвістику, її міждисциплінарний статус, а також основні тенденції виконуваних на кафедрі загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса, тому основним завданням студіювання є простеження історії *прикладної лінгвістики* в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса та з'ясування найперспективніших напрямів і тенденцій її розвитку.

Основною метою дослідження постає ґрунтовний аналіз історії *прикладної лінгвістики* в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса з визначенням основних і/чи неосновних етапів розвитку та встановлення найактуальніших напрямів її сучасної розбудови. Заявлена мета мотивує необхідність: 1) простеження засадничих основ формування *прикладної лінгвістики* в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса; 2) виявлення тенденцій розвитку з кінця ХХ століття – до 20-х років ХХІ століття; 3) з'ясування характерологічних наукових напрямів *прикладної лінгвістики* в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса; 4) встановлення окремих перспективних напрямів *прикладної лінгвістики* в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса та ін.

Прикладна лінгвістика в сучасному її розумінні розпочиналася в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса через осмислення її окремоті не лише у філології, а й розумінні актуальних та актуалізованих міждисциплінарних завдань. У 1990-і роки ХХ століття постала ідея викристалізувати в межах кафедри української мови (згодом – української мови та прикладної лінгвістики) новітню спеціалізацію з чітким розумінням її статусу та функційного навантаження. Як найприйнятнішу було обрано *комп'ютерну лінгвістику*, що прозоро у своєму звучанні відбивала особливості застосування різноманітних новітніх лінгвокомп'ютерних технологій у її розбудові. Для реалізації творчого задуму група науковців і викладачів кафедри (М. Вінтонів, І. Данилюк, Ж. Краснобаєва-Чорна, Г. Ситар, О. Путіліна та ін.) ініціювала відкриття відповідної спеціалізації з напрацюванням навчального плану, різного статусу освітньо-кваліфікаційних характеристик, логіко-структурної моделі упорядкування викладання навчальних дисциплін та багато іншого [1: 7; 12–22 і далі]. На той час відповідного рівня спеціалізації необхідно було затвердити в Міністерстві освіти і науки України. Після упорядкування усіх необхідних документів та надання листів підтримки від місцевої адміністрації усе було передано на розгляд відповідної Навчально-методичної комісії МОН України. Тут постала

перша колізія: сама спеціалізація не викликала ні в кого сумнівів у перспективі розвитку, річ була в тому, що в наявному реєстрі переліку напрямів, спеціальностей та ін, (а він погоджуваний лише в Кабінеті Міністрів України) подібне найменування не існувало. Потрібно віддати належне справді діяльнісному підходу до розгляду справи саме Навчально-методичної комісії МОН України. Через пів року, коли Навчально-методична комісія МОН України знову повернулася до розгляду питання, виявилось, що питання можна вирішити компромісно. На той час *прикладна лінгвістика* існувала в Реєстрі, але вона була зайнята *перекладом*. Для адекватного розуміння ситуації проф. В. Карабан (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) запропонував за *перекладом* залишити власну нішу, а *прикладною лінгвістикою* вважати те, що розуміли під *комп'ютерною лінгвістикою*. Власне, з цього часу можна вважати постання прикладної лінгвістики в сенсі адекватного застосування усіх доступних лінгвокомп'ютерних технологій цілком таким, що відбулося. Тому від 2004 року в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса почали робити окремий набір на цю спеціалізацію із чітким усвідомленням відповідних фахових навичок вступника – математика, іноземна мова, українська мова та література. Були певні колізії, адже перелік вступних навчальних предметів корелював із факультетом математики та інформаційних технологій, коли вступникам *прикладної лінгвістики* пропонували перейти на бюджетну форму навчання сусіднього факультету. Саме в цей час сформувалося чітке розуміння співвідносності трьох основних елементів у навчальному плані підготовки фахівців – математично-інформатизаційного (програмувального) блоку, лінгвістичного та лінгвокомп'ютерного.

1. Нульові та 10-ті роки ХХ століття були надзвичайно успішними для *прикладної лінгвістики*. Уперше в історії Української Держави *прикладна лінгвістика* пройшла акредитацію за двома освітніми рівнями, де особливим було навантаження усіх творчо-проблемної групи (І. Данилюк, М. Вінтонів, Ж. Краснобаєва-Чорна, Г. Ситар та ін.). У цей період активно викристалізовується когнітивний підхід до розгляду фраземних та інших одиниць (Ж. Краснобаєва-Чорна), необхідність вивчення дискурсу з актуальними методиками дискурсивного аналізу (А. Загнітка, Ж. Краснобаєва-Чорна, О. Левічева, Т. Китаєва) та ін. Істотним є те, що від самого початку постання творча група мала різноманітні наукові напрями: Г. Ситар – конструкційна граматики, І. Данилюк – корпусна граматики і под. Група розширилася за рахунок вступу до аспірантури І. Сахарук (І. Богданової; науковий керівник Г. Ситар), якій належить творча ідея опрацювання новітнього напрямку – лінгвокультурології [2; 3; 4].

2. Опрацювання наукових проблем. Від самого початку постання творча група прикладної лінгвістики брала активну в опрацюванні актуальних наукових проєктів. Основними науковими проблемами потрібно вважати ті, що активно опрацьовувалися у відповідних науково-дослідних проєктах

кафедри української мови та прикладної лінгвістики Донецького національного університету імені Василя Стуса: 1) Функціонально-когнітивні процеси в українській граматиці (1996–1998 рр.); 2) Комунікативно-прагматичні процеси в українській граматиці – 0100V005087 (1999–2002 рр.); 3) Функціонально-контрастивний аспект східнослов'янських прийменників – 0103U003374 (2003–2005 рр.); 4) Функціонально-комунікативна і текстова парадигма українських прийменників та їхніх еквівалентів (2006–2009 рр.); 5) Категорійно-лексикографічна і трансформаційно-аналогійна граMATика службовості – 0112U002706 (2010–2014 рр.); 6) Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсонологія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання (2015–2017 рр.); Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов (тепер – Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»): 7) Лінійна структура українського речення і функціонально-комунікативні процеси в українській граматиці (2003 – 2004 рр.); а також: 8) Рівнева структура національно-когнітивної і національно-мовної картин світу: теоретичний і прикладний – вияви – 0110U004674 (2010–2014 рр.) та ін. До цього потрібно додати виконання спільного науково-дослідного проекту колективу наукової граматичної школи з Інститутом мовознавства імені О.О. Потебні НАН України «Інновації в лексиконі та граMATиконі української мови» в межах конкурсу ДФФД (2002 – 2005 рр.), який було визначено як один з найкращих проектів за своєю результативністю. Істотним є те, що в цей період було напрацьовано унікальну технологію упорядкування Експериментальних науково-дослідних корпусів (автор та генератор ідеї І. Данилюк), яка уможливила створення першого в Україні словника прийменників (Загнітко А.П., Данилюк І.Г., Г.В. Ситар, І.А. Щукіна. Словник українських прийменників : словник. Донецьк: ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. 416 с.) у межах міжнародного відкритого наукового проекту «ГраMATика слов'янського прийменника» (автор ідеї проф. М. Всеволодова). Засадничі принципи корпусування уможливили згодом створення словника часток (Загнітко А., Каратаєва А. Словник часток : матеріали і статті. Донецьк: ДонНУ, 2012. 382 с.) [6; 7]. У 10-ті роки ХХІ століття спільно з Українським мовно-інформаційним фондом НАН України було сформовано й відкрито Центр теоретичної, прикладної і комп'ютерної лінгвістики.

3. Переміщення Донецького національного університету імені Василя Стуса до м. Вінниці в 2014 році істотно позначилося на активній розбудові *прикладної лінгвістики*, але завдяки підтримці здобувачів вищої освіти основні тенденції її розвитку були збережені. Творча група (І. Данилюк, М. Вінтонів, Ж. Краснобаєва-Чорна, Г. Ситар, О. Путіліна, І. Сахарук (Богданова)) зберегла увесь обсяг наукових пошуків і вже в інших умовах було продовжено дослідження: Комунікативно-прагматична і дискурсивно-граматична лінгвоперсонологія: структурування мовної особистості та її комп'ютерне моделювання – 0115U000088 (2014 – 2017 рр.); Об'єктивна і суб'єктивна

мовносоціумна граматики : комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри – 0118U003137 (2018 – 2020 pp.). Сформувався чітке розуміння нових пріоритетних напрямів, що охоплюють прагматичну лінгвоаксіологію з дослідження різних рівнів ціннісної картини світу (Ж. Краснобаєва-Чорна), лінгвоперсонологію (І. Данилюк), конструкційну граматику (Г. Ситар) та ін.

3.1. Дослідження об'єктивної та суб'єктивної мовносоціумної граматики: комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри сконцентрувало увагу на теоретико-прикладних і комунікативно-дискурсивних, когнітивно-концептуальних та аксіологічнопрагматичних аспектах об'єктивної та суб'єктивної мовносоціумної граматики – розділу на перетині низки дисциплін, метою якої постало створення різних типів моделювання моно-/полілінгвоперсони зі встановленням основних / неосновних компонентів її реалізації, еволюції і трансформації. Основним у дослідженні постало поняття мовносоціумної особистості як носія мови, якого можна схарактеризувати на ґрунті аналізу породжених особистістю текстів (усних або писемних) із погляду застосування в таких текстах системних засобів мови, щоб подати його бачення навколишньої дійсності й досягнення комунікативних цілей, а також полілінгвоперсони – народу, у просторі якого найадекватніше реалізуються об'єктивні та суб'єктивні виміри мовносоціумної граматики в її лінгвокомп'ютерному та лінгвопрагматичному моделюванні.

3.2. Актуальність дослідження мотивована необхідністю розгляду фундаментальних питань моно- та полілінгвоперсонології та концептуального обґрунтування реалізації мовносоціумної особистості на вербально-семантичному, когнітивному, мотиваційному та інших рівнях зі встановленням основних параметрів і принципів об'єктивної граматики речення ↔ висловлення, що стане теорією дослідження мовносоціумної особистості, активних дискурсів/дискурсивних практик і текстів із чітким диференціюванням аспектів та рівнів мовносоціумної граматики.

Об'єкт і предмет дослідження: об'єкт – об'єктивна та суб'єктивна мовносоціумна граматики в арній множині дискурсивних практик у процесному (творення – мовленнєвий синтаксис і мовленнєва морфологія лінгвоперсони) й результативному (тексти лінгвоперсони) вимірах, комунікативно-когнітивна модель і ціннісно-прагматична картина мовносоціумної особистості, а також вторинна моделювальна система ціннісної картини світу в об'єктивному просторі граматики; комунікативно-когнітивні моделі мовносоціумної особистості (граматики вокатива та локатива Я-суб'єкта та Я-об'єкта) та ціннісно-прагматична картина моно- і полімовносоціумної особистості; об'єктивно-синтаксичний аспект мовлення видатної І лінгвоперсони.

Предмет аналізу – диференційні загальні фундаментальні та часткові основи мовносоціумної граматики з кваліфікаційним статусом

мовносоціумних стратів та функції таких стратів у функційному полі полі- та монолінгвоперсони, кваліфікаційні моделі (граматичні, фраземні та інші) реалізації мовносоціумної особистості, статусні моделі ідентифікації мовного маскуваня моно-/полілінгвоперсони та модифікації такого маскуваня у звукових та письмових формах реалізації лінгвоперсони в нескінченній множині її вимірів (часовій, територіальній, соціальній, етичній, естетичній, психічній (лінгвопсихологічній) та ін.).

Мета та основні завдання дослідження: встановити структуру мовносоціумної граматики з визначенням особливого статусу в ній суб'єктивного та об'єктивного компонентів зі встановленням її категорій, одиниць і рівнів, схарактеризувати структурні та прагматичні особливості фраземного рівня ціннісної картини світу з висвітленням специфіки реалізації кодів культури в різноструктурних мовах із простеженням особливого навантаження національномовних маркерів.

Завдання: 1) схарактеризувати методологію об'єктивної та суб'єктивної мовносоціумної граматики з простеженням основних етапів розвитку такої методології; 2) скваліфікувати основні комунікативно-стратегічні типи мовленнєво-мисленнєвих маніпуляцій в об'єктивній та суб'єктивній мовносоціумній граматиці із простеженням особливостей реалізації окремих прихованих маніпулятивних тактик моно- і/чи полілінгвоперсони; 3) визначити поняттєвотермінологічний апарат мовносоціумної граматики; 4) сформулювати визначальні принципи об'єктивної і суб'єктивної лінгвоперсонології; 5) з'ясувати закономірності співвідносності лінгвоіндивідуалізацій та лінгвоіндивідуацій лінгвоперсони з відповідними комунікативними стратегіями і тактиками та їх мотивацією територіальними, соціумними, культурними, естетичними, етичними та іншими чинниками; 6) встановити закономірності інваріантності лінгвоіндивідуалізацій моно- і/чи полілінгвоперсони.

Основні підходи: функційно-когнітивний, номінативно-екзистенційний, лінгвокомп'ютерний, лінгвопрагматичний, системно-структурний, конструктивний. Застосування заявлених підходів є новаторським в осмисленні комунікативно-прагматичного та дискурсивно-граматичного вимірів лінгвоперсонології, структурування мовносоціумної граматики, вони уможливили застосування відповідних методів, прийомів і методик дослідження і дали змогу встановити: формою вираження зовнішнього і внутрішнього мовлення лінгвоперсони є діалог із його різними варіаціями, модифікаціями, трансформаціями; внутрішній потенціал маніпулювання виявний у комунікативних ситуаціях; студіювання комп'ютерного моделювання мовної особистості та напрацювання моделей її структурування має опертям синтез номінативно-екзистенційного й комп'ютерно-конструктивного підходів, оскільки моделі (лінгвопсихологічна, лінгвокультурологічна, лінгвопрагмалінгвістична та ін.) як результат машинного навчання ґрунтовані на постулаті: комп'ютерна програма

навчається на основі досвіду; принципи опису мовноповедінкових типів і стереотипів лінгвоперсон у відповідних соціумних просторах і простежити залежність мовних реалізацій особистості від мовносоціумних чинників і встановити рівень стійкості до різних руйнівних чинників.

3.3. В об'єктивній та суб'єктивній мовносоціумній граматиці: комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри концептуально досліджено: категорійно-поняттеву систему об'єктивної та суб'єктивної мовносоціумної граматики, її парадигмальний простір та основні рівні; співвідносність декількох основних ярусів мовної особистості – нульового – вербально-семантичного, лінгвокогнітивного (тезаурусного, інтелектуального), мотиваційного (мотиваційно-діяльного), ситуативно опозиційного та наявність комунікативно-прагматичного, інтенційно-модельного для адекватного визначення конструктивних і декструктивних начал у конструкціях; адаптацію корпусного менеджера для вивчення корпусів персонотекстів та діагностування морфологічних і синтаксичних форм; експериментальний різновид статистичного методу вивчення вербальносемантичного рівня організації мовної особистості – з використанням кольорової мапи; випадковість / не випадковість поєднання двох і більше слів для визначення мовних одиниць, притаманних мовній особистості; різновиди лінгвоіндивідуацій та лінгвоіндивідуалізацій мовної особистості з діагностуванням впливу різних чинників на їх статус; вплив лінгвоіндивідуалізацій на узусний та системний характер лінгвістичної норми.

У роботі концептуально досліджено: категорійно-поняттеву систему об'єктивної та суб'єктивної мовносоціумної граматики, її рівні та основні одиниці; співвідносність декількох основних ярусів мовної особистості – нульового – вербально-семантичного, лінгвокогнітивного (тезаурусного, інтелектуального), мотиваційного (мотиваційно-діяльного), ситуативно-позиційного та наявність комунікативно-прагматичного, інтенційно-модельного зі встановленням закономірностей ономазіологічного і/чи семасіологічного обтяження граматичних чи інших форм; адаптацію корпусного менеджера для вивчення корпусів персонотекстів; експериментальний різновид статистичного методу вивчення вербально-семантичного рівня організації мовної особистості – з використанням кольорової мапи для діагностування лінгвоіндивідуалізацій у художньому дискурсі; напрями й тенденції деструкції й декомпозиції морфологічних і синтаксичних форм; різновиди лінгвоіндивідуацій та лінгвоіндивідуалізацій мовної особистості з діагностуванням впливу різних чинників на їх статус; вплив лінгвоіндивідуалізацій на узусний та системний характер лінгвістичної норми.

3.4. В об'єктивній та суб'єктивній мовносоціумній граматиці: комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри використано такі методи: описовий, зіставний, трансформаційний, дистрибутивний, а також метод компонентного аналізу, метод моделювання,

корпусні методи, кількісні методи, метод трансформаційних моделей, метод машинного навчання, застосування якого уможливило вирішення завдань кластеризації, розпізнавання образів і класифікацій, прогнозування, діагностування розміреності асоціацій мовної особистості, її моделювання. Знайшли застосування і дискурс-аналіз, прагматичний аналіз, метод транспозицій, дистрибутивний аналіз, контент-аналіз та статистичні методи. Останні дають змогу шляхом виконання кількісних підрахунків підтвердити або спростувати висунуті гіпотези. У ході виконання роботи були розроблені навчальні курси, що впроваджені в навчальний процес Донецького національного університету імені Василя Стуса, зокрема лабораторний практикум для дисципліни «Основи прикладної лінгвістики» (галузь знань 03 Гуманітарні науки спеціальність 035 Філологія спеціалізація 035.10 Прикладна лінгвістика освітня програма Прикладна лінгвістика (Applied Linguistics)), у межах якого здобувачі навчаються створювати персоналізовані корпуси текстів різних жанрів, а також у спеціальному курсі «Теорія лінгвоперсонології» (галузь знань 03 Гуманітарні науки спеціальність 035 Філологія спеціалізація 035.10 Прикладна лінгвістика освітня програма Прикладна лінгвістика (Applied Linguistics) (Applied Linguistics)). Заявлений курс апробовано в чужомовному (сербськомовному) студентському середовищі (Белградський університет) і в межах спецсемінару «Структура об'єктивної та суб'єктивної мовносоціумної граматики» в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова.

4. Окремої уваги заслуговує формування стійких ціннісних стереотипів прикладної лінгвістики на загальнофаховому та загальнодержавному рівнях, про що має бути окрема розмова. Тут потрібно сказати, що переміщення Донецького національного університету імені Василя Стуса на Подільську землю та зосередження підготовки усіх освітніх рівнів здобувачів вищої освіти в межах однієї випускової кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, попри всю дискусійність, а часто просто несприйняття такого бачення, виявилось чітко виправданим та логічно умотивованим, адже уможливило актуалізувати низку новітніх напрямів або ж опрацювання традиційних питань на іншій філософсько-методологійній основі: лінгвістична експертиза (І. Данилюк, І. Гарбера), корпусна лінгвістика (І. Данилюк) та ін. Високий організаційний потенціал *прикладної лінгвістики*, що свого часу ініціював олімпіадний рух, уже на вінницькій землі вилився у формалізацію Всеукраїнського конкурсу науково-дослідних студентських робіт зі спеціалізації 035.10. Прикладна лінгвістика з 2019-2020 навчального року, центром якого став Донецький національний університет імені Василя Стуса – кафедра загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології.

5. Осмислення нових та новітніх актуальних та актуалізованих проблем *прикладної лінгвістики* в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса вимагає знання її історії, бачення статусу в межах філологічних

наук та на міждисциплінарній основі. Істотним є формування в сучасних здобувачів вищої освіти бережливого ставлення до традицій та ціннісних орієнтацій *прикладної лінгвістики*, що передбачає у формуванні чогось нового врахування тяглості та бачення перспектив. Сьогодні актуальним завданням є моделювання наукового, науково-дослідного, освітньо-фахового простору прикладної лінгвістики, де істотним є вивчення усіх актуалізованих напрямів, а також опрацювання кафедрою загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса новітніх пріоритетів: корпусно-дискурсивного, лінгвоцифрового та лінгвомодельовального, методологічно-лінгвоекспертного, лінвоінформаційного та ін.

Література

1. Загнітко А., Данилюк І., Краснобаєва-Чорна Ж. та ін. Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики : [монографія]. Вінниця: «Тов Нілан-ЛТД», 2015. 472 с. **2. Загнітко А. П., Сахарук І.В.** Лінгвокультурологія : [навч. посібн.; за ред. А. П. Загнітка]. Донецьк : ДонНУ, 2014. 274 с. **3. Загнітко А., Сахарук І.** Лінгвокультурологія : [навч. посібник; за ред. А. П. Загнітка]. Вид. 2-ге, доопр. Донецьк: Ноулідж (донецьке відділення), 2014. 272 с. **4. Загнітко А., Богданова І.** Лінгвокультурологія : [навч. посібник; за ред. А. П. Загнітка]. Вид. 3-тє, перероб. і доп. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 288 с. (<https://cutt.ly/PfOZrNF>). **5. Загнітко А.П., Данилюк І.Г., Ситар Г.В., Щукіна І.А.** Словник українських прийменників : словник. Донецьк: ТОВ ВКФ „БАО”, 2007. 416 с. **6. Загнітко А., Каратаєва А.** Словник часток : матеріали і статті. Донецьк: ДонНУ, 2012. 382 с. **7. Загнітко А., Каратаєва А.** Словник часток : матеріали і статті : науково-навчальне видання. Вид. 2-ге, випр. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2013. 400 с. **8. Краснобаєва-Чорна Ж.В.** Лінгвофраземна аксіологія : парадигмально-категорійний вимір : [монографія; відп. і наук. ред. А.П. Загнітко]. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. 410 с. **9. Краснобаєва-Чорна Ж.В.** Лінгвофраземна аксіологія : парадигмально-категорійний вимір : [монографія; відп. і наук. ред. А.П. Загнітко]. 2-е вид., випр. і доп. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. 416 с. **10. Ситар Г.** Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики : [монографія] : [наук. і відп. ред. А.П. Загнітко]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 458 с.

Краснобаєва-Чорна Жанна,

д.філол.н., проф.,

Ситар Ганна,

д.філол.н., проф.,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

**ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА APPLIED LINGUISTICS» (СО ‘БАКАЛАВР’ І СО ‘МАГІСТР’):
ДОСВІД МОНІТОРИНГУ**

Здійснено моніторинг ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» (СО ‘Бакалавр’, СО ‘Магістр’) Донецького національного університету імені Василя Стуса. Основними критеріями моніторингу визначено: 1) аналіз подібних програм у вітчизняних та закордонних ЗВО; 2) анкетування випускників; 3) аналіз кадрового забезпечення; 4) аналіз якості викладання; 5) робота зі стейхолдерами та роботодавцями і залучення їх до обговорення.

Ключові слова: бакалавр, магістр, моніторинг, освітня програма, прикладна лінгвістика.

1. Загальна інформація про освітню програму (далі ОП) «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics»

ОП відкрито в межах спеціальності 035 Філологія, з якої є затверджені стандарти вищої освіти: Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 035 Філологія для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України № 869 від 20.06.2019); Стандарт вищої освіти України зі спеціальності 035 Філологія для другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України № 871 від 20.06.2019 р.). В ОП «Прикладна лінгвістика / Applied Linguistics» передбачено 100% загальних і спеціальних (фахових) компетентностей, визначених зазначеними Стандартами.

Загальний обсяг ОП становить:

1) 240 кредитів ЄКТС: цикл дисциплін професійної та практичної підготовки – 180 кредитів ЄКТС (75%); цикл дисциплін за вибором здобувача вищої освіти – 60 кредитів ЄКТС (25%) – ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» першого (бакалаврського) рівня; у межах другого циклу передбачено вільний вибір індивідуальної освітньої траєкторії у трьох варіантах: а) вибір з переліку дисциплін; б) вибір майнера та дисциплін; в) вибір сертифікатної освітньої програми та дисциплін;

2) 90 кредитів ЄКТС: цикл дисциплін професійної та практичної підготовки – 67,5 кредита ЄКТС (75%); цикл дисциплін за вибором здобувача вищої освіти – 22,5 кредита ЄКТС (25%) – ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» другого (магістерського) рівня; індивідуальна освітня траєкторія

здобувача вищої освіти реалізована у вигляді вибору дисциплін із двох переліків: загальноуніверситетського та факультетського.

Актуальність статті зумовлена необхідністю створення продуманої системи функціонування освітньої програми «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» для здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження: здійснити моніторинг ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» (СО Бакалавр, СО Магістр) – 2020 Донецького національного університету імені Василя Стуса. Успішна реалізація мети мотивує такі завдання: 1) визначити основні вектори моніторингу ОП; 2) опрацювати кожен критерій.

2. Моніторинг ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics»

Основними критеріями моніторингу ОП в 2021 р. постають: 1) аналіз подібних програм у вітчизняних та закордонних ЗВО; 2) анкетування випускників; 3) аналіз кадрового забезпечення; 4) аналіз якості викладання; 5) робота зі стейхолдерами та роботодавцями і залучення їх до обговорення.

2.1 Аналіз подібних програм у вітчизняних та закордонних ЗВО.

Проведено аналіз досвіду опрацювання ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» у ЗВО України:

1) ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» першого (бакалаврського) рівня:

- Київський національний університет імені Тараса Шевченка (спеціалізація 035.10 Філологія, ОП Прикладна (комп'ютерна) лінгвістика та англійська мова: <https://drive.google.com/file/d/1Ga4j5OCdW81AHDXvS6mpPtItv0atc5Gp/view>) – освітня програма передбачає поєднання різних розділів теоретичної і прикладної лінгвістики, дисциплін математичного та інформаційного блоків, іноземної (англійської) мови та перекладознавства;
- Національний університет «Львівська політехніка» (спеціальність Філологія (прикладна лінгвістика), <http://directory.lpnu.ua/majors/ICSIT/6.035.10.10/8/2020/ua/full>) – освітня програма передбачає опанування двох іноземних мов (англійської, німецької / японської / чеської / польської), теорії і практики перекладу, основ програмування, дискретної математики, алгебри, теорії ймовірностей та математичної статистики;
- Львівський національний університет імені Івана Франка (спеціалізація 035.10 Філологія, ОП Прикладна лінгвістика; кваліфікація: Бакалавр філології. Фахівець з прикладної лінгвістики, української мови та літератури (<https://philology.lnu.edu.ua/academics/bachelor/curriculum-applied-linguistics>)) – дисципліни спеціалізації охоплюють традиційні напрями сучасного мовознавства і літературознавства, з-поміж нормативних власне-прикладних дисциплін передбачено вступ до

прикладної лінгвістики, блок інформаційних дисциплін містить «Основи математичної логіки та теорії алгоритмів»;

- НТУ «ХП» (035.10 Філологія «Прикладна та комп'ютерна лінгвістика») (<http://vstup.kpi.kharkov.ua/edprogram/prykladna-lingvistyka-bakalavr/>) освітня програма передбачає опанування двох іноземних мов (англійської, німецької / французької), перекладознавства, математичних основ лінгвістики, основ програмування, структурної лінгвістики, математичного моделювання в лінгвістиці, автоматизованого перекладу та ін.;
 - Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (спеціальність 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика); кваліфікація: філолог, вчитель англійської та німецької мов і інформатики, перекладач (<https://all.eenu.edu.ua/abiturijentu>); <https://all.eenu.edu.ua/forstudents/predmety>, <https://all.eenu.edu.ua/spetsialnist-035-10-filolohiya-prykladna-linhvistyka>) – в освітній програмі заакцентовано опанування двох іноземних мов (англійської і німецької), перекладознавства, основ прикладної і комп'ютерної лінгвістики, методики викладання іноземної мови, методики викладання інформатики та ін.;
- 2) ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» другого (магістерського) рівня:
- Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (спеціальність 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика); кваліфікація: філолог, фахівець із прикладної лінгвістики, програміст прикладний, перекладач, викладач англійської і німецької мов та інформатики (<https://all.eenu.edu.ua/spetsialnist-035-10-filolohiya-prykladna-linhvistyka>);
 - НТУ «ХП» (035.10 Філологія «Прикладна та комп'ютерна лінгвістика») (<http://vstup.kpi.kharkov.ua/edprogram/prykladna-lingvistyka-magistr/>) – акцент на використання можливості XML мови, правила створення XML-документа; використання технології створення RDF-сховища і методів їх реалізації; способів організації запитів до баз знань на основі SPARQL мови;
 - Львівський національний університет імені Івана Франка (спеціальність 035.10 Філологія (Прикладна лінгвістика) (<https://philology.lnu.edu.ua/academics/master/curriculum-prykladna-lingvistyka>) – дисципліни спеціалізації охоплюють комплекс знань із теоретичного і практичного засвоєння знань із таких напрямів сучасного мовознавства, як філософія мови, лінгвістична семантика і прагматика, соціолінгвістика, політична лінгвістика, когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, корпусна лінгвістика, комп'ютерна лінгвістика, лінгвістика тексту і дискурсу, теорія і практика реклами;

- Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова (035.10 «Прикладна лінгвістика» за спеціальністю 035 «Філологія» галузі знань 03 Гуманітарні науки другого рівня вищої освіти) (<http://www.nuos.edu.ua/students/osvita/1601/>) – метою навчання є набуття освітньої та професійної кваліфікації для здійснення професійної діяльності, пов'язаної із широким спектром прикладних лінгвістичних задач аналізом, творенням, перетворенням і оцінюванням письмових та усних текстів різних жанрів і стилів (як із науково-дослідною, критично-аналітичною, так і з прикладною метою), організацією успішної комунікації англійською та німецькою мовами.

Аналіз досвіду опрацювання ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» у ЗВО України та світових тенденцій зі спеціальності дав змогу зробити висновок, що ОП роблять конкурентоздатною адекватне бачення об'єктів вивчення та професійної діяльності проектними групами – мови (українська, англійська) в теоретичному, прикладному, структурному, синхронному / діяхронному аспектах; міжособистісна, міжкультурна комунікація в усній і письмовій формі; лінгвістичне моделювання; сучасний літературознавчий процес; лінгвокомп'ютерне програмування.

2.2 Анкетування випускників. Членами проектних груп ОП укладено анкету з подальшим її розміщенням на платформі Google. До анкетування залучені здобувачі вищої освіти та випускники ОП 2019. Результати проведення анкетування наведено в табл. 1 і табл. 2.

Таблиця 1

Результати анкетування на ОП «Прикладна лінгвістика
Applied Linguistics»: якісно-кількісний аспект

Питання	СО Бакалавр, %				СО Магістр, %			
	ні	скоріше ні, ніж так	скоріше так, ніж ні	так	ні	скоріше ні, ніж так	скоріше так, ніж ні	так
Перелік навчальних дисциплін є достатнім для успішної роботи філологом, фахівцем з прикладної лінгвістики	-	25,5	34,9	19,6	-	6,2	68,8	25
Усі дисципліни (освітні компоненти), що вивчаються в циклі обов'язкових дисциплін, потрібні для майбутньої професійної діяльності	13,7	21,6*	39,2	25,5	-	50*	37,5	12,5
Чи достатнім є обсяг циклу вибіркового дисциплін	7,8	19,6	17,6	54,9	6,2	31,3	25	37,5
Чи є можливість вільно обирати дисципліни в межах циклу вибіркового дисциплін	2	12	38	48	-	12,4	18,8	68,8
Обсяг практичної підготовки (науково-дослідної практики) є достатнім.	3,9	21,6	23,5	51	6,2	12,5	37,5	43,8
Час, відведений для виконання курсової / магістерської роботи, є достатнім	-	2	13,7	84,3	-	-	37,5	62,5
Наукові керівники дають змогу обрати тему курсової / магістерської роботи	7,8	3,9	27,5	60,8	-	-	12,5	87,5
Логіка викладання (розташування в семестрах) дисциплін не порушена	5,8	11,8	27,5	54,9	6,2	-	31,3	62,5
Зустрічається дублювання змісту навчальних дисциплін	17,6	25,5	41,2	15,7	37,5	43,8	12,5	6,2
Запропоновані дисципліни відповідають моїм очікуванням від навчання	7,8	27,5	47,1	17,6	18,8	6,2	62,5	12,5
Під час навчання є можливості наукового зростання (участь у наукових конференціях, семінарах, конкурсах, публікації у збірниках наукових праць і под.)	-	3,9	25,5	70,6	-	-	12,5	87,5
Під час навчання є можливості академічної мобільності	2	7,8	37,3	52,9	-	6,2	25	68,8
Робочі програми навчальних дисциплін допомагають у навчанні	5,9	13,7	41,2	39,2	14,3	14,3	42,8	28,6
Силабуси навчальних дисциплін допомагають у навчанні	7,8	21,6	33,3	37,3	18,8	4,1	18,8	58,3
Викладачі ознайомлюють із системою оцінювання, дають можливість набрати бали протягом семестру та отримати автоматичну оцінку замість складання іспиту	-	1,9	15,7	82,4	-	-	25	75
Чи достатньо часу відведено на самостійну роботу?	8	26	34	32	20	13,3	26,7	40

* Стосується ОК «Історія світової літератури»

Результати анкетування на ОП «Прикладна лінгвістика
Applied Linguistics»: питання, що передбачають відкриту відповідь

Питання	СО Бакалавр	СО Магістр
Які з дисциплін Ви б хотіли додати до ОП Прикладна лінгвістика? Чому? (відкрита відповідь)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Німецька мова (є як ОК Друга іноземна мова) 2. Польська мова (є як ОК Друга іноземна мова) 3. Програмування (є як ОК Основи програмування) 4. Основи SMM, сторітелінг 4. Веб-дизайн 5. Основи журналістики 6. Телекомунікації 7. Методика викладання 8. Статистика і математичний аналіз 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Англійська мова 2. Слов'янська мова 3. Програмування (web-програмування, Java, JavaScript) 4. Методика викладання української мови та інформатики
Які з дисциплін, на Вашу думку, треба вилучити з ОП Прикладна лінгвістика? Чому? (відкрита відповідь)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історія світової літератури 2. Мовознавство (поєднати дисципліни: Вступ до мовознавства і Сучасна українська мова) 3. Історія української мови 4. Друга іноземна мова (польська) 5. Теорія і практика перекладу 	ОК «Історія світової літератури»
Скільки часу щоденно Ви витрачаєте на самостійну роботу? (відкрита відповідь)	30-50 хв. Від 1 до 8 год.	Від 2 до 5 годин
Що потрібно змінити у процесі підготовки прикладних лінгвістів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшити кількість практичних завдань 2. Зняти дисципліну «Історія світової літератури» 3. Перенести дисципліну «Програмування» з 1 на 4 курс (змінити порядок викладання програмування і баз даних) 4. Покращити рівень викладання англійської мови 5. Збільшити кількість годин на викладання дисципліни «Друга іноземна мова» 6. Зробити акцент на ІТ сфері (програмування, бази даних) 7. Вилучити дисципліни «Вступ до мовознавства», «Історія української мови», «Сучасна українська мова» 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Додати ОК «Методика викладання української мови та інформатики» 2. Збільшити кількість дисциплін, пов'язаних із комп'ютерними технологіями 3. Збільшити кількість практичних і лабораторних занять, за рахунок зменшення лекцій і самостійної роботи студентів 4. Запровадити читання ОК іноземними мовами

2.3 Аналіз кадрового забезпечення. Аналіз кадрового забезпечення ОП відповідає чинним «Ліцензійним умовам провадження освітньої діяльності» на:

1) 89% – ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» першого (бакалаврського) рівня;

2) 100% – ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» другого (магістерського) рівня.

2.4 Аналіз якості викладання. Аналіз якості викладання дисциплін професійної та практичної підготовки здійснено за такими параметрами: 1) якість абсолютна (за результати зимової сесії 2020-2021 навчального року); 2) якість успішна (за результати зимової сесії 2020-2021 навчального року); 3) наявність методичного забезпечення (навчального посібника, підручника, практикуму, методичних рекомендацій тощо); 4) наявність дистанційного курсу. Результати подано в табл. 3 та табл. 4.

Таблиця 3

Результати аналізу якості викладання ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» першого (бакалаврського) рівня

ОК	Якість абсолютна, %	Якість успішна, %	Наявність методичного забезпечення, так/ні	Наявність дистанційного курсу, так/ні
Вступ до мовознавства	57	95,2	так	так
Вступ до прикладної лінгвістики	76	95,2	так	так
Іноземна мова	76	95,2	ні	ні
Історія української культури	76	95,2	так	ні
Прикладна лінгвістика	71	95,2	ні	так
Сучасна українська мова	67	95,2	так	ні

Таблиця 4

Результати аналізу якості викладання ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» другого (магістерського) рівня

ОК	Якість абсолютна, %	Якість успішна, %	Наявність методичного забезпечення, так/ні	Наявність дистанційного курсу, так/ні
Теорії комунікації	80	100	так	так
Лінгвістичне моделювання	70	100	ні	так
Історія світової літератури	70	100	так	ні
Лінгвокомп'ютерна експертиза і моделювання мовленнєвої особистості	70	100	ні	ні
Програмування	60	100	ні	ні

2.5 Робота зі стейхолдерами та роботодавцями і залучення їх до обговорення. Випускники ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» (2019 року набору), урахувавши досвід працевлаштування, запропонували замінити

ОК «Лінгвокомп'ютерна експертиза і моделювання мовленнєвої особистості» на ОК «Методика викладання української мови та інформатики у вищій школі». Роботодавці також зацентували увагу на актуальності такого ОК.

Стейголдери зазначили, що ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» орієнтує на актуальні ПРН, у рамках яких можлива подальша професійна та наукова кар'єра.

3. Висновок: 1) ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» ґрунтована на сучасному знанні з урахуванням сучасного стану та перспектив розвитку інформаційних технологій; 2) кадрове забезпечення включає науково-педагогічних працівників кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології, а також інших кафедр Університету, які володіють досвідом та компетентностями, що уможливають формування ПРН за освітніми компонентами ОП.

Для належної якості навчального процесу за ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» всі освітні компоненти потрібно забезпечити навчально-методичними матеріалами власної розробки, у тому числі дистанційними курсами.

Потребує окремих корегувань перелік дисциплін професійної та практичної підготовки ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» першого (бакалаврського) рівня. У підтримку думок роботодавців, здобувачів вищої освіти і випускників пропонуємо замінити ОК «Комп'ютерна лінгвістика» на ОК «Теорія ймовірності і математична статистика» (для посилення блоку інформаційно-математичних дисциплін) та ОК «Прикладна лінгвістика: лінгвістична експертиза» (для зміцнення власне-прикладного блоку дисциплін).

Вважаємо за необхідне внести зміни до циклу дисциплін професійної та практичної підготовки ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» другого (магістерського) рівня, зокрема замінити ОК «Лінгвокомп'ютерна експертиза і моделювання мовленнєвої особистості» на ОК «Методика викладання української мови та інформатики у вищій школі»; із урахуванням побажань стейголдерів, випускників і роботодавців затвердити новий перелік освітніх компонентів ОП навчального плану 2021 року набору.

Література

1. Загнітко А., Краснобаєва-Чорна Ж. Актуальні виміри організації наукового лінгвістичного середовища: досвід, практика, модифікація. *Лінгвістичні студії Linguistic Studies*. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. Вип. 40. Т. 1. С. 186-198. **2. Загнітко А., Краснобаєва-Чорна Ж.** Освітня програма «Прикладна лінгвістика / Applied Linguistics» (другого (магістерського) рівня вищої освіти) Донецького національного університету імені Василя Стуса: параметричний аналіз. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*. Вип. 13. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. С. 126–135. **3. Ситар Г.** Прикладна лінгвістика у вишах України: специфіка наповнення навчальних планів ступеня освіти «Бакалавр». *Лінгвокомп'ютерні дослідження*. Вип. 13. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. С. 136–152.

РОЗДІЛ II

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІЙНОЇ СЕМАНТИКИ ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Адамусік Каріна

(наук. керівник: д.філол. н., доц. Г. В. Ситар)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЕЛЕКТРОННИЙ СЛОВНИК ТЕРМІНІВ КОНСТРУКЦІЙНОЇ ГРАМАТИКИ: ДОСВІД СТВОРЕННЯ НА POLYDIS

У дослідженні описаний досвід укладання електронного словника термінів конструкційної граматики за допомогою програмного забезпечення PolyDis. Проаналізовано структуру термінологічного словника та принципи його укладання за допомогою відповідного ПЗ.

Ключові слова: електронний словник, конструкційна граматика, лексикографія, термін.

Актуальність теми. З метою систематизації та уніфікації термінів конструкційної граматики з'явилася потреба у створенні відповідного термінологічного словника. Оскільки ми живемо в добу глобалізації та комп'ютеризації, вагоме значення в сучасній прикладній лінгвістиці набуває комп'ютерна лексикографія та створення електронних словників.

Джерельною базою дослідження слугував укладений на попередньому етапі студіювання словник термінів конструкційної граматики, у якому систематизовано та подано у вигляді впорядкованого словника терміни граматики конструкцій з їхніми дефініціями [1].

Мета дослідження – створити електронний словник термінів конструкційної граматики за допомогою спеціального програмного забезпечення PolyDis.

Електронний словник як явище порівняно нове і водночас дуже динамічне нині досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями (В.В. Дубічинський, Є.А. Карпіловська, В.П. Селегей, В.А. Широков та ін.).

Комп'ютерний, або автоматичний словник – «це словник, процедури укладання якого здійснює комп'ютер [2: 74]. На наш погляд, вагомими є дві ознаки комп'ютерних словників, які, зокрема, наводить Б. Свенсен – це можливість повнотекстового пошуку й необмежений обсяг словника [4: 263].

Для укладання словника використано програмне забезпечення PolyDis, (версія 1.0), укладене фахівцями Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології (Андрієм Василевським та Олександром Бабійчуком під керівництвом Романа Мисака).

Центральну частину основного вікна програми PolyDic (рис. 1) поділено на дві частини: ліва – реєстр усіх термінів словника, права – словникові статті.

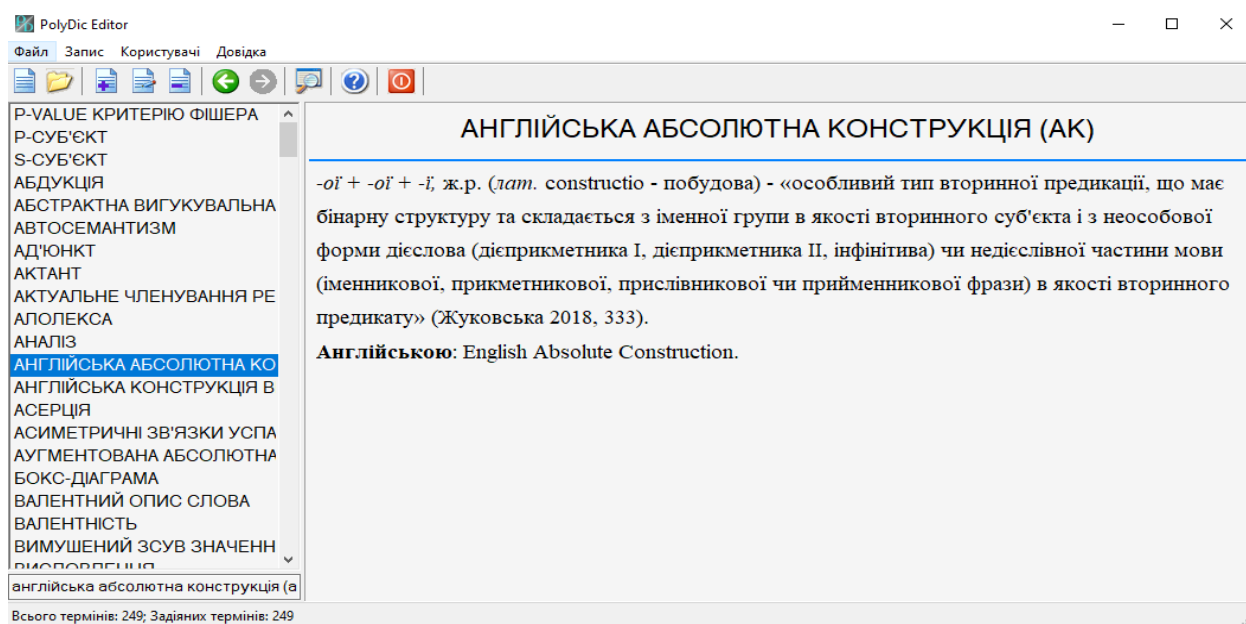

Рис. 1. Основне вікно програми PolyDic Editor

Верхня частина містить меню різних налаштувань, наприклад Створити словник, Відкрити словник, Зберегти, «Запис»: Додати, Редагувати, Видалити тощо. Нижня частина основного вікна містить вікно для швидкого пошуку термінів та інформацію про кількість термінів [3].

Електронний словник термінів конструкційної граматики на сьогодні складається із 249 термінів і містить дотичні до термінів конструкційної граматики поняття. Основна структурна одиниця словника – словникова стаття, що включає в себе заголовну одиницю, її пояснення, а також еквівалент англійською мовою. Основний принцип укладання словнику – алфавітний.

Реєстрові слова подано вгорі правої частини вікна прописними символами у вихідній формі. Безпосередньо словникова стаття починається із граматичною довідки. Зокрема, для іменника флексія родового відмінка однини, вказівка на рід. Слова, що вживаються у множині, після закінчення родового відмінка мають відповідну позначку «мн.». Після тлумачення терміна в дужках подано посилання на джерело, у якому зафіксовано та дефіновано цю одиницю.

Орфографія словника відповідає нормам чинного правопису. До деяких слів було знайдено стисло етимологічну інформацію. Її було розміщено в дужках після заголовного слова.

У програмі існує можливість інтерактивного пошуку. Пошук терміна у PolyDic відбувається за першими введеними літерами у вікні пошуку (рис. 2).

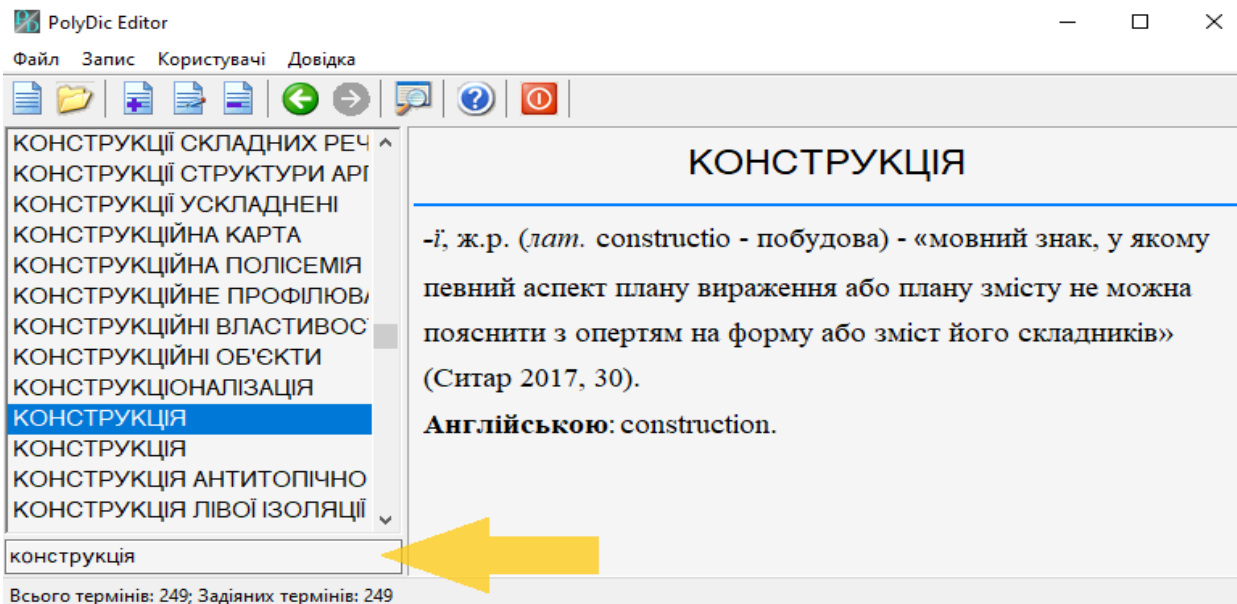

Рис.2 Інтерактивний режим пошуку

Особливістю програмного забезпечення PolyDic та її істотною перевагою є механізм фільтрів, який можна застосувати до термінів, тексту словникової статті, або одночасно до них обох. Умови фільтрування задаються у відповідних полях панелі фільтра, яку можна сховати, якщо вона непотрібна (рис. 3).

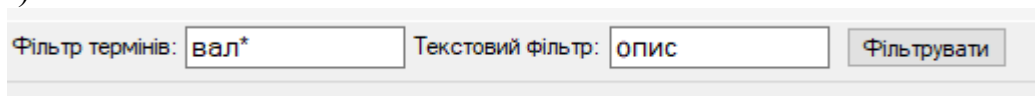

Рис.3 Панель фільтра із заданими умовами для відображення термінів, що починаються на «вал» та в статтях, у яких міститься сполучення літер «опис»

Використання фільтра дозволяє керувати відображенням термінів у словнику, вибраних за певною ознакою. Щоб задати в умові фільтра початкові літери термінів, потрібно після них поставити символ *; щоб задати кінцеві, символ * ставимо перед сполученням літер. Завдяки застосуванню текстового фільтра, у загальному реєстрі будуть відображатися лише ті терміни, у тексті словникових статей яких було знайдено задане сполучення літер. Через фільтр реалізовано також функцію повнотекстового пошуку за статтями [3].

У разі потреби у словникових статтях можна встановити зв'язки з іншими статтями, які можна переглянути просто клацнувши на відмітці зв'язку. Ми використали цю функцію для встановлення зв'язків між синонімічними термінами (рис 4.). У такий спосіб можна легко переходити між ними, не витрачаючи час на ручний пошук у загальному реєстрі.

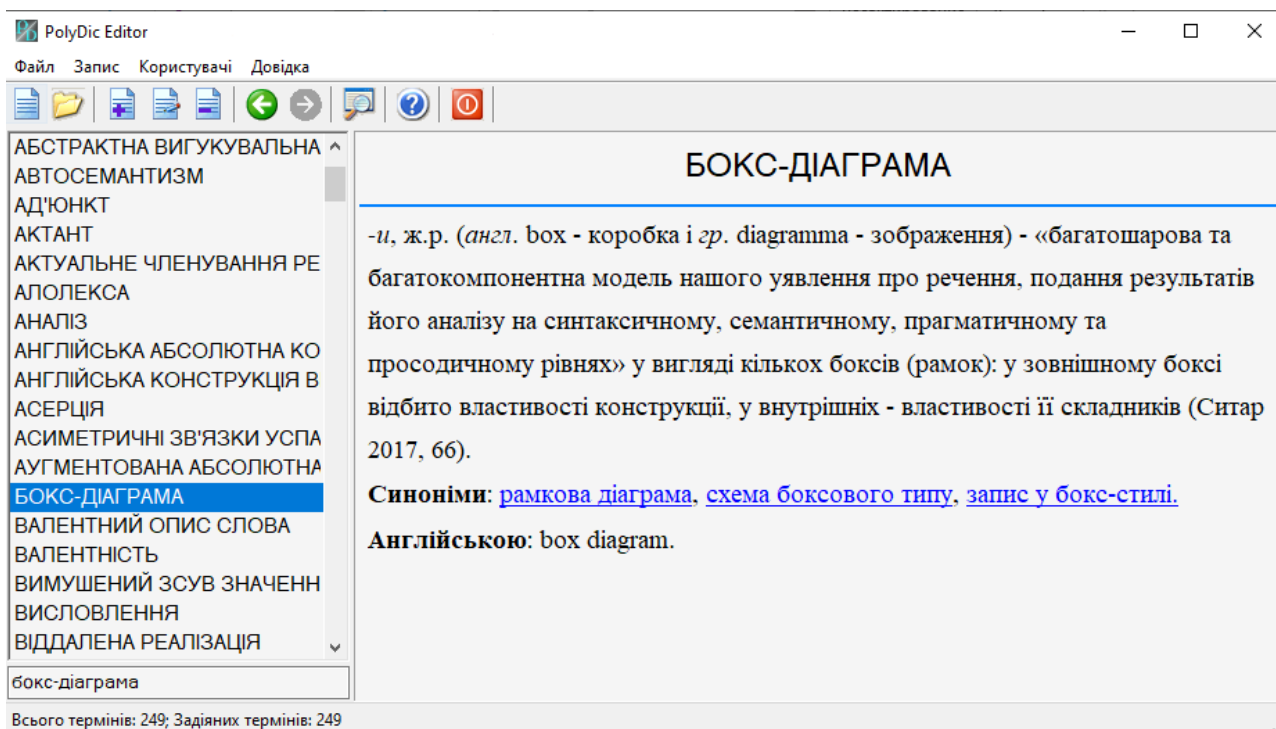

Рис. 4 Відображення синонімів у словниковій статті

До недоліків цього програмного забезпечення можна віднести: 1) вбудований в систему шрифт не підтримує літери з діакритичними знаками, зокрема і знак наголосу; 2) система не підтримує мультимедійні об'єкти.

Отже, створення електронних словників є важливим завданням сучасної термінографії та комп'ютерної лексикографії. Програмне забезпечення PolyDic є досить зручною системою створення електронних словників. Основними її перевагами є механізм фільтрів та система перехресних посилань.

На сьогодні електронний словник термінів конструкційної граматики містить 249 одиниць. Укладена лексикографічна праця поєднує ознаки тлумачного, термінологічного й перекладного словників.

Література

1. Адамусік К. О. Словник термінів конструкційної граматики: структура словникової статті. *Лінгвокомп'ютерні дослідження*. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса. 2019. №12. С. 10-15.
2. Карпіловська Є. А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика: підручник. Донецьк: Юго-Восток, 2006. 187 с.
3. Система укладання та перегляду електронних словників PolyDic v.1.0. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_vocab_CD.htm (дата звернення: 11.02.2021).
4. Svensén B. *Practical lexicography: Principles and Methods of Dictionary-Making* / Bo Svensén. N. Y.: Oxford University Press. 1993. 304 p.

**ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ
ЯНГОЛ / англ. ANGEL В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ
НАЦІОНАЛЬНО-МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ**

У статті опрацьовано словникову статтю «міфологема янгол / англ. Angel» для словника ірреальних істот на матеріалі фразеології української та англійської мов.

Ключові слова: словникова стаття, база даних, міфологема, фразеологізм, ангел.

Мова відображає досвід народу і виявляє своєрідність бачення світу. Мовознавці зазначають, що завдяки фразеології можна проникнути у далеке минуле не лише мови, а також історії та культури її носіїв (див. праці Ж. Краснобаєвої-Чорної [2], Л. Савченко [3], В. Ужченка [5], І. Чибор [6] та ін.). Фразеологічні одиниці займають важливе місце у структурі мовної картини світу. Внутрішня форма фразеологізмів маніфестує низку архаїчних та сучасних стереотипів, які занурюють мовця в соціокультурне середовище, перетворюючи матеріальні явища на важливий елемент ментальної культури та ідеології етносу.

Метою роботи є опрацювання словникової статті «міфологема янгол / англ. Angel» для словника ірреальних істот на матеріалі фразеології української та англійської мов.

Предметом дослідження є фразеологічні одиниці (ФО) з компонентом янгол / англ. Angel в українській та англійській мовах.

Джерельна база становить 25 ФО з компонентом янгол / англ. Angel, дібраних шляхом суцільного обстеження з академічного фразеологічного словника української мови й англо-російського фразеологічного словника, й 55 мікроконтекстів їхнього вживання.

Для реалізації мети ми розв'язали такі **завдання**: 1) вибрали з фразеографічних джерел ФО з компонентом янгол / англ. Angel; 2) зібрали фонову інформацію для міфологеми янгол / англ. Angel з довідкової літератури й енциклопедичних словників; 3) змоделивали шаблон статті для словника ірреальних істот на матеріалі фразеології української та англійської мов.

Словникова стаття певної істоти включає ім'я або назву цієї істоти, інформацію про походження та сутність ірреальної істоти, опис зовнішнього вигляду та призначення. Кожна стаття має ілюстрацію вигляду істоти, якщо істота характеризується з позитивного та негативного боку – то, відповідно, проілюстровано два образи.

‘Ангел (янгол)’ в українській національно-мовній картині світу

Ангел (янгол) постає одним з центральних істот у християнстві. За давніми уявленнями, кожна людина від народження має від Бога свого ангела-охоронця [4: 4].

За Енциклопедичним словником символів культури України, ангели – це духи, тобто істоти безтілесні, обдаровані розумом, волею і почуттями; за своїм розумом та своєю міццю і могутністю вони досконаліші від людини. Чисті, крилаті, невидимі істоти-помічники Бога та людини; добрі і злі, охоронці і спокусники людини; віддані Богові та людині, що не полишають її протягом земного життя, у мить смерті та після неї; істоти, які допомагають християнам у справі спасіння; молитовників, заступників перед Богом; посередників між людьми та Отцем Небесним [1: 22]. Хоч і ангели – це ті істоти, які супроводжують людину впродовж всього її життя, вони більше поширені в порівняннях у значенні добра та світла (напр., *ангельської доброти чоловік*). Зауважимо, що лексема ‘ангел’ може вживатися з негативним значенням (контекст 1):

(1) *Там **ангел** помсти злий, суворий дух темниці, Проймав мене знов зором огневим* (Леся Українка).

У дослідженні зафіксовано одну ФО з компонентом *янгол* в українській мові *прикипіти янгольськими очима* (‘пильно, уважно дивитися на кого-, що-небудь’). Значення ФО мотивоване тим, що ангели завжди уважно спостерігають за людиною, аби вберегти її від усіх негараздів (контекст 2):

(2) *Всі вступилися поглядами у цю маленьку блискучу кульку, навіть престарий Лаврін Червінка прикипів до неї янгольськими очима* (І.О. Щербак).

Ілюстрацію зовнішнього вигляду істоти візуалізовано за допомогою контекстів із художньої літератури (контексти 3-5):

(3) *У моїй юній селянській уяві письменник поставав не від миру сього. Малювався в образі не менше **двокрилого** ангела небесного* (С. Ковалів);

(4) *Слухняна, безвідмовна людина. Краще, мабуть, буде повестись перед комісією на вже випробуваний манір – **покірненьким телятком**, ангелочком: комісії люблять, щоб перед ними стелився, щоб аж погладити себе дав* (О. Гончар);

(5) *Говори з ними [з **чорними** ангелами] спокійно, не дайся, щоб піймали на брехні і постійно тримай у голові – то не люди!* (Валерій Шевчук).

Ілюстрації доброго та злого ангелів представлено на Мал. 1 та Мал. 2 відповідно:

Мал. 1. Добрий ангел

Мал. 2. Злий ангел

‘Angel’ в англійській національно-мовній картині світу

В англійській мові фразеологізми з компонентом англ. *‘angel’* більш поширені. В англійському словнику символіки ангел описується як: прояв традиційної віри, що існують духовні істоти, які перевершують людину. Вони посланці Бога, зв'язки між небом і Землею, просвітлення. Ангели нематеріальні істоти, створені із чистого духу, тоді як людина складалася і з матерії, з духу, тіла і душі [7]. В англійській фразеології зафіксовані одиниці з позитивною конотацією (англ. *an angel of light* (‘добра людина, яка всім подобається’), англ. *an angel of mercy* (‘турботлива, співчутлива, сповнена доброти людина, яка дає надію іншим і випромінює любов’), англ. *as an angel* (‘добрий, милий’), англ. *entertain an angel unawares* (‘зустріти і говорити з людиною, не знаючи про її високе становище в суспільстві’), англ. *guardian angel* (‘той, хто гарантує, що ти в безпеці’), англ. *like an angel* (‘божественний, незрівнянний’), англ. *a little lower than the angels* (‘майже ангел, справжній ангел (про людину надзвичайних заслуг)’), англ. *ministering angel* (‘доброчесна людина’), англ. *speak of angels and they flap their wings* (‘поява щойно згаданої людини’) (контексти 6-12)) та ФО з негативною конотацією (англ. *the angel of death* (‘ангел, який бере участь при смерті, забираючи душі’), англ. *avenging angel* (‘той, хто шукає або здобуває помсту’), англ. *enough to make the angels weep* (‘щось настільки страшне, що змушує втратити надію та віру’), англ. *fallen angel* (‘той, хто зараз переживає важкі часи або мав погане минуле’), англ. *join the angels* (‘померти’), англ. *rush in where angels fear to tread* (‘потрапити в безглузду ситуацію, яку розумна людина постаралася б уникнути’), англ. *wrestle with an angle* (‘боротися з могутнім супротивником’) (контексти 13-18):

(6) *But shake me a cocktail, angel, would you? I need a good kick - you **angel of light!*** (D.H. Lawrence).

(7) *The women rolled bandages and wore Red Cross uniforms and thought of themselves **as angels of Mercy*** (J. Steinbeck).

(8) *We called the nurse an angel of mercy because she was kind as an angel to her patients.*

(9) *'Well, you'd better know everybody, said Mr. Ingleby... 'Miss Rossiter and Miss Parton are our **guardian angels** - type our copy, correct our grammar, provide us with pencils and paper and feed us on coffee and cake' (D.L. Sayers).*

(10) *No man, not even one who was only **a little lower than the angels**, could live through the work that Shakespeare did, from Hamlet to Antony and Cleopatra, without paying for it in health (W. Raleigh).*

(11) *When pain and anguish wring the brow, A **ministering angel** thou (W. Scott).*

(12) *There is a saying: '**Speak of angels and they flap their wings.**' The two friends call me back from their stroll, and there was a letter for Lanny with a Swiss stamp on it forwarded from Juan. 'Kurt!' he exclaimed, and opened it quickly (U. Sinclair).*

(13) *All of us loved Mammy... at times **an avenging angel**. She appears in a great many of Bill's books. She it was who was faithful; she was the one who endured (J. Faulkner).*

(14) *It is **enough to make the angels weep**, to find such a couplet as this (W. Black).*

(15) *To him she appeared a very angel dropped from the sky, and all the more easy to get on with for being **a fallen one** (S. Butler).*

(16) *I shall continue to write until the time comes to **join the angels** (M. Twain).*

(17) *Not a second time would she **rush in where angels feared to tread!** (J. Galsworthy).*

(18) *When Wallace sent him his first sketch Darwin had to **wrestle with his angel**, tempted as he was to put forth a prior claim. In the end the papers of both were published jointly (V.W. Brooks).*

Ілюстрацію доброго ангелу представлено на Мал. 3:

Мал. 3. Добрий ангел

Висновок. Словникова стаття «міфологема янгол / англ. *Angel*» для словника ірреальних істот на матеріалі фразеології української та англійської мов включає ім'я або назву цієї істоти, інформацію про походження та сутність ірреальної істоти, опис зовнішнього вигляду та призначення; ілюстрацію. В

українській національно-мовній картині світу ангел представлений доброю, покірною, світлою та чистою істотою, захисником від усього лихого. Однак інколи, ангела описують як чорного, злого та мстивого. В англійській фразеології англ. *'angel'* наділений позитивними (співчутливий, турботливий, божественний, незрівняний, сповнений добротою та випромінює любов) та негативними рисами (мстивий, безрозсудний, злий та має погане минуле).

Перспективу дослідження вбачаємо в опрацюванні словникових статей інших ірреальних істот на матеріалі фразеології української та англійської мов

Література

1. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг.ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2015. **2. Краснобаєва-Чорна Ж. В.** Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі: [підручник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 202 с. **3. Савченко Л. В.** Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти, Сімферополь: Доля, 2013. 600 с. **4. Словник символів** / Потапенко О.І., Дмитренко М.К., Потапенко Г.І. та ін.; ред. часопису «Народознавство», 1997. **5. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В.** Фразеологія сучасної української мови. Луганськ: Альма-матер, 2007. 400 с. **6. Чибор І. С.** Структура міфологічного етнокоду культури (на матеріалі української фразеології). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки.* 2015. Вип. 40. С. 174-178. **7. Dictionary of Symbolism** by Allison Protas. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.umich.edu/~umfandsf/symbolismproject/symbolism.html/?phpsessid=4e1fba103021c3e4249fc168de22fc1b>.

Джерела

1. Кунин В.В. Англо-русский фразеологический словарь. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Рус. яз., 1984. 944 с. **2. Словник фразеологізмів української мови** / [уклад. В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук]. К.:Наукова думка, 2003. 1104 с.

Harbera Iryna,
*Ph.D. in Philology, Assistant Professor,
Vasyl' Stus Donetsk National University*

DEFINITION OF LINGUISTIC CONFLICTOLOGY AND ITS IMPLEMENTATION

The definition of linguistic conflictology is given. The range of problems of this scientific discipline is outlined. The key conflict-causing factors and the main tasks of their research are described. An example of a typical modern conflict language situation in the field of virtual discourse is offered, on the basis of the analysis of which a conclusion is made about the key features of speech conflict.

Keywords: linguistic conflictology, linguoconflictology, speech conflict.

Linguistic conflictology (linguoconflictology) – a branch of applied and communicative linguistics that studies issues of conflict communication, often destructive interpersonal interaction, among which the most actively considered are: the concept of language conflict in various spheres of public life; mechanisms of communicative conflicts, ways to prevent them in specific situations depending on the types of speech behavior, types of verbal creativity, different mental characteristics and social characteristics of communicants; study of the conflict potential of domestic, political, youth, mass, virtual, etc. communications; study of manipulative and invective language functions; types of speech conflicts, etc.

L. Bilokonenko as the main aspects of the study in the field of linguoconflictology determines the psychological mechanisms of conflicts in interpersonal interaction based on the analysis of sources of conflict, including: the verbal conflictogens; the language conflict in the media; the influence of bilingualism on the development of human internal conflict; the gender features of the language of the conflict; the harmonization of speech behavior in a conflict situation; the ethical aspects of conflict interaction in various spheres of human activity; the analysis of the phenomenon of conflict in the theory of speech activity; the conflict as a linguistic and cultural concept and its semantic field; the study of the linguistic projection of the conflict from the standpoint of the descriptive aspect, etc. The study of the discourse of the conflict determines the areas of special attention: specific genres that describe the conflict; rules of functioning of these manifestations; subjects of conflict representation; ways to ensure the effect of truthfulness in the conflict, etc. [1: 10].

Linguoconflictology is based on the behavior of speakers, their speech activity, the nature of the relationship to each other, aggression, emotionality, social status, nervousness, subjectivity, level of education and general culture, features of education and other characteristics of speakers caused by various verbal and nonverbal means communication.

The tasks of linguoconflictology are:

1) research and description of the plan of the maintenance of words, word combinations, statements which caused the conflict (lexical semantics of language units);

2) determination of the illocutionary power of utterance and the nature of evaluation by each of the communicants (linguistic pragmatics);

3) analysis of rhetoric, suggestion, NLP (speech theory).

Conflict as an object of scientific analysis began to stand out in the 20s of the XX century. The central concept of linguoconflictology is speech / language / communicative conflict – a negative communicative interaction in which one of the subjects of communication (or both simultaneously) actively, consciously and purposefully performs aggressive speech actions against the other; natural manifestation of the contradictory nature of language and speech activity, the multiplicity of interpretations of speech works and differences in views, interests, opinions, assessments, positions, points of view, goals, values of communicants. According to Yu. Saplin, language conflict as a social phenomenon is defined by various aspects – from the conflict between the available ways of expression and functions of language to the conflict of discourses [2]. As an example, here is a fragment of a virtual conflict discourse (watch Figure 1).

On the example of the presented conflict situation we can state (and such a conclusion will be partly true for all research in the field of modern linguistic conflict) that: 1) the basis of the conflict situation and its development – internal aggression and the desire to explain it in speech communication; 2) deliberate violation of etiquette, social, communicative norms + invectiveness; 3) both specific lexical and phraseological means and stylistically neutral vocabulary act as a means of representing a negative assessment; 4) among the typical signs of a conflict communicative situation – pressure on the opponent, negative evaluation connotation, the desire to dominate, a sharp reluctance to agree, the presence of specific vocabulary, phraseology, etc.

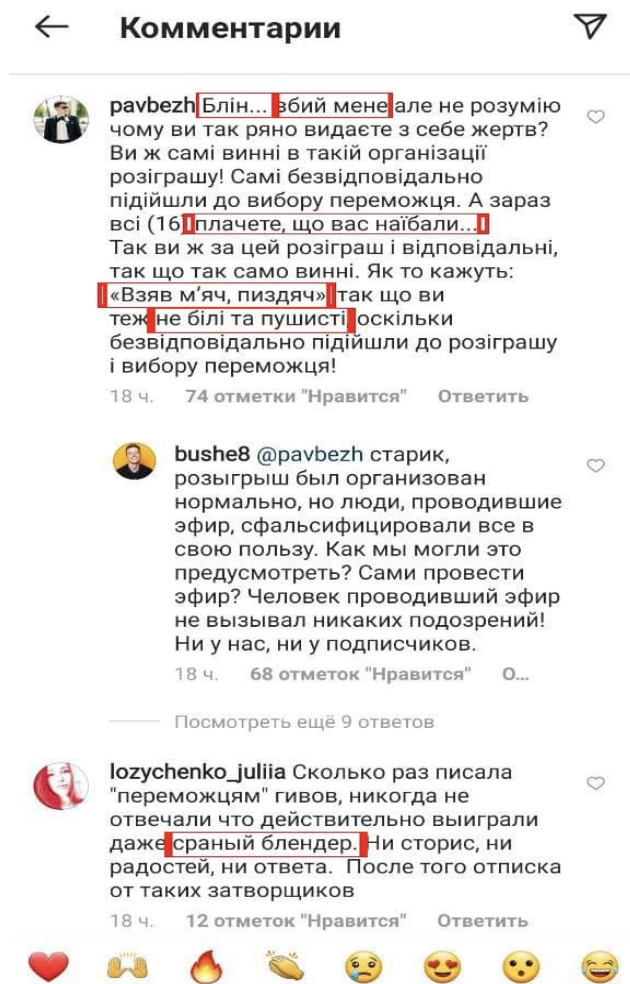

Figure 1. Fragment of a virtual conflict discourse

The perspective of linguistic conflictology is in identifying the mechanisms of nonviolent overcoming of specific speech conflicts of different levels.

Literature

1. Білоконенко Л.А. Проблематика конфліктології в сучасному мовознавстві. *Філологічні студії*. 2010. Вип. 4. С. 5-11. **2. Саплін Ю.** Мовний конфлікт як взаємодія особистостей, соціальних стратегій та комунікативних культур. Підсумки наукової конференції «Мовні конфлікти і гармонізація суспільства», 28.05.2001. URL: <https://www.twirpx.com/file/476657/> **3. Чайка Л.В.** Методологічні основи лінгвоконфліктології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2013. С. 160-167. **4. Coser L.A.** The termination of conflict. *Journal of Conflict Resolution*. 1961. No 5. P. 347-354.

Грицай Андрій
(наук. керівник: чл.-кор. НАНУ, д.філол.н., проф. А. П. Загнітко)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИКИ У ПОЕЗІЇ: ВАСИЛЬ СТУС ТА ЗАЗА ПАУАЛІШВІЛІ

У статті виконано порівняння метафорики представника дисидентського руху Василя Стуса та представника сучасної української поезії Зази Пауалішвілі. Зокрема подано приклади метафор та уривки творів, за допомогою яких можна виокремити певні особливості стилів авторів різних хронологічних рамок.

Ключові слова: метафорика, метафора, троп, поетика, літературна творчість.

Метафориці у творах різних авторів присвячена велика кількість досліджень у галузі лінгвістики та літературознавства. Зокрема про метафорику українських поетів писали Володимир Олексенко та Людмила Краснова. При подібних, традиційних, аналізах можна виокремити певні особливості стилю автора або навіть зробити висновки про «хронологічні межі» творчості [3].

Часто основою є твори конкретного автора. Дана стаття ж є спробою порівняти різні «часові рамки» літературної творчості через призму використання метафор конкретними авторами.

Метафори у творчості Василя Стуса мають свою особливість. Як стверджує О.Тарановський, особливістю вживання даного тропа в поезії В.Стуса є те, що «це не та традиційна метафора, що в її закладенні порівняння чи зіставлення, щоб збагатити образність; це радше ота похідна, що – як у математиці функція – створює нове явище, новий світ» [2:2].

Дійсно, метафоричність Стусової мови досить складна й експресивно насажена, внаслідок чого предмети втрачають звичні обриси, набуваючи нової якості, а природні явища постають у незвичайній кольоровій гамі: «ярий набрякає гнів», «спів калиновий піднісся над водою», «ридання шиб і ринв, вурдиться печаль», «хрипне сніг», «труна обмиває душу» [2].

Поезія 21 століття своєрідна та потребує розгляду на конкретних прикладах. Узагальнення та вивчення основних тез відходять на другий план через різноманітність та різноплановість стилів та авторських технік, які сформувалися на тлі більш ранніх митців слова.

Заза Пауалішвілі представник сучасного українського поетичного руху. Він є автором збірки «Регіна Ольсен», що отримала “другу” премію конкурсу «Смолоскип» у 2013 році.

«Кажуть, що сучасна молодь нічим не цікавиться. Кажуть, що з сучасною молоддю нема про що говорити. Різне кажуть. Молодь на закиди не відповідає.

Вона просто творить» - зазначено в описі до збірки (3). Саме це і є головною характеристикою творчості Зази в ті роки.

Розглянемо конкретні приклади метафор поезій Зази Пауалішвілі: «час узурповує швидкість», «тиша не ставить питань і не дає відповідей», «люки своєю мозаїкою прикрашають площі», «місто женеться за славою», «тріщини почали кровоточити і мене заливало світлом».

Прийоми здаються простими та звичними для читача, проте приховують якусь потаємну чуттєвість. У Зази Пауалішвілі вони рідко можуть існувати поза твором, утворювати певну низку цитат та крилатих фраз. Художні тропи ніби завуальовані у твір так, щоб їх неможливо було вирізати із твору без втрати сенсу самого висловлювання. Це є художньою особливістю автора, саме її він вмів і використовує протягом всієї поетичної збірки.

Поезія сучасності ніби стає різкішою та грубшою. При порівнянні метафор, які використовує Василь Стус із метафорами Зази Пауалішвілі, видно різницю у стилі творення тропів. Василь Стус ніби намагається відшукати нові істини, підібрати слова так, як до нього ніхто не робив. Заза Пауалішвілі ж використовує вже відомі та «використані» конструкції і поєднує їх, щоб утворювався оригінальний зворот.

Василь Семенович через призму своєї метафорики має вигляд новатора, який прагне дати світові нові форми та конструкції. Заза - послуговується відомим, утворюючи з нього оригінальне.

Краще розуміємо відмінність бачення «віршування» на прикладі цілого відривку з поезії Зази «він їздив на тракторі...»:

*«він їздив на тракторі влітку
їздив на тракторі зимою
орав землю в місцевому колгоспі
перевозив у своєму причепі
дрова гній та вугілля
і часто колупав
його намазучені нутроці...» (3)*

Умовно “поділити” уривок на конкретні тропи важко, адже автор використовує так званий потік думок, що дозволяє йому говорити простою мовою лише з додаванням художнього оздоблення.

Метафори ж Василя Стуса також не цілковито можуть існувати поза твором, проте автор дає змогу виокремити основні фрази, на які можна зробити акцент при прочитанні:

*«Терпи, терпи — терпець тебе шліфує,
сталить твій дух — тож і терпи, терпи.
Ніхто тебе з недолі не врятує,
ніхто не зіб'є з власної тропи.» (2)*

Таким чином уривки з віршів Василя Семеновича стають крилатими та подають основний мотив усього твору за допомогою однієї лише частини. Емоційно-експресивна щільність поетичного рядка, його метафорика

сприяють формуванню функційного потенціалу ключових метафор, надаючи їм статус відтворюваності й прецедентності.

Література

1. Бібліотека школяра. Поезія. К.: Наукова думка, 1998. **2. Блог. Метафори в поезії Василя Стуса.** Блог. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://shistdesjatnyky.blogspot.com/2012/11/blog-post_17.html?m=1. **3. Олексенко В. П.** Метафора у драматургійному дискурсі В.Винниченка. *Вісник Таврійської фундації (ОВУД)*. Вип. 10. К.-Херсон: Просвіта, 2015. С. 44-58. **4. Олексенко В. П.** Метафоричні конструкти Василя Стуса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса, 2017. С. 70-75

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Стус В. Палімпсести: Вибране. К. : Факт, 2006. 432 с. **2. Стус В.** Час творчості. К. : Дніпро, 2005. 704 с. **3. Заза Пауалішвілі.** Регіна Ольсен. К. : Смолоскип, 2015. 152 с.

Дяченко Владислава
(наук. керівник: д. філол. н., доц. Г. В. Ситар)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

СИНОНІМАЙЗЕРИ: ОСОБЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ

З'ясовано можливості синонімайзерів у сучасному лінгвокомп'ютерному просторі, виділено різновиди синонімайзерів. Обґрунтовано потребу у створенні подібного україномовного продукту.

Ключові слова: синонім, синонімайзер, українська мова.

Актуальність теми. Синонімайзер (англ. Synonymizer) також називають синонімізатором і генератором тексту. Вважається, що це поняття ввів користувач Кевіндарк на одному із SEO-форумів, коли описував спеціальне програмне забезпечення, яке могло б полегшити роботу рерайтера.

Синонімайзер є прикладною програмою або інтернет-сайтом, що виробляє заміну слів або фраз у тексті на синонімічні варіанти, які містяться в базі даних. Головна мета роботи такої програми – зміна тексту для того, щоб підвищити його унікальність. Тому створення подібних продуктів є актуальною проблемою комп'ютерної лінгвістики.

Мета цього дослідження полягає у з'ясуванні особливостей наповнення та можливостей синонімайзерів.

Таких прикладних рішень існує досить багато, проте всі їх можна розділити на дві великі групи:

1. Автоматичні синонімайзери.

Такі синонімайзери видозмінюють текст без фактичної участі користувача. Вони можуть здійснювати словникові заміни, за яких слова, з урахуванням морфології, замінюються на синоніми в тій же словоформі. Крім цього, програма лишає без змін фрагмент тексту, обмежений з двох боків небуквеними символами, наприклад, лапками.

2. Ручні синонімайзери.

Такі програми дозволяють користувачеві самостійно вибирати потрібні синоніми зі списку.

Синонімайзери часто використовують для генерації текстів: для описів однотипних товарів в інтернет-магазинах, масових реєстрацій у каталогах статей, створення чорнових майданчиків для просування великих проектів і под. У такому випадку під синонімайзером розуміють програму, здатну отримати кілька десятків копій початкового тексту за спеціальним шаблоном. Шаблон включає в себе набір синонімів для кожної фрази або слова, а також правила перестановок слів і фраз.

Найбільшою проблемою в роботі синонімайзера є те, що жоден наявний у сучасному світі синонімайзер не здатний обробляти текст настільки ж якісно, наскільки це робить людина. Серед причин для української мови можна назвати такі: вибір синонімів сильно залежить від контексту; в українській мові немає жорстких правил, що стосуються порядку слів у реченнях; велика кількість синонімічних заміन підвищує ризик появи неузгодженості слів і пропозицій, а також знижує читабельність тексту.

Розглянемо, для прикладу, синонімайзер Create Synonyms, який використовує SQL для своєї роботи [1]. Це не найзручніший варіант синонімайзера. Він потребує високого рівня навичок роботи з SQL та створення бази даних самостійно, проте це корисний приклад для створення схожого продукту в перспективі.

Синонімайзер Online Sinonim більше орієнтований на користувача і не потребує великого досвіду користування [2]. Інтерфейс інтуїтивно-зрозумілий: є вікно, у яке можна вписати або вставити російськомовний текст до 5000 символів, та кнопка “Надіслати”. Також можна скористатися командою Ctrl + Enter. Після цього з’являється вікно з новоствореним текстом, змінені слова в якому виділені червоним. При наведенні курсору на змінені слова з’являється вікно зі словом, з якого воно було змінене. Під час використання можна помітити, що синонімайзер користується правилом заміни за принципом “перше слово в словнику”. Функції зміни слова немає.

Схожий за функціями англійськомовний синонімайзер Paraphrasing Tool має обмеження в 10000 символів, проте не показує користувачеві змінені слова [4].

Наступний англійськомовний синонімайзер Paraphrase Online не наводить обмеження в 1000 символів, як попередні програми, відразу, проте дає багато інформації про себе і синонімайзери загалом і позиціонує себе як “найкращий рерайтер статей в Інтернеті”, проте автоматично підставлені синоніми не завжди є доречними [3].

Російськомовний SeoGenerator, створений у 2009 році, має як онлайн-версію, так і можливість скачати програму на комп’ютер [5]. Онлайн-версія має обмеження на 6000 символів. Оригінальною є можливість вибору бази даних («Big one», «Small one», «Small two»), проте без пояснень, що це змінює. На практиці зміна бази розширює чи зменшує кількість запропонованих синонімів до слів, діалогове вікно з’являється при наведенні курсором.

У параметрі “Основні” є можливість обрати, яким користувач хоче бачити текст. Функція “Не підставляти синоніми” практично перетворює синонімайзер у ручний, підсвічуючи слова, які можна замінити. Функції “Підставляти перші синоніми” та “Підставляти випадкові синоніми” повністю відповідають назвам. Зокрема, є можливість вимкнути підсвічування слів, забравши кліком відповідну опцію.

Синонімайзер USyn, 2009 року створення, заявляє про себе як про “кращий” прямо з головної сторінки [6]. Його особливостями можна вважати

можливість обрання одного з трьох російськомовних словників (різного обсягу) та наявність одного англійськомовного словника синонімів. У програми є обмеження на 10000 символів та присутня функція заміни слова в готовому тексті.

Для української мови якісного синонімайзера поки не створено, хоча він міг би стати незамінною допомогою рерайтерам, здобувачам освіти різних рівнів, науковцям і багатьом іншим, хто хоче уникнути плагіату, розширити свою доповідь або промову, додати тексту унікальності тощо.

До того ж, це можливість створити українську базу синонімів та допомогти багатьом людям в опануванні таким важливим ресурсом мови, як синоніми.

Джерела

1. Create Synonyms [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://docs.microsoft.com/en-us/sql/relational-databases/synonyms/create-synonyms?view=sql-server-ver15> (дата звернення: 10.02.2021). **2. Online Sinonim** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://online-sinonim.ru/> (дата звернення: 11.02.2021). **3. Paraphrase Online** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.paraphrase-online.com> (дата звернення: 10.02.2021). **4. Paraphrasing Tool** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://paraphrasing-tool.com/> (дата звернення: 09.02.2021). **5. SeoGenerator** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://seogenerator.ru/tools> (дата звернення: 09.02.2021). **6. USyn** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://usyn.ru/online.php> (дата звернення: 10.02.2021).

**МАТЕРІАЛИ ДО ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ
«ВЕСІЛЬНА ФРАЗЕОЛОГІЯ»: ВУЗОЛ / англ. KNOT**

У статті опрацьовано поле ‘код культури’ для складників вузол / англ. Knot лінгвістичної бази даних «Весільна фразеологія». Предметом дослідження є фразеологічні одиниці весільної семантики в українській та англійській мовах.

Ключові слова: код культури, база даних, фразеологізм, обряд, атрибут, весілля.

Вступ. Сучасні розвідки з прикладної лінгвістики позиціонують лінгвістичну базу даних як один із найадекватніших способів структурування, формалізації й упорядкування мовних даних (див. праці Є. Карпіловської [2], та ін.), у тому числі й фразеологічного фонду мови (І. Гарбера [1], Ж. Краснобаєвої-Чорної [4], Г. Ситар [6] та ін.). *Фразеологія містить багатогранність життя народу.* Обряд весілля є важливим складником національної культури. У ньому відбито світогляд, мораль, поетичні уявлення і багатство фантазії народу. Це урочистий момент не тільки в житті двох молодих люблячих сердець, а й двох родин. Чим міцнішою буде родина, тим міцнішою буде й держава. Носієм семантики обряду, його поняттєвого, генетичного і вербального кодів виступає знак, який становить словесне позначення обрядодії (акту), або ж його частини. Він дозволяє встановити чинники, які визначають стійкість і зміни мовної картини світу. Важливу роль у цьому процесі відіграє предметний код культури, необхідність дослідження якого й зумовлює **актуальність** статті. Наголосимо, що обрядова символізація предметів і дій впливає на лексичну сполучуваність і лягає в основу фразеологізації окремих виразів, у яких яскраво відображені весільні народні звичаї та традиції [5: 11].

Метою статті є опрацювання поля ‘код культури’ для складника вузол / англ. Knot лінгвістичної бази даних «Весільна фразеологія».

Предметом дослідження є фразеологічні одиниці (ФО) весільної семантики в українській та англійській мовах.

Джерельна база статті становить 2 ФО з компонентом вузол / англ. Knot й 11 мікроконтекстів їхнього уживання. Лінгвістична база даних «Весільна фразеологія» в українській та англійській мовах містить 160 ФО із весільною семантикою (81 ФО української мови та 79 ФО англійської мови) [3]. Основним принципом упорядкування одиниць в опрацьованій лінгвістичній

базі даних (ЛБД) обрано тематичний із послідовним виокремленням трьох етапів – довесільного, власне весільного і післявесільного.

Для реалізації мети ми розв'язали такі **завдання**: 1) ознайомились із науковою літературою з теми; 2) вибрали з ЛБД «Весільна фразеологія» в українській та англійській мовах ФО з компонентами, що репрезентують предметний код культури; 3) зібрали фонову інформацію для складника *вузол* / англ. *Knot* із довідкової літератури й енциклопедичних словників.

1. Фразеологізм англ. *tie the knot* – ‘одружити, відправити шлюбний обряд, поженити (про священника) (1); взяти шлюб, оженитися, вийти заміж, побратися (2)’ (контексти 1-9) [9: 851]. Дослівно ФО перекладається ‘зав'язати вузол’.

(1) *They finally **tyed the knot*** (‘Вони нарешті одружились’) (*J. Jones, ‘Some Came Running’, book V, ch. LXI*);

(2) *The clerk called in a second witness who wouldn't be likely to gossip about it, and soon **the knot was tired**, and the bride looked smiling and calm forth with, and Andrey limper than ever* (‘Клерк викликав другого свідка, який, швидше за все, не пліткував про це, і незабаром вони одружилися, наречена виглядала усміхненою і спокійною, а Андрій кульгав як ніколи’) (Th. Hardy);

(3) *He wasn't prepared to offer advice to other youngsters intending to **tie the knot*** (‘Він не був готовий давати поради іншим молодим людям, які мають намір одружитись’) (D. W. L. Feb.8 1960);

(4) *Well, if you two ever decide to **tie the knot**, I am a Universal Life Minister* (‘Ну, якщо ви двоє вирішите одружитися, я універсальний священник’) (Harper's Bazaar);

(5) *Most people can **tie the knot**, and say «forever», but deep down know that half of marriages end in divorce* (‘Більшість людей можуть одружитися і сказати «назавжди», але глибоко всередині усвідомлювати, що половина шлюбів закінчуються розлученнями’) (D. W. L. Feb.8 1960);

(6) *You're due to **tie the knot** too* (‘Ти теж повинен одружитися’) (Th. Hardy);

(7) *We always knew you two would **tie the knot*** (‘Ми завжди знали, що ви двоє хотіли зв'язати себе узами шлюбу’) (Th. Hardy);

(8) *We're just two crazy kids dying to **tie the knot*** (‘Ми лише юна пара, яка бажає пов'язати себе узами шлюбу’) (Chuck Bass);

(9) *I suggested he **tie the knot*** (‘Я запропонував йому зв'язати себе узами шлюбу’) (Matt Arrey).

Фонова інформація. Джерела наводять 4 історії виникнення цієї ФО. 1) у середньовіччі солдати і моряки, що служили далеко від своїх коханих, відправляли їм частину мотузки. Це означало, що чоловік пропонує своїй дамі руку і серце. Якщо жінка була згодна, то вона висилала у відповідь своєму коханому мотузку, зав'язану вузлом; 2) церемонія одруження починалася з того, що зап'ястя нареченого і нареченої зав'язували стрічкою. Вузол розв'язували тільки після закінчення всіх свят; 3) раніше частини ліжка

кріпилися один до одного мотузками. Після одруження наречений приводив наречену на подружнє ложе і обов'язково перевіряв перед цим всі мотузки на міцність. Адже ліжко повинне було витримати двох осіб; 4) індійський весільний обряд полягав в тому, що наречений і наречена вішали один одному на шию сплетені гілки квітів. Таким вузлом вони пов'язували себе шлюбними узами [8].

2. Фразеологізм зв'язувати / зав'язати руки – ‘одружувати; вінчати’ (1) (контексти 10-11) [13: 61]:

(10) – *О-ох сину, сину!.. Кожна дівка, поки не вийшла заміж, то й добра; а як зв'язали руки, то зараз і почне витребенькувати* (Панас Мирний);

(11) *Аби вірно кохатись, а там, чи зв'язав піп руки, чи не зв'язав – однаково* (М. Коцюбинський).

Фонова інформація. Кульмінаційною частиною заручин на Україні був обряд ‘пов'язування нареченим рук’ (в одних районах пов'язування здійснювалось *рушником*, а в інших *хусткою*). В. Борисенко зазначає, що в деяких районах східного Поділля руки молодих на знак згоди поєднували над мискою із зерном, при цьому староста зв'язував їх рушником в тугий вузол, щоб міцніше дотримувались свого слова [5: 26]. Також наявні відомості про здійснення цього обряду на хлібові. Такий звичай поширений в окремих населених пунктах Вінницького, Калинівського, Козятинського, Теплицького районів Вінницької області. У Ямпільському районі Вінницької області зафіксована локальна особливість: як зазначають респонденти, у 50 рр. ХХ ст. молодих стали поєднували хустками, огортаючи плечі та пов'язуючи спереду: *«Молодим рук не в'язали, а зараз вже в'яжуть білими платками обох до кути, на плечі»* [5: 28].

Висновки. Вивчення весільної фразеології сприяє поглибленню знань про національно-мовні картини світу. Лексеми на позначення весільних атрибутів, що задіяні в обряді мають сакральне значення. Залучення етнографічного матеріалів дає змогу констатувати спільні риси весільного обряду й акцентувати індивідуальні.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому зіставному вивченні складників ЛБД «Весільна фразеологія» в українській і англійській мовах.

Література

1. Гарбера І.В. Репрезентація соматичного коду культури концепту «Людина» (на матеріалі фразеології східностепових українських говірок). *Одеський лінгвістичний вісник* : [науково-практичний журнал]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. №9. Т. 2. С. 69-73. **2. Карпіловська Є.А.** Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика. Донецьк, 2006. 188 с. **3. Коваль К.** Інфологічний етап проектування лінгвістичної бази даних «Весільна фразеологія» (на матеріалі української і англійської мов). *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : зб. наук. праць. Вип. 13. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. С. 42-48. **4. Краснобаєва-Чорна Ж.В.** Фраземіка та фраземографія в сучасній лінгвопарадигмі : [підручник для студентів

філологічних факультетів вищих навчальних закладів]. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 202 с. **5. Несен І.І.** Весільний ритуал Центрального Полісся : традиційна структура та реліктові форми (середина ХІХ-ХХ ст.). К., 2004. 280 с. **6. Образно-мовні одиниці** у функціональному аспекті (ідіоми, фраземи, паремії) / [Смерчко А.К., Смерчко А.А., Куцик О.А., Колечко М.Д., Русецька В. Ф., Попадинець Г.О.; за ред. А.К. Смерчко]. Дрогобич, 2007. 195 с. **7. Сиар Г.В.** Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 458 с. **8. Baker M.** Wedding Customs and Folklore. Totowa, N.J.: Rowman and Littlefield, 1977. 254 p. **9. Gwinn R., Norton P., McHenry R.** The New Encyclopédia Britannica. Knowledge in Depth. 15th edition. Chicago, 1883. V. 7. 871 p.

Джерела

10. Кунин В.В. Англо-русский фразеологический словарь. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Рус. яз., 1984. 944 с. **11. Room A.** Brewer's Dictionary of Phrase and Fable. London: Cassel & Co, 2001. 1592 p. **12. Словник фразеологізмів української мови** / [уклад. В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с.

**PHRASEOLOGICAL REPRESENTATION OF
THE LINGUISTIC WORLD'S IMAGE:
THE POSSIBILITIES OF AN INTERDISCIPLINARY APPROACH**

The article presents promising directions of modern phraseology with the actualization of theoretical and applied aspects of interdisciplinarity (axiology, cognitive linguistics, media linguistics, cultural linguistics, linguopersonology, psychology, applied linguistics, suggestive linguistics, ethnography). It has been established that the results of an interdisciplinary approach to the description of phraseological units allow to illuminate in a new way the role of phraseological units in the language as signs-microtexts and to supplement the knowledge about the role of phraseological units as cultural signs.

Key words: phraseology, interdisciplinarity, phraseological unit.

0. Today, in domestic and foreign linguistics, the sign of the interdisciplinarity of modern phraseology is important [4; 6]. Relevance of this approach «is determined by the importance of the comprehensive understanding of the aspects and problems of modern phraseology, the need to popularize new developments of adequate methodology and methods for analyzing phraseological units, which will increase the theoretical significance and applied value of phraseological studies within the framework of linguistic researches» [7: 5].

Purpose of the article: to present promising directions of modern phraseology with the actualization of theoretical and applied aspects of interdisciplinarity.

The interdisciplinary approach to the description of phraseological units predetermined the use of data from many areas of knowledge: axiology, cognitive linguistics, media linguistics, cultural linguistics, linguopersonology, psychology, applied linguistics, suggestive linguistics, ethnography, etc. Domestic scientists cover various aspects.

1. Reconstruction of fragments of the linguistic picture of the world (conceptual, value, emotive) by means of phraseological units based on the achievements of axiology, psychology, linguopersonology [2; 6].

In this direction, in our opinion, the following research tasks are relevant: 1) to determine the role of the semantic ranges of evaluation of phraseological units in the representation of the linguistic world's image; 2) to describe the levels of value in phraseology as a structured unit of the linguistic world's image; 3) to present the algorithm for modeling of the psychological and physiological pattern of emotion at the phraseological level of the linguistic world's image.

The object of the research is phraseological level of the linguistic world's image. The subject of the research are phraseological units with evaluative

semantics. The main research methods are the methods of component analysis of the phraseological units and the parametric analysis of the semantic structure of the phraseological unit. The illustrative base is composed of phraseological units with evaluative semantics, selected by the method of continuous sampling from the academic dictionary of phraseological units of the English, German and Ukrainian.

2. Evaluative, figuratively motivating, emotive perspectives of interlingual comparison of phraseological units based on the achievements of cognitive linguistics and cultural linguistics, ethnography [8; 9].

O. Zhurkova defines the following research tasks: 1) to determine the role of image creation, symbolization and stereotyping thinking in the motivation of connotative meaning of phraseological units; 2) to emphasise cross-language correlation in the units under analysis; 3) to describe the national specificity and the impact on the understanding of language model of the world in the English and Ukrainian ethnicities.

The object of the research is the connotative meaning of phraseological units in the English and Ukrainian languages. The subject of the research is cognitive mechanisms of motivation of connotative meaning in English and Ukrainian phraseological units. The main research methods are the descriptive and analytical method, which uses the techniques of external and internal interpretation; the structural method, implemented in the methodology of definition and component analysis; the elements of etymological method and the comparative method. The illustrative base consists of English and Ukrainian phraseological units, selected by the method of continuous sampling from the academic phraseological semilingual and multilingual dictionaries.

3. Specificity of the functioning of phraseological units in the titles of journalistic texts based on the achievements of suggestive linguistics and media linguistics [3].

I. Lakomska believes it is necessary to solve the following research problems: 1) to describe the suggestive potential of newspaper phraseological units used in headlines; 2) to identify specific suggestive effects of headline phrasemes, considering the current provisions of neuro-linguistic programming (NLP) and suggestive linguistics.

The object of the research is phraseological units in the Ukrainian press. The subject of the research is the influential specificity of phraseological units as active suggestogens in newspaper headlines of the Ukrainian press. The main research methods are general and special research methods. Among the general methods of research, we rely on descriptive and observation methods, the methods of analysis and inductive generalization of the actual material, which in general made it possible to systematize and objectively classify the actual material. We also use the quantitative analysis to determine the dynamics of the phraseological units usage in newspaper headlines. The leading special research method is the method of component analysis, which helped to identify the features of the semantic

structure of headline phraseological units. We also use analytical methods of neuro-linguistic programming (Milton's model identification, predicate characteristics), which made it possible to identify and explain the suggestive mechanisms of headline phraseological units. The source base of the research was the headlines of such Ukrainian-language newspapers and electronic editions.

4. Principles of phraseographic description of dialect phraseology based on the achievements of applied linguistics, in particular on the development of linguistic databases [1; 5].

I. Harbera sets the following tasks: 1) to describe the qualification features and classification parameters of the database; 2) to carry out a step-by-step algorithm of the infological stage of designing the linguistic database «The concept *human* in the phraseology of Eastern Steppe Ukrainian dialects» with mandatory parameterization of phraseology (by ideographic, axiological, structural classifications); 3) to work out the datological stage of designing the corresponding linguistic database.

The object of the research is the concept *human* in the phraseology of Eastern Steppe Ukrainian dialects. The subject of the research are stages of the linguistic database design for «The concept *human* in the phraseology of Eastern Steppe Ukrainian dialects». The main research methods are the methods of the component analysis of the areal phraseological units, the parametric analysis of the semantic structure of the areal phraseological unit, a modeling of a linguistic database. The illustrative base is composed of phraseological units, collected by expedition in Novotroitske village, Olhinka village, Volnovakha district, Donetsk region, in their numerous contextual manifestations and realizations.

5. Conclusion. The results presented in the named works allow to illuminate in a new way the role of phraseological units in the language as signs-microtexts and to supplement the knowledge about the role of phraseological units as cultural signs.

Bibliography

1. Гарбера І.В. Мовноареальне поле концепту ЛЮДИНА: фразеологічний рівень і лінгвокомп'ютерне моделювання. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 172 с. **2. Краснобаєва-Чорна Ж.В.** Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 172 с. **3. Лакомська І.В.** Специфіка використання фразем у медійних заголовках: психолінгвістичний аспект. *Діалог: media-студії*. 2019. №25. С. 99–115. **4. Славянская фразеология и паремология: традиционные и новаторские решения проблем : К 80-летию со дня рождения профессора В.М. Мокиенко / редкол. Е. В. Нечипорчик (отв. ред.).** Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2020. 264 с. **5. Harbera I.** Phraseme-ideographic model of concept «Man» in the Ukrainian eastern-steppe dialects as the basis of linguistic database. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. №3. С. 120–124. **6. Kosmeda T., Zahnitko A., Krasnobaieva-Chorna Zh.** Delineation of Linguopersonology and Linguoaxiology. Poznan : Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. 2019. 254 с.

7. Krasnobaieva-Chorna Zh., Harbera I., Zhurkova O., Lakomska I. Phraseology in Interdisciplinary Dimension: Tradition and Innovation : Collective Monograph / [ed. by T. Kovalevska]. Odesa; Vinnytsia, 2020. 160 p. **8. Zhurkova O.** Influence of Stereotyping Thinking on Connotative Meaning of Phraseological Units in Indo-European Tradition. *Journal of Danubian Studies and Research*. Vol. 9, Issue No 1/2019. Galati, Romania, 2019. Pp. 325–332. **9. Zhurkova O.** Universal Nature of Symbols as the Background of European Identity (on the Material of English and Ukrainian Phraseological Units). *Journal of Danubian Studies and Research*. Vol.10, Issue No.1/2020. Galati, Romania, 2020. Pp. 95–103.

Мищенко Ольга
(науковий керівник: д. філол. н., проф. Ж.В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ДО ПИТАННЯ ПРО АНТРОПОМОРФНИЙ КОД КУЛЬТУРИ У ФРАЗЕОЛОГІЇ: КВАЛІФІКАЦІЙНІ ТА СТРУКТУРНІ ОЗНАКИ

Узагальнено кваліфікаційні та структурні ознаки антропного коду культури з урахуванням різноманітних мовознавчих теорій і з опертям на сучасну наукову парадигму.

Ключові слова: антропний код культури, код культури, фразеологія,

0. У науковій літературі к. ХХ – поч. ХХІ ключем до ідентифікації унікальних культурних особливостей, що передаються від покоління до покоління, називають ‘культурний код’. Вивчення культурних кодів є одним із основних ключів до розуміння менталітету, ціннісних орієнтацій як окремого індивіда, так і «космо-психо-логосу» будь-якого етносу [5]. У центрі проблематики кодів культури перебуває «вкладена» в коди культурна інформація про світ, закріплена в символічній формі, тобто така, що має лінгвокультурне маркування.

Проблематика культурного кодування активно опрацьовується в лінгвокультурології й етнолінгвістиці. На думку М. Ковшової, В. Маслової, В. Телії, С. Толстої та ін., національно-культурна інформація, закладена в мові, закодована в семантичній структурі слова, в його внутрішній формі. Саме тому культурне явище, вербалізуючись в мові, може стати національно-культурним кодом. За В. Телією, «перетворення мовної компетенції в культурну ґрунтоване на інтерпретації мовних знаків у категоріях культурного коду» [13: 277].

Наукові досягнення у вивченні системи кодування і власне-лінгвістичні, філософські та психологічні спостереження уможливають виділення базових груп кодів з подальшим членуванням на субкоди, наприклад, антропоморфний, соматичний, зооморфний, фітоморфний, предметний, природний.

Вивчення антропного коду постає досить актуальними нині. Так, у колективній праці «Антропологічний код української культури і цивілізації» (2020) антропологічний код потрактовано як «сукупність сформованих історично образів, засобів біологічного і соціокультурного характеру, пов’язаних з певним комплексом стереотипів свідомості окремої людини або групи людей, які виражаються в архетипах, менталітеті, інтелектуальному, моральному і матеріальному житті, в політичній і соціальній організації суспільства, його культурі та цивілізації, який має транзитний характер і здатність успадковуватися» [1: 6]. *Актуальність* статті мотивована

необхідністю уточнити конститутивні ознаки антропоморфного коду культури у сучасній лінгвістиці.

Мета статті: узагальнити кваліфікаційні та структурні ознаки антропоморфного коду культури з урахуванням різноманітних мовознавчих теорій і з опертям на сучасну наукову парадигму.

1. Н. Арутюнова вважає, що антропний код займає провідне місце в ієрархічній системі кодування [2: 3]. Людина постійно перебуває в площині культури, і саме через неї формується особливий код, який використовується для позначення предметів, явищ і відносин, що існують в світі: «майже в кожному слові можна знайти слід людини» [2: 3]. За свідченням давньогрецького філософа Протагора, людина – це міра всіх речей. Фразеологічні одиниці, на думку фразеологів (див. праці І. Гарбери [4], Ж. Краснобаєвої-Чорної [7], О. Левченко [8], О. Селіванової [11]), є тими складовими, які містять культурний потенціал народу і відображають його ментальність. Лінгвокреативне мислення під час породження ФО завжди діє за антропоцентричним принципом.

Під антропним кодом культури Л. Савченко розуміє сукупність найменувань людини загалом і уявлень про неї, пов'язаних із ментальними, інтелектуальними й емоційними проявами, їх назвами, відповідними діями [10: 178]. До антропного коду також зараховують діяльнісні характеристики людини: найменування фізичних дій і процесів, рухів і станів, жестів і міміки.

У науковій літературі побутує також термін 'антропоморфный код', який представляє образ людини та у якому поєднувані характеристики двох кодів – антропного і соматичного. Зв'язок цих кодів культури є беззаперечним, однак, розглядати їх слід окремо. У дослідженні дотримуємося традиційного виділення в окремі коди антропного і соматичного.

З лінгвокультурологічного погляду, сутність антропного коду, за Л. Савченко, полягає в тому, що «у реальному світі Людина проявляється у двох іпостасях – чоловік і жінка, які, у свою чергу, не просто дві біологічно різнопланові особи, а два різні світи зі своїми моральними цінностями, критеріями оцінки, поглядами» [9: 371]. Ю. Ковалюк зауважує, що це твердження «релевантне лише для української ідіоматики, тоді як в англійській ідіоматиці більшість ідіом позбавлені маскулінних / фемінних сем, а останні можуть лише бути актуалізовані в дискурсі» [6]. Антропний код культури об'єктивує вираження концепту *людина* та його проявів. В англійській ідіоматиці антропний код найчастіше проявляється у поєднанні з діяльнісним і поведінковим кодами культури. В [6] виявлено актуалізацію антропного коду культури на основі аналізу британських ідіом фразеосемантичних групи «трудові відносини», «магічні здібності» та «міжособистісні відносини».

О. Галинська антропний код культури позиціонує як сукупність номінацій людини в її фізичних, реляційних або функційних іпостасях, які позначають різні аспекти життя людини, її якісні і кількісні характеристики,

фізичні, емоційні стани (*у матері годиться* ('бути набагато старшим від когонебудь'), *баба Палажка* ('язиката, чванлива'); англ. *to blush like a girl* ('почервоніти, як дівчина; ≈зашарітися як маків цвіт'), *a man of fortune* ('багата людина')) [3: 47].

Т. Серопегіна розглядає антропоморфний код англійської лінгвокультури як сукупність вторинних номінацій особи (онімів), які репрезентують ментальні, фізичні, інтелектуальні, емоційні та соціальні характеристики людини [12]. Мовознавець доводить, що: 1) найбільш частотним способом актуалізації антропоморфного коду англійської лінгвокультури є оцінні номінації особи, виражені антропонімами і зоонімами з пейоративною та меліоративною оцінкою, які функціують у текстах як прецедентні; 2) джерелом антропоморфного коду культури виступають прецедентні імена з різних сфер, зокрема національна література, національна історія, міфологія, сакральні політеологічні тексти (Біблія, Тора, Талмуд, Коран), сучасні кіно- і телетексти; 3) динаміка антропоморфного коду маніфестована в чотирьох способах модифікації оцінного модусу прецедентних імен (пейоратизації (основний спосіб модифікації оцінності імен особи), меліоризації (визначувана мінімальною частотністю), інвективізації та символізації (реалізують максимальний ступінь вираження оцінного значення і в такий спосіб блокують модифікацію оцінного модусу прецедентного імені)).

2. Структура антропного коду культури у фразеології найбільш ґрунтовно опрацьована в працях Л. Савченко. Беручи до уваги міркування про приналежність до антропного коду різних характеристик, пов'язаних з людиною (дії, процеси, поведінка, емоції, розумова діяльність тощо), у структурі коду авторка видаляє субкоди: 1) антропоморфний (*як Тарас Бульба з Андрієм*) – це сукупність власних імен і загальних назв людини, її ієрархічних найменувань, назв за професійною приналежністю або соціальним статусом, національних або фамільних назв, які наділені додатковими культурними характеристиками, що надають у мові культури цим лексемам семіотичного статусу; 2) антропно-ментальний (*плести банелюки*) – це сукупність найменувань уявлень людини, пов'язаних з ментальними проявами і їх назвами, що несуть додаткову культурно значущу характеристику і надають цим номінатам роль знаків мови культури; 3) антропно-інтелектуальний (*розуму не позичати*) – сукупність номінатем, що вказують на здатність людини до висновку на ґрунті аналогії, до формування «абстрагування від фізичних властивостей людини як таких і до їх «перенесення» в сферу її інтелектуальних характеристик»; безпосередньо співвідноситься з бінарною опозицією 'розумний / дурний'; 4) антропно-сенсорний (*хоч голки збирай*) охоплює чуттєвий рівень відображення дійсності, тобто екстероцептивні відчуття, які виникають під дією зовнішніх подразників; 5) антропно-емоційний (*зігнути в три погібелі*) – сукупність номінатем, що позначають емоційні переживання життєвих явищ, почуття людини, зумовлені ставленням

до потреб суб'єкта; 6) антропно-аксіологічний (*кинути в дрож (в трясцю)*) – сукупність номіналем, що позначають якісні характеристики людини і їх оцінку: риси характеру, зовнішній вигляд, внутрішні якості людини; 7) антропно-діяльнісний (*лизати п'яти*) – сукупність номіналем, які позначають дії, що виконуються людиною, властиві їй процеси, фізичні стани, жести і мімічні рухи, просторові виміри.

Ієрархічну модель антропного коду культури з системою субкодів І-ІІ рівнів представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Ієрархічна модель антропного коду культури (за Л. Савченко)

Субкоди І рівня	Субкоди ІІ рівня
антропоморфний	антропно- ієрархічний (<i>велика риба</i>)
	антропно- соціальний (<i>вільний козак</i>)
	антропно-національний (<i>крутить як циган сонцем</i>)
	антропно-професійний (<i>через вулицю бондар</i>)
	антропно- сімейний (<i>як мати народила</i>)
	антропно-онімний (<i>як Пилип з конопель</i>)
антропно-ментальний	мнемонічний (<i>тримати в голові</i>)
	мисленневий (<i>і не думати</i>)
	сприйняття (<i>не береться до голови</i>)
	уваги (<i>не дрімати</i>)
	уяви(<i>перекинутися уявою</i>)
	воли (<i>не схилити голови</i>)
	мовленневий (<i>плести банелюки (плетеники)</i>)
свідомості (<i>звернути з дороги</i>)	
антропно-інтелектуальний	
антропно-сенсорний	візуальний (зоровий) (<i>хоч оком сети</i>)
	звуковий (слуховий) (<i>лягати від сміху</i>)
	одоричний (нюховий) (<i>нюхом чути</i>)
	смаковий (<i>солодити свою душу</i>)
	тактильний (дотиковий)
антропно-емоційний	
антропно-аксіологічний	
антропно-діяльнісний	антропно-процесуальний (<i>дати маху</i>)
	антропно-акціональний (<i>засилати старостів за рушниками</i>)
	антропно- руховий (<i>кинути камінь</i>)
	антропно-жестовий (<i>накласти на себе руки</i>)
	антропно-мімічний (<i>скривитися як середа на п'ятницю</i>)
	антропно-поведінковий (<i>лизати п'яти</i>)
	антропно-фізичний (<i>рубати канати</i>)
антропно- дозвільний (<i>потанцювати циганської халандри</i>)	

У класифікації почуттів за модальністю Л. Савченко виділяє субкоди ІІІ рівня: кінетичний (*бити бицем*); статичний (*сидіти каменем*); температурний (*гарячий серцем*); больовий (*пропекти до живого*); органічний (*у голові замакітрилося*); вібрантний (*дрижаки пробирають*).

4. Універсальність культурних кодів можна пояснити тим, що вони співвідносяться з антропним простором, у центрі якого перебуває людина. Під антропоморфним кодом культури розуміємо сукупність найменувань людини загалом і уявлень про неї. Основними ознаками антропоморфного коду культури постають: найскладніший із кодів культури, оскільки людина – багатогранна субстанція, центр Всесвіту, і відображення концепту *людина* у фразеології охоплює її базовий шар; тісний зв'язок із соматичним кодом культури, оскільки репрезентує матеріальну (тілесну) форму людини; ієрархічна структура з системою субкодів різних рівнів.

Перспективу дослідження вбачаємо в опрацюванні проєктної таблиці для лінгвістичної бази даних антропоморфного коду культури в українській фразеології.

Література

- 1. Антропологічний код української культури і цивілізації** (у двох кн.) О.О. Рафальський (керівник авторського колективу), Я.С. Калакура, В.П. Коцур, М.Ф. Юрій (наук. ред.). К. : ПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. Кн. 1. 432 с.
- 2. Арутюнова Н. Д.** Язык и мир человека. М. : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
- 3. Галинська О.** Типологія кодів культури в українській і англійській інтертекстуальній фразеології. *Філологічні трактати*. 2011. Т. 3. №2. С. 45-51.
- 4. Гарбера І. В.** Мовноареальне поле концепту *Людина*: фразеологічний рівень і лінгвокомп'ютерне моделювання. Вінниця : «Ніланд-ЛТД», 2018. 172 с.
- 5. Гачев Г. Д.** Национальные образы мира. Космо-Психо-Логос. М. : Прогресс-Культура, 1995. 480 с.
- 6. Ковалюк Ю. В.** Культурні коди в ідіоматиці (на матеріалі британських ідіом). *Scientific Researches and Their Practical Application. Modern State and Ways of Development*. 2014. Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer36/731.pdf>.
- 7. Краснобаєва-Чорна Ж.** Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 172 с.
- 8. Левченко О. П.** Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 353 с.
- 9. Савченко Л. В.** Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
- 10. Савченко Л.** Модель субстанціональних кодів культури (на прикладі фразеосистеми російського і українського мов). *Культура народів Причорномор'я*. 2014. №275. С. 175-178.
- 11. Селіванова О. О.** Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). К. – Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
- 12. Серопегина Т. В.** Динаміка оціночності в антропоморфному коді культури. *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серія 2, Языкознание. 2011. №1(13). С. 178-183.
- 13. Телия В. Н.** Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.

АВТОМАТИЧНЕ ВИДІЛЕННЯ КЛАСІВ ІЗ БЛИЗЬКОЮ ДИСТРИБУЦІЄЮ (КОНТЕКСТНИХ СИНОНІМІВ)

У статті досліджено проблему автоматичного виділення класів із близькою дистрибуцією, а саме контекстних синонімів. Досліджується контекстна синоніміка як лексична підсистема, автоматичний синтаксичний аналіз тексту (АСА), проблема автоматично-лінгвістичного опрацювання природно-мовних текстів, а також питання автоматичного синтаксичного аналізу англomовного тексту.

Ключові слова: синонім, контекстний синонім, контекстна синоніміка, автоматичний синтаксичний аналіз тексту (АСА), комп'ютерна лінгвістика.

Сучасний світ лінгвістики потребує постійного розвитку тому опрацювання текстової інформації незмінно залишається провідним завданням лінгвістики. Наші знання про дійсність втілюються у певній вербалізованій формі. Дати можливість комп'ютеру «розуміти» текст означає, що комп'ютер матиме властивість виокремлювати з нього необхідну інформацію. Таке «розуміння» тексту полягає у вмінні аналізувати його на різних рівнях.

Комп'ютерна лінгвістика, як окрема прикладна лінгвістична дисципліна, характеризується обов'язковістю використання комп'ютерних засобів до оброблення лінгвальних даних, це широка сфера використання комп'ютерних інструментів – програм, комп'ютерних технологій організації та обробки даних – для моделювання функціонування мови в різних умовах, ситуаціях, проблемних галузях, а також сфера застосування комп'ютерних моделей не лише в лінгвістиці, а й у суміжних із нею дисциплінах. Комп'ютерна лінгвістика займається вирішенням таких проблем, як автоматичний переклад, автоматизоване добування інформації з природних текстів, конструювання зручних інтерфейсів між людиною та машиною, кількісний опис спілкування на природних мовах.

Автоматичний аналіз тексту є перспективним напрямом комп'ютерної лінгвістики, адже він є основою для розуміння будь-якої мови.

Синтаксичний аналіз має на меті виявлення зв'язків між членами речення, встановлення смислового значення, членування речення. Автоматичний синтаксичний аналіз тексту передбачає використання комп'ютерного синтаксису. Він спрямований на виявлення в тексті синтаксичних структур та їхнє формалізоване представлення.

Розробка алгоритму синтаксичного аналізу автоматичного виділення класів слів із близькою дистрибуцією (контекстних синонімів) для отримання точних, лаконічних відповідей на запитання-запити є перспективним напрямом в ОПМ. Очевидно, необхідною є попередня обробка вихідної інформації, наприклад,

визначення смислових елементів речень та маркування їх відповідним чином (наприклад граматичний та семантичний суб'єкт та об'єкт, модифікатор часу, місця тощо). Повне вирішення кола завдань, що постають при розробці алгоритму відповідей на питання, звичайно, передбачає врахування великої кількості додаткових мовних явищ, включаючи, анафори, гіперо- та гіпонімію, синонімію, деривацію [1].

Для автоматичного синтаксичного аналізу, в сучасному світі лінгвістики використовують парсинг. Парсинг – це процес зіставлення лінійної послідовності лексем (слів, токенів) мови з його формальної граматики. Результатом зазвичай є дерево залежностей (синтаксичне дерево). Побудова автоматичних синтаксичних аналізаторів (парсерів) для великих корпусів є однією з найважливіших областей комп'ютерної лінгвістики. Більшість підходів об'єднує якісні та кількісні виміри. Поряд з різними статистичними підходами, які тренуються на забезпечених вручну позначками синтаксичних деревах (tree-banks), багато синтаксичних аналізаторів використовують засновані на правилах або засновані на обмеженнях підходи, які прямо моделюють специфічні лінгвістичні теорії. Розробка цих синтаксичних аналізаторів тісно переплітається з розвитком цих теорій. Оскільки більшість пропозицій неоднозначні в будь-якій теорії, на основі правил (або переліку обмежень) має бути розроблена стратегія зняття неоднозначності. Багато стратегії зняття неоднозначності покладаються на кількісні дані – частоту даної структури в даному корпусі (тип), обмеження на вибірку для даних лексичних одиниць, які були отримані або виділені з корпусних даних і т.д.

Однак автоматичний аналіз класів слів із близькою дистрибуцією (контекстних синонімів) багатозначний – він, як правило, дає кілька варіантів аналізу для однієї лексичної одиниці (слова, словосполучення, речення). У цьому випадку говорять про граматичної омонімії. Зняття неоднозначності (морфологічної, синтаксичної) в цілому є однією з найважливіших і найскладніших задач комп'ютерної лінгвістики. При створенні корпусів для зняття неоднозначності використовуються автоматичні і ручні способи. Корпуси нового покоління включають сотні мільйонів слів, тому висувуються принципи розробки систем, які б мінімізували втручання людини. Можливе автоматичне усунення морфологічної або синтаксичної неоднозначності, як правило, ґрунтується на використанні інформації більш високого рівня (синтаксичного, семантичного) із застосуванням статистичних методів.

На просторах зарубіжжя дане лінгвістичне та програмне забезпечення не є новим і швидко набирає свого розвитку. На теренах України такий проект розробляється на основі української мови в Київському Національному Університеті імені Т.Г.Шевченка. Саме тому нас цікавить дана галузь лінгвістики. Це єдиний лінгвістичний ресурс, що містить синтаксичне розмічування текстів мови, яке здійснюється тільки автоматично на базі повного автоматичного морфологічного аналізу зі знятою омонімією (про перші спроби АСА див. [1, с.11]).

Для дослідження в Україні існує доволі не велика кількість програм, яка дає змогу аналізувати класи слів із близькою дистрибуцією (контекстних синонімів) на

синтаксичному рівні у вільному доступі. Теоретичні аспекти, які потребують вивчення, – це, зокрема, граматична і лексична валентність слів, типова сполучуваність, синонімія словосполучень різних структурних типів, лексична і граматична валентність як критерій синонімічності, закони комбінаторики словосполучень різних типів і розрядів, лексична валентність як критерій розмежування вільних і фразеологічних словосполучень, взаємодія стійкості й ідіоматичності тощо. Отже, результати проведеного нами дослідження дають нам підстави вважати, що сьогодні постійно зростає кількість програмних продуктів, пов'язаних з даною темою, підвищується їх якість. Але, незважаючи на це, ті системи перекладу, реферування та експертні системи, які на сьогодні вважаються кращими, далеко не ідеальні і вимагають серйозних доопрацювань. Все це говорить про необхідність продовження досліджень з питань, пов'язаних з обробкою природної мови в задачах ДН та розробкою нових підходів та алгоритмів, заснованих на методах штучного інтелекту.

Синтаксичний аналіз природних мов (парсинг) часто називають "наріжним каменем" ОПМ, необхідною основою для поглибленого аналізу і розуміння будь-якої природної мови. Синтаксичний аналіз речень має на меті виявлення структури речення, мовних одиниць, що несуть смислове навантаження, а також відношення між ними. З іншого боку, в сучасних "інтелектуальних" додатках синтаксичний аналіз часто підміняється статистичними [4] або навіть стохастичними методами. В царині ОПМ існує думка, що синтаксичний аналіз не є необхідним для прикладного застосування.

Пошук інформації передбачає пошук документів/сайтів, веб-сторінок, що відносяться до поданого запиту. Зокрема, в системі пошуку Google (та деяких інших пошукових системах) це завдання вирішується поєднанням показників оцінки релевантності документа певному запиту на основі слів запиту (їх деривативів і синоніми) в межах, зокрема, алгоритму PageRank [5] тощо.

Однак досі існують ситуації, в яких більш складна синтаксична обробка запитів допомогла б отримати більш точні результати, наприклад, у випадку запитів типу "science fiction novel about Asimov" прийменник about ігнорується і у результатах пошуку будуть представлені посилання на романи авторства А. Азімова (novels by Asimov).

Інший напрям для покращення пошуку необхідної інформації полягає в обробці питань, наприклад, "Who revealed Snowden?". Ми хочемо знайти інформацію, в якій Сноуден є об'єктом викриття. Натомість у результатах пошуку ми знайдемо ряд посилань на документи, де Сноуден є суб'єктом викриття. Звичайно, у пошукових системах є опція розширеного пошуку, зокрема використання запиту в лапках, але і в цьому разі такий запит не дасть посилання на інформацію, яка нам потрібна, виходячи із синтаксичної структури питання-запиту.

Відповіді на запитання, метою чого є отримання відповіді на основі даних бази знань (в т.ч. інтернету). У деяких випадках, цей напрям розуміють так само, як і пошук інформації з тією лише різницею, що запитом є питання природною мовою, а не на запит, що містить ключові слова. Окрім того, більшість нинішніх систем

відповідають на питання на цьому принципі – вони “витягають” ключові слова з вхідного питання, а потім використовують пошукову систему і просто видають користувачу ту інформацію, яку видала пошукова система.

У нашій інтерпретації відповіді на питання завдань є більш складним процесом. Так, відповідь має містити саме ту інформацію, запит на яку подається у запитанні. При цьому відповідь має бути максимально лаконічною, без втрати семантики та без надлишкової інформації. Наприклад, у базі знань наявна послідовність таких речень:

(1) Mary is a student. She is 20. She majors in English.

Правильною відповіддю на питання "What does Mary study?" є

(1') Mary studies English.

Послідовність речень з прикладу (1) містить надлишкову інформацію, про яку у питанні-запиті не йдеться (She is 20). Речення, яке містить ім'я Mary, не дає відповіді на поставлене запитання. Натомість речення із English не містить імені та не має дієслова study. Отримання відповіді (1') передбачає заміну анафори She антецедентом Mary та заміну majors синонімом із запитання – does study > studies.

У пошукових системах знайдені документи/сторінки зазвичай містять ключові слова із запиту, однак, це не означає, що вони містять відповідь на питання, як показано у прикладі із Сноуденом або на прикладі аналогічних запитів у вигляді питань, таких як "Who supports Bill Gates?", де пошукова система наводить посилання на статті, документи та ін., у яких йдеться про те, кого підтримує Б. Гейтс, а не хто підтримує його.

Сфера ОПМ на сьогодні є широкою, однак очевидними залишаються напрямки для покращення моделі парсингу, що у свою чергу розширить сферу його застосування та покращить результати у галузях, у яких вже використовується автоматичний синтаксичний аналіз. При покращенні автоматичного синтаксичного аналізу природної мови незамінними залишаються надбання в обробці лексики та морфології.

Література

1. Басок В. А. Контекстуальна синонімія: семантико-стилістичний та прагматичний аспекти (на матеріалі іменників сучасної німецької мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови». К., 2006. 20 с. **2. Неверова Т. А.** Опыт классификации контекстуальных синонимов (на материале Д.С. Мережковского «Христоси антихрист»). *Известия Российского гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена*. 2008. № 61. С. 188–196. **3. Суддя А. М.** Прагматичний аспект значення контекстуальних синонімів-прикметників. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. № 930. С. 120–124. **4. Fleiss J. L.** Statistical methods for rates and proportions / J. L. Fleiss, B. Levin, Ch. P. Myunghee. John Wiley & Sons, 2013. 800 p. **5. Page L.** The PageRank citation ranking: Bringing order to the web. Technical Report / L. Page, S. Brin, R. Motwani, T. Winograd 1999-66, Stanford: InfoLab, 1999. 128 p.

Притолок Марина

*(науковий керівник: д. філол. н., проф. Ж.В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

**АЛГОРИТМ УКЛАДАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ БАЗИ ДАНИХ
«ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ З КОМПОНЕНТОМ-
ГАСТРОНОМІЗМОМ»
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ)**

У статті опрацьовано лінгвістичну базу даних «Фразеологічні одиниці з компонентом-гастрономізмом» в англійській фразеології. Відбір інформації та її структурування, моделювання змісту інформації здійснено на інфологічному етапі. На датологічному етапі матеріал формалізовано безпосередньо у БД, створену за допомогою програми Microsoft Office Access.

Ключові слова: гастрономізм, лінгвістична база даних, проєктна таблиця, фразеологічна одиниця.

Розуміння культури як сукупності знакових систем призвело до особливого погляду на проблеми харчування, яке стало розглядатися як ще один спосіб кодування культурної інформації (див. [1; 3; 5-7]). Аналіз їжі як особливого культурного коду може бути застосовний як до повсякденної їжі, так і ритуальних харчових практик і релігійних дієтарних законів.

Гастрономічний код культури містить інформацію про культурні традиції, ціннісні орієнтири, базові елементи картини світу, поведінкові патерни, а також соціальну структуру та принципи соціальної диференціації певного етносу. Це говорить про важливість такого культурного коду для самоідентифікації нації, для побудови її специфічного образу світу.

Нині кожен прикладний лінгвіст повинен знати принципи проєктування структури бази даних, вміти грамотно й ефективно працювати із системами керування базами даних, створювати сучасні програмні продукти.

Актуальність статті зумовлена необхідністю лінгвокультурологічного вивчення фразеологізмів із компонентом-гастрономізмом в англійській мові з опертям на ЛБД.

Мета статті: опрацювати лінгвістичну базу даних «Фразеологічні одиниці з компонентом-гастрономізмом» в англійській фразеології.

Об'єктом дослідження є ЛБД. *Предметом* постають фразеологічні одиниці (ФО) із компонентом-гастрономізмом в англійській мові. *Джерельна база дослідження* становить 48 ФО англійської мови, дібраних шляхом суцільного обстеження з (1), і 75 мікроконтекстів їхнього вживання.

Для структурування, систематизації й формалізації зібраного фактичного матеріалу – джерельної бази ФО із компонентом-гастрономізмом – використано лінгвістичну базу даних. Відбір інформації та її структурування, моделювання змісту інформації здійснено на першому –

зовнішньому етапі. Цей етап представлений проектною таблицею, що сформована п'ятьма полями: 1) гастрономізм; 2) ФО; 3) значення ФО; 4) стилістичний маркер; 5) контекст.

Таблиця 1

Фрагмент проектної таблиці ЛБД «Фразеологічні одиниці з компонентом-гастрономізмом» в англійській фразеології

№	Гастрономізм	Фразеологізм	Значення	Стил. маркер	Контекст
6.	Fruitcake	(as) nutty as a fruitcake	Nuts, nutty, mad	жарг.	She`s nutty as a fruitcake.
7.	Grill	put on the grill	Put on the grill		He does not sound frank, so he is "put on the grill".
8.	Gruel	get one`s gruel	To be punished	розм.	If Jon had taken the gruel of his discovery down...
		give smb. his gruel	Severely punish someone		Hey, give Neon his gruel now!
9.	Hare	cook one`s hare before it is caught	Share something		Firs catch your hare then cook him.
10.	Hen	like a hen on a hot girdle	Like on charcoal		I was... like the proverbial hen on a hot girdle.
11.	Jam	have jam on it	Live in abundance	розм.	...but compared with most of us he`s got jam on it.
		jam tomorrow	Promises	розм.	The rule is, jam tomorrow, jam yesterday, but never jam today.
12.	Loaf	loaves and fishes	Creature comforts	бібл.	Children and a bare income of 400 a year should look after the loaves and fishes...
13.	Lobster	a boiled lobster	The nickname of the English soldiers		...and the boiled lobster could sir in comfort.
14.	Manna	manna from heaven	Manna from heaven	бібл.	One the surface it appears that independence has come like "manna from heaven"...

На другому етапі – етапі зовнішньої формалізації мовних об'єктів – матеріал формалізовано безпосередньо у БД, створену за допомогою програми Microsoft Office Access:

Крок 1. Створення ЛБД Microsoft Access (див. Рис. 1).

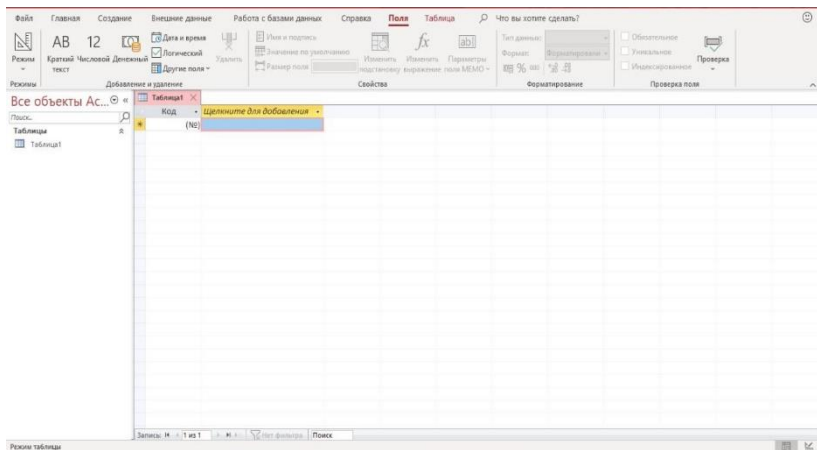

Рис. 1 Результат кроку 1 алгоритму укладання ЛБД
Крок 2. Створення таблиці (див. Рис. 2).

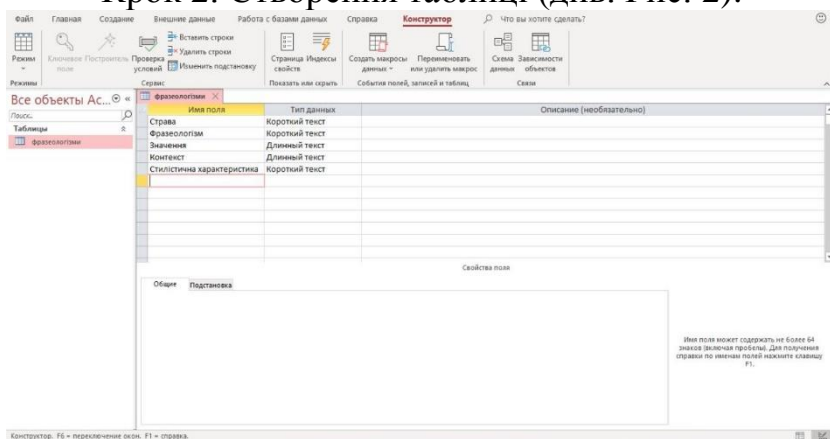

Рис. 2 Результат кроку 7 алгоритму укладання ЛБД
Крок 3. Заповнення таблиці (див. Рис. 3).

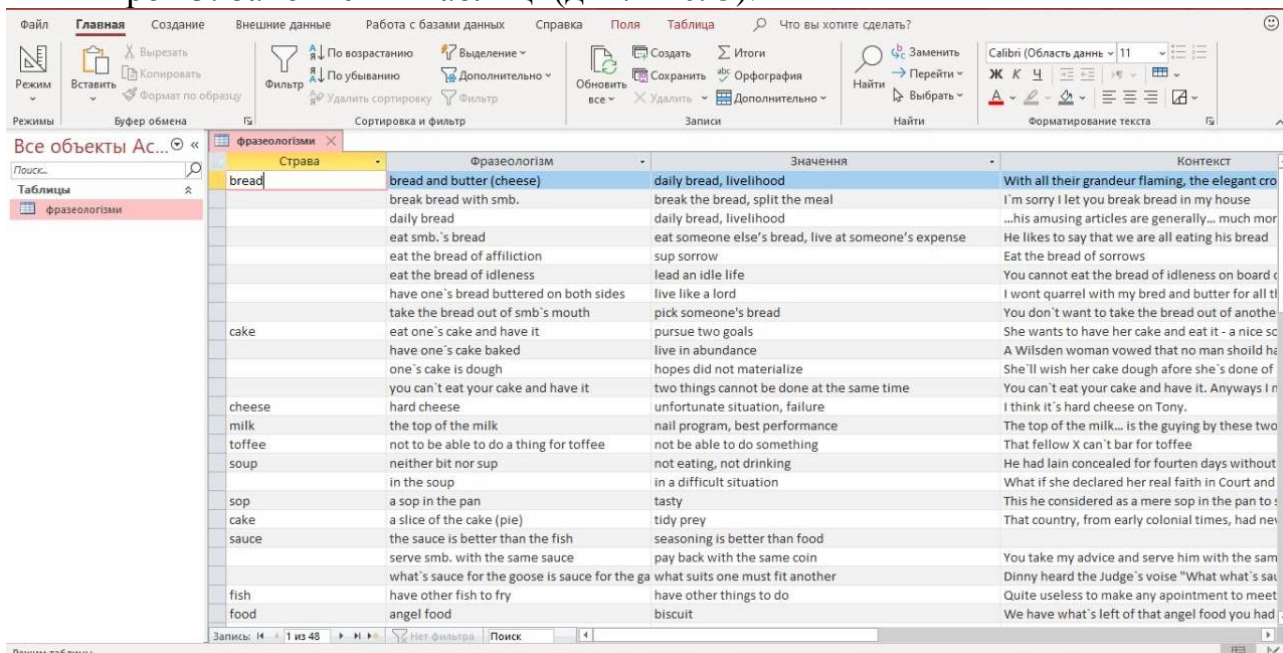

Рис. 3 Результат кроку 8 алгоритму укладання ЛБД
Крок 4. Створення зв'язків (див. Рис. 4).

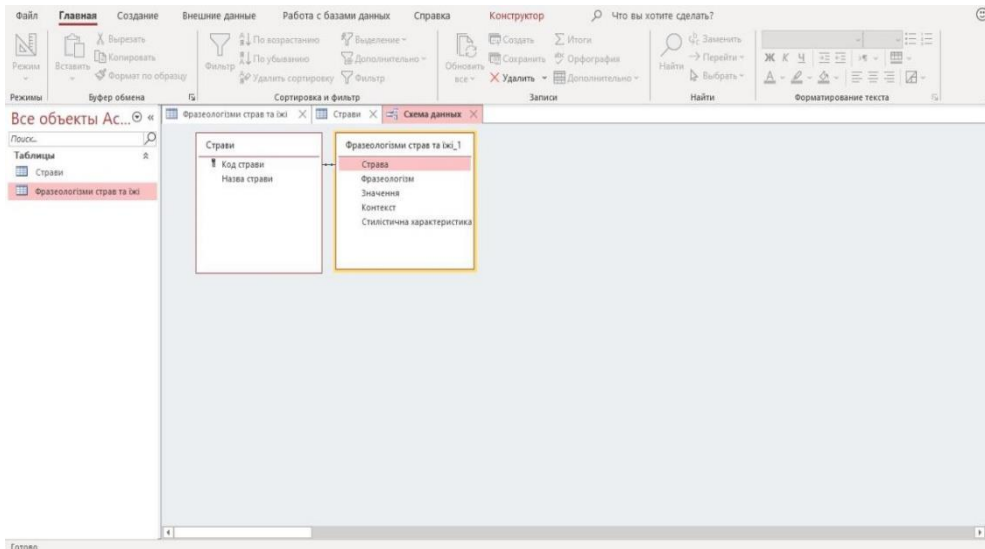

Рис. 4 Результат кроку 4 алгоритму укладання ЛБД
Крок 5. Створення запитів (див. Рис. 5).

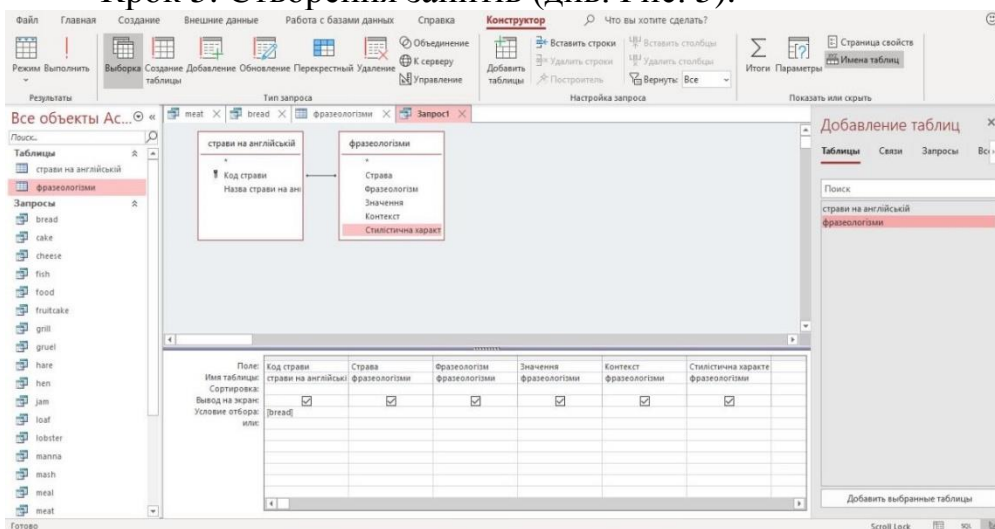

Рис. 5. Результат кроку 5 алгоритму укладання ЛБД

Отже, процес проектування лінгвістичних баз даних (ЛБД) з одного боку використовує загальні принципи побудови баз даних, а з іншого боку має певні особливості, які пов'язані з завданнями автоматичного опрацювання тексту. Необхідно застосовувати як комп'ютерні, так і лінгвістичні знання, для того щоб побудувати максимально узгоджену, повну та ефективну для практичного застосування базу даних, яка буде оптимально розв'язувати покладені на неї завдання.

ЛБД «Фразеологічні одиниці з компонентом-гастрономізмом» в англійській фразеології ґрунтована на проектній таблиці, що сформована п'ятьма полями: 1) гастрономізм; 2) ФО; 3) значення ФО; 4) стилістичний маркер; 5) контекст. В англійській фразеології зафіксовані такі гастрономізми: *bread, cake, cheese, fish, food, fruitcake, grill, gruel, hare, hen, jam, loaf, lobster, manna, mash, meal, meat, melon, milk, omelet, sauce, sop, soup, toffee.*

Перспективу дослідження вбачаємо в опрацюванні коментарів до поля «Гастрономізм» ЛБД «Фразеологічні одиниці з компонентом-гастрономізмом».

Література

1. Безнощенко Т. Страви як репрезентанти гастрономічного коду культури в українській фразеології. *Лінгвокомп'ютерні дослідження* : зб. наук. праць. Вип. 13. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2020. С. 13-18. **2. Берко А., Верес О.** Організація баз даних: практичний курс: навч. посібник. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2003. 152с. **3. Капелюшник Е.В.** Кулинарный код культуры в семантике образных средств языка : автореф. дисс. ... к. филол. н.: Томск, 2012. 21 с. **4. Карпіловська Є.А.** Вступ до комп'ютерної лінгвістики. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2003. 184с. **5. Краснобаєва-Чорна Ж.В.** Вторинна знакова система ціннісної картини світу у фраземіці : [монографія]. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 172 с. **6. Ніколенко В.В.** Гастрономічні детермінанти суспільного життя: соціологічний вимір: автореф. дис. ... д-ра соціол. наук. Харків, 2015. 33 с. **7. Плюта О.П.** Національна кухня як комплекс культурно-побутових традицій українців. *Культура і сучасність*. 2017. №1. С. 147-151.

Джерела

Кунин В.В. Англо-русский фразеологический словарь. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Рус. яз., 1984. 944 с.

*Тепшич Анастасія,
канд. філол. н.,
Белградський університет*

МАКРО- ТА МІКРОСТРУКТУРА ЕЛЕКТРОННОГО СЕРБСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА

У дослідженні обґрунтована необхідність створення електронного перекладного сербсько-українського словника; з'ясовані особливості процесу укладання реєстру та відбору реєстрових слів; наведені приклади словникових статей.

Ключові слова: комп'ютерна лексикографія, реєстр, лема, словникова стаття.

Необхідність створення нового перекладного сербсько-українського словника зумовлена, насамперед тим, що на території Республіки Сербія проживає значна українська громада, становлення якої має давню історію та багату традицію. Українська мова – одна з десяти мов національних меншин, які Сербія зазначила у третій частині ратифікованої Європейської хартії регіональних мов або мов меншин¹. Згідно з даними останнього перепису населення (2002 рік) на території Республіки Сербія проживає близько 5 тисяч українців. Українську мову з елементами національної культури викладають факультативно учням першого-восьмого класів 12 сербських середніх шкіл у містах та селищах Автономного краю Воєводина. Вища освіта українською мовою за освітньою програмою «українська мова, література та культура» доступна на кафедрі славістики філологічного факультету Белградського університету. Як одну з мов українську можуть обрати й студенти, що вивчають русинську мову в Новосадському університеті. Серйозні лексикографічні видання значно полегшують та збагачують навчальний процес.

Іншою, крім освітньої, сферою застосування перекладного словника є сфера правова та економічна. Закон «Про службове використання мови та письма»² передбачає, що на територіях, де традиційно проживають представники національних меншин, їхня мова та письмо можуть рівноправно використовуватися як службові. Під час судових процесів за бажанням представника національної меншини йому зобов'язані надати перекладача. То того ж Сербія та Україна плідно співпрацюють у галузі сільськогосподарської промисловості.

¹ Із текстом Європейської хартії регіональних мов або мов меншин та звітом про її виконання можна ознайомитися за покликанням <https://rm.coe.int/serbiapr4-rs-doc/1680766d52>

² Повний текст Закону «Про службове використання мови та письма» можна переглянути за покликанням https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_sluzbenoj_upotrebi_jezika_i_pisama.pdf

Як бачимо, необхідність створення нового сербсько-українського словника є нагальною та зумовленою низкою лінгвістичних і позалінгвістичних факторів.

Різні аспекти теоретичних та практичних проблем комп'ютерної лексикографії висвітлено у працях Сидоренко О., Сінкевич Н., Перебийніс В. та Сорокіна В., Широкова В. та ін. Поради щодо укладання макро- та мікроструктури словників містяться у працях Воронки Г., Караулова Ю., Лендау Сидні І., Самойлової І.

Метою статті є визначити основні принципи підбору реєстрової лексики для електронного перекладного сербсько-українського словника та подати приклади укладених словникових статей.

Роботу над проектом створення електронного перекладного сербсько-українського словника здійснюватимуть україністи кафедри славістики філологічного факультету Белградського університету під керівництвом док. філ. н., проф. Людмили Попович як головного редактора.

Запланований реєстр майбутнього словника – 40000 словникових статей. Власне через значний обсяг словника процес його видання був би занадто коштовним, видана книга дорога та незручна в користуванні. Переваги електронного словника в такому випадку є очевидними. Ми не будемо детально зупинятися на розкритті переваг та недоліків комп'ютерної лексикографії. Лише зазначимо, що власне структура словникової статті сербсько-українського словника залишиться традиційною, тобто не міститиме засобів мультимедія. Подавати озвучені заголовки словникових статей у запланованому словнику не зовсім доречно, адже він розрахований на користувача, загалом обізнаного з правилами української вимови. Натомість словникова стаття міститиме необхідну інформацію з граматики, багатий ілюстративний матеріал, а також фразеологічні сполуки.

Першим етапом роботи над перекладним словником є відбір лексики для реєстру та її систематизування за абетко-гніздовим принципом. Процес суцільної вибірки з шеститомного «Словника сербохорватської літературної мови» та «Словника сербської мови» проходив з урахуванням практичного використання майбутньої лексикографічної праці. Оскільки сербсько-український словник зорієнтований на широке коло користувачів (представників національної меншини, студентів, учнів, перекладачів художньої літератури, судових перекладачів та ін.), до реєстру увійшла як загальноновживана лексика, так і найпоширеніша термінологічна лексика з галузі сільського господарства, права, економіки, мовознавства та ін.; певні історизми та архаїзми, без яких неможливе розуміння історії та побуту сербського народу; а також емоційно забарвлена лексика та сленг. Загалом, при укладанні реєстру словника використовувався принци усереднення, запропонований Ю. Карауловим [3: 24-26]. Основними джерелами для зони перекладних еквівалентів послуговували українські словники «Словник української мови в одинадцяти томах», «Словник іншомовних слів»,

«Українська мова без табу», «Словник фразеологізмів української мови» та інші друковані та електронні лексикографічні праці.

Щодо послідовності реєстрових слів, тобто типу макроструктури словника, то вона ґрунтується за алфавітним принципом з урахуванням актуальної орфографічної норми для початкових форм змінюваних слів: (іменники подаються в називному відмінку однини, іменники плюралія тантум – у називному відмінку множини, дієслова – у формі інфінітива і т.д.).

Перейдемо до розгляду мікроструктури словника, тобто словникової статті. Звичайно, вигляд її лівої частини залежить від частиномовної приналежності заголовної одиниці. У випадку з іменниками в граматичній частині зазначаємо рід, якщо іменник сингулярія чи плюралія тантум, зазначаємо це так *тк. одн.* або *тк. мн.*, потім у дужках подаємо родовий відмінок, для іменників чоловічого роду – однини та множини. Ця інформація дасть користувачу можливість зрозуміти, як відмінюється іменник. Права частина містить переклад слова, за потреби примітку (стилістичну, граматичну ті ін.), ілюстрації, а також заромбовану частину, якщо така є у словниках сербської мови. Наприклад,

број *ім., ч.р. (gen. sg. броја, instr. sg. бројем, gen. pl. бројева)* **1** кількість *б. становника* кількість населення; *позамашни б.* велетенська кількість **2** число *парни б.* парне число; *природни б.* натуральне число; *основни б.* просте число; *цели б.* ціле число; *негативан б.* від'ємне число; *позитиван б.* додатне число; *реални б.* дійсне число; *децимални б.* десяткове число; *имагинарни б.* уявне число; *двоцифрени б.* двозначне число; *римски б.* римське число; *арапски б.* арабське число **3** розмір *б. ципела* розмір взуття **4** номер *б. часописа* номер журналу **5** (лінгв.) числівник *редни б.* порядковий числівник; *основни б.* кількісний числівник; *збирни б.* збірний числівник **6** (лінгв.) число *б. именице* число іменника ♦ *без броја* без ліку; *(сви) на броју* всі присутні; *у пуном броју* усі без виняку; *ни броја се не зна* не злічити; *и вук сит и овце на броју* і вовки ситі, і кози цілі; *нису му сви козе на броју* сам не при собі

У випадку із дієсловами в лівій частині зазначається інформація про перехідність / неперехідність чи зворотність та вид. У дужках подаються форми першої особи однини та третьої особи множини, за якими визначається дієвідміна. Наприклад,

іспадати *дієсл., неперех., недок. (prs.: 1.sg. испадам, 3.pl. испадају)* **1** випадати (що, з чого) *и. из торбе* випадати з сумки; *испадају зубе* випадають зуби **2** вилітати, виходити зі складу (хто, з чого) *и. из састава тима* вилітати зі складу команди **3** виявлятися *и. крив* виявлятися винним **4** виходити *и. добро на фотографијама* виходити добре на фотографіях;

крзати *дієсл., перех., недок. (prs.: 1.sg. крзам, 3.pl. крзају)* **1** зношувати, заносувати *к. капут* зношувати пальто **2** пошкоджувати *к. бријач* пошкоджувати бритву

~се *звор.* **1** лущитися, обтиратися *фарба се крза* фарба лущиться **2** сіктися *коса се крза* волосся січється **2** зношуватися *капут се крза* пальто зношується **3** штовхатися, тертися *Крзалису се о њега људи.* Об нього терлися люди.

Щодо прикметників, то в дужках зазначається його визначена форма, флексії для жіночого та чоловічого роду, якщо прикметник якісний, вказується вищий ступінь порівняння. Наприклад,

жесток (*def.* жєстокї), **-а, о** і жєсток (*def.* жєстокї), **-а, о** (*сotr.* жєшћи)
прикм. **1** жорстокий *жєстока борба* жорстокий бій **2** сильний, дужий *ж. коњ дужий кїнь; жєстока ватра* сильний вогонь **3** суворий *жєстока наредба* суворий наказ **4** міцний *жєстока ракија* міцна ракія.

У випадку із прислівниками до реєстру не увійшли слова, значення яких збігається зі значенням прикметника. Тобто сербське слово *жєстоко* не подається, адже перекладається за аналогією до прикметника *жєсток*, а саме: *жорстоко, сильно, міцно*. Натомість до реєстру увійшли прислівники, значення та переклад яких відрізняється від відповідних прикметників. Наприклад, слово *исти* перекладається як *однаковий, такий самий*, але прислівник *исто* має відмінне значення та переклад:

їст □ і **їсто** *присл.* **1** так само *урадити и.* зробити так само **2** також *Он и доћиће.* Він також прийде

На жаль, ми не маємо можливості подати приклади лексем з усіх частин мови. Проте варто зазначити, що найбільше проблем виникає під час перекладу вигуків. Через багату синонімію важко обрати лише один-два варіанти перекладу, тому автор словникової статті змушений керуватися власним смаком та досвідом. Наприклад,

ј □ *вигук.* **1** овва *Ју, како си порастао!* Овва, як ти виріс! **2** ой, йой *Ју, шта ћу сад!* Йой, що мені тепер робити!

Робота над перекладним словником у великій мірі залежить від мовної та міжкультурної компетенції дослідників-лексикографів. Словник не може бути досконалим, тому внесення змін до лексикографічних праць та їх перевидання – цілком закономірні, проте коштовні, процеси. Створення електронного словника дасть можливість врахувати поради та зауваження користувачів, а також швидко реагувати на зміни в мові.

Література

1. Воронка Г. Формування реєстру загального перекладного словника. *Вісник книжкової палати* : наук.-практ. журн. Київ : Книжкова палата України, 2014. №2. С. 8-10. **2. Караулов Ю. Н.** Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. Москва : Наука, 1981. 366 с. **3. Лендау Сидні І.** Словники : мистецтво та ремесло лексикографії. Київ : К.І.С., 2012. 480 с. **4. Перебийніс В. І., Сорокін В. М.** Традиційна та комп'ютерна лексикографія : навч. посіб. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2009. 218 с. **5. Самойлов І.** Інформаційна структура українських еквівалентів у перекладному словнику. *Українська мова* : наук.-теорет. журн., 2016. №2. С. 24-43. **6. Сидоренко О. М.** Українська комп'ютерна лексикографія як важливий інноваційний чинник навчального процесу. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Серія: Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст., 2010. Вип. XXIII. С. 524-528. **7. Сінкевич Н. М., Плющай О. О.** Лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості електронних словників

сучасної української мови. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. пр. Дніпро, 2016. Вип. 17. С. 100-110.
8. Широков В. А. Комп'ютерна лексикографія. Київ : Наукова думка, 2011. 351 с.

Джерела

1. РСЈ 2011 – Речник српскога језика / [израдили Милица Вујанић и др. ; редиговао и уредио Мирослав Николић]. Нови Сад : Матица српска, 2011. 561 с. **2. РСХКЈ 1990** – Речник српскохрватскога књижевног језика / [уређивачки одбор Михаило Стевановић и др.]. Нови Сад : Матица српска, 1990. **3. СІС 2006** – Словник іншомовних слів / [за ред. С. Є. Єрмоленко]. Харків : Фоліо, 2006. 623 с. **4. Ставицька Л.** Українська мова без табу : словник нецензурної лексики та її відповідників : обценізми, евфімізми, сексуалізми. К. : Критика, 2008. 454 с. **5. СУМ 1970-1980** – Словник української мови: у 11 томах / [уклад. Білодід І. К., Бурячок А. А. та ін.]. К. : Наукова думка, 1970-1980. **6. СФУМ 2003** – Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с. **7. Шипка М.** Правописни речник српског језика : са правописно-граматичким саветником. Нови Сад : Прометеј, 2010. 1412 с.

РОЗДІЛ ІІІ

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА, ДИСКУРСОЛОГІЇ

Бондар Вероніка

*(наук. керівник: д. філол. н., проф. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

ПЕРСОНАЛІЇ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА: ДАНИЦА СЕЛЕСКОВИЧ (МАТЕРІАЛИ ДО ДОВІДКОВОГО ВИДАННЯ)

У статті опрацьовано структуру словникової статті для словника персоналій перекладознавства, що містить довідкову інформацію про провідних вітчизняних і закордонних перекладачів, аналіз напрямів їхніх досліджень у перекладознавстві ХХ століття – початку ХХІ століття. Структуру словникової статті презентовано на прикладі наукової діяльності видатної перекладачки сучасності – Даниці Селескович.

Ключові слова: перекладознавство, переклад, словникова стаття.

Вступ. У лінгвістиці відчувається проблема оновлення старих і створення нових словників, зокрема словника перекладознавства. Актуальним, на нашу думку, видається ґрунтовний аналіз лінгвістичного доробку провідних науковців ХХ ст. – поч. ХХІ ст. у галузі перекладознавства. Це дослідження становитиме цінність для створення різноманітних довідкових видань із сучасного мовознавства.

Вибір проблематики статті зумовлений відсутністю дослідження, присвяченого систематизації праць із перекладознавства вітчизняних і закордонних перекладачів, що і зумовлює *актуальність* роботи.

Мета статті: опрацювати структуру словникової статті й укласти словникову статтю персоналії.

Об'єктом дослідження постає постать перекладача Даниці Селескович.

Предметом є наукові праці у галузі перекладознавства Даниці Селескович.

Методи дослідження. Мета й завдання роботи зумовили необхідність застосування низки загальнонаукових методів: *методів критичного аналізу та систематизації наукової літератури* (для опрацювати структури словникової статті); *методу дефініційного аналізу* (для розгляду змісту терміна 'переклад'); *deskриптивно-аналітичного (описового) методу* (для наповнення складників словникової статті персоналії).

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть знайти практичне використання у вишівських курсах з теорії та практики перекладу,

під час написання навчальних посібників і підручників з перекладознавства, а також під час укладання довідкових видань із сучасного мовознавства.

Структура словникової статті. На основі аналізу зібраного матеріалу опрацьовано структуру словникової статті персоналій, що складається з таких компонентів:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові;
- 2) дата народження (і смерті);
- 3) світлина;
- 4) ключові слова;
- 5) штрихи до лінгвоперсонологічного портрету (характеристика постаті іншими вченими (цитати));
- 6) діяльність та коло наукових інтересів;
- 7) визначальні праці;
- 8) перекладознавча концепція;
- 9) переклади (за наявності);
- 10) внесок у розвиток перекладознавства;
- 11) бібліографія;
- 12) список використаної літератури.

3. Словникова стаття «Даніца Селескович»

ДАНИЦА СЕЛЕСКОВИЧ

(06 грудня 1921 – 17 квітня 2001)

Ключові слова: франко-канадська школа перекладу, перекладач-синхроніст, інтерпретативна теорія перекладу

Штрихи до лінгвоперсонологічного портрету

«Все щасливо поєдналося в особистості Даніци Селескович – однієї з яскравих зірок теорії та перекладу ХХ століття» (А-М. Відлунд-Фантіні).

«Такою була Даніца – скромною, але впевненою в собі» (Р. Піттомвіль).

«Це робота важка, виснажлива і вельми невдячна. Той, хто нею займається, повинен володіти цілим набором унікальних якостей: високою професійною майстерністю, незаперечним авторитетом, власною думкою з будь-якого питання, аналітичним розумом, прекрасною пам'яттю. Він повинен вміти вести полеміку, бути неупередженим і не боятися брати на себе

відповідальність за прийняті рішення. Він повинен бути безмежно відданим своїй справі, користуватися довірою тих, з ким він працює, і тих, заради кого він працює. Одне тільки перерахування цих якостей говорить про переваги, якими володіла Даница Селескович» (К. Андроніков).

Діяльність та коло наукових інтересів

Перекладач, представниця франко-канадської школи перекладу, перекладач-синхроніст, досвідчений викладач та плідний академічний письменник з перекладознавства, доктор наук Університету Херіот-Ватт, професор Сорбонни, керівник наукових досліджень з теорії усного та письмового перекладу, виконавчий секретар Міжнародної асоціації перекладачів-синхроністів (Association Internationale des Interpretes de Conference), засновник інтерпретаційної теорії перекладу.

Визначальні праці

Докторська дисертація «Мовленнєва діяльність, мова та пам'ять. Принципи перекладацького скоропису при послідовному перекладі» (фр. «Langage, Langues et mémoire, étude de la prise de notes en interprétation consécutive»), в якій уперше оскаржувалася панівна на той час думка, що переклад – не більше, ніж мовна діяльність, за якої одна мова лише перекодовується в іншу. Тоді ж усний переклад став предметом спеціального аналізу порівняно молодій ще науки, яка отримала назву *теорія перекладу* або *перекладознавство* (фр. science de la traductologie).

Перекладознавча концепція

Д. Селескович описувала переклад як складний процес: перехід від однієї мови до сенсу і від сенсу до іншої мови. Д. Селескович вводить у науковий обіг термін «інтерпретативна теорія перекладу» (ІТП) і, ще до того, як перекладознавство стало самостійною дисципліною, включила процес перекладу до когнітивних досліджень. Згідно ІТП, процес перекладу ділиться на три етапи: розуміння, девербалізація і перевираження. При цьому, серед цих етапів величезне значення набуває процес девербалізації. Спочатку ІТП була розроблена на основі емпіричної практики і спостереження за процесом перекладу. Усний переклад піддається детальному вивченню когнітивного процесу перекладу краще, ніж письмовий. Усне мовлення зникає, його звуки швидко пропадають, але залишається сенс. Формулювання перекладачів на іншій мові ясно демонструють, що сенс це наслідок розуміння, яке складається з двох елементів: контекстних значень мови і когнітивних доповнень. Отже, розробка ІТП почалася з вивчення усного перекладу, за якого пильна увага приділялася розумінню[1].

Д. Селескович стверджує, що теорія перекладу ґрунтована на таких принципах: 1) *антропоцентричність*, оскільки в центрі перекладацького процесу завжди знаходиться людина (перекладач); 2) *комунікативність* (етапи перекладацької діяльності можливо прослідкувати тільки в умовах реальної мовної комунікації, а не на прикладі окремих словосполучень та речень, взятих поза контекстом); 3) *міжпредметність* (важлива проблема для

теорії перекладу – взаємозв'язок мови та мислення; його дослідження потребує інтеграції знань різних наук – психології, нейрофізіології, соціолінгвістики, теорії мовленнєвої діяльності) [2].

Внесок у розвиток перекладознавства

В основу концепції Д. Селескович покладено незаперечні лінгвістичні і психологічні чинники, що розкривають зв'язок мови і мислення в процесі спілкування між людьми. За Ф. де Соссюром, в мовознавстві утвердилося розуміння мовного знака як двобічної одиниці, яка об'єднує звуковий образ – значення і поняття. Звучання і значення мовних одиниць зберігаються в пам'яті членів мовного колективу і є їхнім спільним надбанням. Саме завдяки цій спільності, мова може служити засобом спілкування між людьми. Однак саме спілкування здійснюється не одиницями мови, а за допомогою мовних висловлювань-текстів, які хоча і будуються з мовних одиниць, але володіють змістом, що не зводиться до простої суми значень таких одиниць. Спілкуються люди в певних умовах, в певний час і в певному місці. Сенс будь-якого висловлювання буде багато в чому залежить від цих чинників, а також від попереднього досвіду комунікантів, їх знань, почуттів і намірів. Одне і те саме висловлювання може мати різний зміст в залежності від контексту і ситуації, в яких воно використовується. Мета спілкування і полягає в передачі такого конкретного сенсу, який і розуміється адресатом.

На думку Д. Селескович, розуміння сенсу є його інтерпретацію, тобто витяг сенсу, минаючи мовний зміст. Це відбувається миттєво і інтуїтивно, і в пам'яті перекладача зберігається лише витягнутий сенс, який він і передає в перекладі. Звернення до мовного змісту, до значень мовних одиниць оригіналу лише ускладнює і спотворює розуміння, а, отже, і переклад. У такий спосіб, будь-який переклад – це інтерпретація. У перекладі присутні три елементи: мовний вислів однією мовою, розуміння перекладачем сенсу цього вислову – вже поза цією мовою – і перевираження цього змісту іншою мовою. Переклад – це операція над ідеями, а не над мовними знаками, і перекладач дістається до сенсу, долаючи мовне вираження і інтерпретуючи зміст висловлювання.

З цієї концепції перекладу, яку названо інтерпретативною, Д. Селескович робить висновки: така інтерпретація краще і легше всього вдається перекладачу-синхроністу, оскільки у нього немає часу аналізувати мовний бік вислову і він безпосередньо «схоплює» той єдиний сенс, який виникає в момент інтуїтивного сприйняття вислову і повинен бути переданий («перевиражений») у перекладі. Письмовий переклад актуалізує іншу модель: у перекладача перед очима фіксований текст, з аналізу якого можна витягти («приписати») усі сенси, а не тільки той несподіваний, новий, що виник в конкретному акті комунікації і відповідний наміру мовця. Адже в письмовому перекладі відсутній безпосередній міжособистісний зв'язок перекладача з учасниками комунікації і переклад здійснюється в інший час і за інших умов. Існує небезпека, що як раз цей головний сенс перекладач може опустити, займаючись детальним аналізом оригіналу.

На думку Д. Селескович, саме усний переклад найбільш повно відображає сутність перекладацького процесу, оскільки в ньому перекладач виявляється в природному положенні учасника мовного спілкування. Точніше, він виконує дві ролі: інтуїтивно розуміє сенс сказаного і висловлює цей сенс іншою мовою [3].

Бібліографія

1. Séleskovitch D. Pour une théorie de la traduction inspirée par la pratique. *META*. 25/4. Montreal, 1980. Pp. 401-408. 2. Séleskovitch D., Lederer M. Interpréter pour traduire. Paris: Didier Erudition, 1984. 312 p. 3. Seleskovitch D., Lederer M. Pédagogie raisonnée de l'interprétation. Paris: Didier Erudition, 1989. 281 p.

Список використаної літератури

1. Велла Т.М. Переводческие константы интерпретативной теории перевода. *Известия ВГПУ. Гуманитарные науки*. 2013. №2(261). С. 204-206.
2. Фененко Н.А. Даница Селескович – переводчик, ученый, свидетель XX века. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2009. №1. С. 217-219.
3. Widlund-Fantini A.-M. Danica Seleskovitch, Interprète et témoin du XX-e siècle. Lausanne: L'Age d'Homme, 2007. 238 p.

4. Висновок. Д. Селескович можна з упевненістю вважати, перекладачем з великої літери, який відкрив наступним поколінням абсолютно новий підхід до успішного інтерпретування повідомлення іноземною мовою.

Література

1. Велла Т. М. Переводческие константы интерпретативной теории перевода. *Известия ВГПУ. Гуманитарные науки*. 2013. №2(261). С. 204-206.
2. Фененко Н. А. Даница Селескович – переводчик, ученый, свидетель XX века. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2009. №1. С. 217-219.
3. Widlund-Fantini A.-M. Danica Seleskovitch, Interprète et témoin du XX-e siècle. Lausanne: L'Age d'Homme, 2007. 238 p. **4. Séleskovitch D.** Pour une théorie de la traduction inspirée par la pratique. *META*. 25/4. Montreal, 1980. Pp. 401-408. **5. Séleskovitch D., Lederer M.** Interpréter pour traduire. Paris: Didier Erudition, 1984. 312 p. **6. Seleskovitch D., Lederer M.** Pédagogie raisonnée de l'interprétation. Paris: Didier Erudition, 1989. 281 p.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ У КІНЕМАТОГРАФІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Описано основні функції назв (заголовків) у кінематографічному дискурсі. На прикладах проаналізовані основні способи перекладу заголовків кінофільмів.

Ключові слова: заголовок, переклад, кінофільм.

Мета статті – проаналізувати на конкретних прикладах основні способи перекладу назв у кінематографічному дискурсі. Завдання: проаналізувати функціонал заголовків у кінодискурсі; описати основні способи перекладу кінозаголовків; розглянути детальніше смислові трансформації у процесі перекладу заголовків у кіно.

Назва фільму є одним із головних чинників, завдяки якому ми обираємо, дивитися його чи ні. Заголовок виконує конкретну функцію «стискання» змісту усього фільму в одну коротку фразу. Тож перекладач має це враховувати для досягнення адекватності перекладу назв, наприклад, англійських фільмів. Виходячи з цього, для заголовку має бути характерна точність вираження сенсу фільму, тобто ясність і простота форми, – він повинен бути зрозумілий кожному. Привертаючи увагу глядачів, будь-який заголовок фільму повинен легко сприйматися, читатися без труднощів.

Заголовок традиційно виконує ще такі функції: сигнальну (привертає увагу потенційного глядача); інформативну (дає уявлення про фільм); змістовну (передає основну тему або ідею), обумовлюючи зв'язок заголовка з усім змістом фільму. Крім того, заголовок налаштовує аудиторію на певну емоційну тональність.

При перекладі назв фільмів застосовують певні перекладацькі прийоми і трансформації («... англійські заголовки можуть передаватись на приймаючу мову за допомогою однозначних еквівалентів, варіативних відношень або перекладацьких трансформацій. До основних випадків трансформацій відносяться конкретизація, генералізація, додавання, опускання, транскрипція, транслітерація, антонімічний переклад, змістовний розвиток, описовий переклад, компенсація й цілісне перетворення» [3]), зокрема:

1) дослівний переклад:

Elvis and Anabelle – Елвіс і Анабель

The Stylist – Стиліст

The Mauritanian – Мавританець

Casino Royale – Казино Рояль

2) транслітерація (відтворення за літерами) і транскрипція (відтворення за звуками) власних назв:

Sinister – *Сіністер*

Avatar – *Аватар*

Gladiator – *Гладіатор*

3) смислова адаптація (трансформація назви, обумовлена різноманітними факторами (лексичними, стилістичними, функціональними, прагматичними), внаслідок чого заміняють або додають лексичні елементи, пов'язані з сюжетом фільму, деякі ж елементи вилучають):

Cats and Dogs – *Коти проти собак*

Scary Movie – *Дуже страшне кіно*

The Grinch – *Грінч, викрадач Різдва*

Three Burials of Melquiades Estrada – *Три могили*

Метою нашої роботи є дослідження неправильно перекладених назв.

Розглянемо кілька цікавих випадків детальніше.

Однією з найчастіших помилок у процесі перекладу є транслітерація назви фільму, хоча для оригінального слова є відповідник у мові перекладу. Наприклад, *Sinister* – оригінальна назва, перекладається як «зловіщий», але в російській і в українській фільмографії назву просто транслітерували, хоча з назвою *Сіністер* не має ні героя, ні духа, навіть місце, де відбуваються події, називається по-іншому. Тобто такий переклад назви фільму не має ніякого логічного підґрунтя. Самі перекладачі фільму ніяк не обґрунтовують свій вибір.

Інший випадок: *Now you see me* в перекладі «зараз ти мене бачиш», що повністю пов'язане з провідною ідеєю фільму, бо герої неодноразово повторювали цю фразу при виконанні своїх трюків: «*Чим більше ви дивитесь, тим менше помічаєте*». А російською та українською мовами переклали як *Люзія обману*.

Ще приклад – *Таємничий ліс* (*The village*). В Америці цей фільм був у прокаті під назвою *The village*. В Україні з'явився як *Таємничий ліс*. Прокатники дали коментар: село асоціюється в Україні з пияцтвом більше, ніж із містикою. Утім, спочатку режисер хотів назвати фільм *Forests*. Йому завадило те, що цю назву під свій проект вже пристосувала інша знімальна група. Отож, вітчизняні прокатники зберегли режисерський задум у чистому вигляді.

Варто зазначити, наприклад, що через те, що в Україні користуються попитом фільми про тюрму й бандитів, у результаті маємо значну низку фільмів (і мультфільмів) з «тюремно-кримінальними» назвами. Особливого сюрреалізму ситуації надає той факт, що в більшості таких картин майже немає нічого такого, що було б пов'язане з кримінальною культурою, – що, втім, не заважає перекладачам-маркетологам вживати у назвах перекладів, наприклад, лексему *братва*, що належить до тюремного жаргону або поняття *бригада* з однойменного російського кримінального серіалу. У результаті

маємо *Підводну братву* (*Shark Tale*), хоча назву можна було б перекласти як *Акуляча історія*; *Лісову братву* (*Over the Hedge*) мали б подати як *Через огорожу*, що б повністю відповідало змісту мультфільму; *Морська бригада* (*See Food*), яка з оригіналу перекладається як *Морепродукти*.

Розглянемо, як виправдовують подібні спотворення назв фільму самі перекладачі, маркетологи й локалізатори. Ось, наприклад, Н. Мотіна, директор з кінопрокату кінокомпанії Premium Film, повідомляє: «Ми випустили фільм *Щоденники німфоманки* (*Eloise*) і виявили, що для подібних фільмів є чимала аудиторія. Назва *Елоїза* не сказала б глядачеві, про що цей фільм. Так що ми вирішили перейменувати його, щоб люди, які цікавляться цією темою, розуміли, що це фільм про кохання між дівчатами. Нас дуже підтримали інтернет-спільноти, у яких дівчата зустрічаються і спілкуються». Теж саме вона стверджує про *Залягти на дно в Дубліні* (*The Guard*): «Це фільм рідного брата режисера *Залягти на дно в Брюгге* плюс там грає той же самий чудовий Брендон Глісон, до того ж історія жахливо схожа – тут є ті ж елементи, що і в *Залягти на дно в Брюгге*: чорний гумор такого ж рівня, комедійні ситуації, у які потрапляють чоловіки небезпечних професій. Таким чином, це цілком могло бути продовженням фільму про Брюгге» [2].

Отже, наразі проблема перекладу назв кінофільмів є актуальною, зокрема опис основних способів перекладу. У перспективі плануємо, окрім заголовків, дослідити також способи перекладу кінослоганів.

Література

1. Антропова А.В. Названия и перевод английских, американских и русских фильмов: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. филол. наук. Екатеринбург, 2008. 28 с. **2. Бобро** должно быть с кулаками. URL: https://daily.afisha.ru/archive/vozduh/archive/movie_name/ **3. Федорова Ю.Г.** Англомовний заголовок як одиниця перекладу. XIV Міжнародна наукова інтернет-конференція ADVANCED TECHNOLOGIES OF SCIENCE AND EDUCATION. URL: <http://intkonf.org/fedorova-yug-anglomovniy-zagolovok-yak-odinitiya-perekladu/>

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПОВІСТІ «ДЖИМ ГУДЗИК І МАШИНІСТ ЛУКАС» ТА ЙОГО УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті з'ясовано, які способи відтворення лексичних одиниць за класифікацією В. І. Карабана було використано при перекладі повісті «Джим Гудзик і машиніст Лукас» Міхаеля Енде українською та російською мовами. Визначено продуктивні та непродуктивні способи перекладу.

Ключові слова: дитяча література, лексичні одиниці, переклад, способи перекладу.

Переклад дитячої літератури є одним з найважливіших та найменш досліджених аспектів у теорії перекладу художньої літератури. Варто відзначити, що до ХХ століття література для дітей традиційно не перекладалася, а перші дослідження почали проводитись у середині ХХ ст. Коли творів для дітей ще не було багато, при перенесенні в інше культурне середовище, твори зазвичай не перекладали, а адаптували. Більшість досліджень, присвячених проблемам перекладу дитячої літератури, належить зарубіжним вченим (Г. Клінберг, З. Шавіт, Р. Ойтгінен, Т. Пууртінен, К. Райс та інші), адже ця тема майже не висвітлюється в працях вітчизняних лінгвістів. Серед українських вчених, які досліджували дитячу літературу, варто відзначити А. І. Гурбанську, В. Г. Дончика, Д. М. Білецького, М. Ф. Слабошпицького, М. Г. Жулинського.

Мета статті – визначити способи перекладу і продуктивність їх використання для досягнення адекватності перекладу на прикладі повісті «Джим Гудзик і машиніст Лукас» Міхаеля Енде в його російському та українському перекладах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- 1) зіставити текст повісті Міхаеля Енде «Джим Гудзик і машиніст Лукас», його український та російський переклади;
- 2) створити таблицю в програмі Excel з прикладами перекладу лексичних одиниць;
- 3) виявити, які способи перекладу застосовувалися найчастіше, а які – найрідше.

Матеріал дослідження: оригінальний текст повісті Міхаеля Енде «Джим Гудзик і машиніст Лукас» (видавництво К. Thienemanns Verlag in Stuttgart), український переклад Євгена Поповича (видавництво Грані-Т), російський переклад (видавництво Росмэн).

У сучасному мовознавстві розроблено різні класифікації способів перекладу. О. І. Кухар пропонує виділяти знаковий та смисловий способи перекладу. На думку

науковця, знаковий спосіб перекладу реалізується у формі перекладу лексики із семасіологічним зв'язком, натомість смисловий переклад передбачає пошук еквівалентів, додаткові трансформації в перекладі з метою збереження змісту оригіналу та дотримання норм мови-перекладу.

І. М. Клименко, Г. М. Кушнір, Я. І. Рецкер пропонують виділяти такі способи перекладу: транскодування, калькування та описовий переклад.

Відомий лінгвіст І. В. Корунець виділяє такі основні способи перекладу: транслітерація, транскрипція, калькування, описовий, приблизний переклад та використання функціонального еквівалента [1: 93].

Для проведення дослідження ми обрали класифікацію В. І. Карабана. За класифікацією В. І. Карабана існують такі основні способи передачі лексичних одиниць у процесі перекладу:

1. Добирання словникового відповідника.
2. Добирання варіантного відповідника.
3. Транскодування.
4. Контекстуальна заміна.
5. Смисловий розвиток.
6. Антонімічний переклад.
7. Калькування.
8. Описовий переклад [2: 279-299].

Варто зазначити, що під час здійснення перекладу українською й російською мовами перекладачі послуговувались різними способами перекладу. Проаналізувавши обидва переклади ми визначили, що найчастіше використовували добирання словникового або варіантного відповідника (для багатозначних слів), контекстуальну заміну, калькування, а також прийом транскодування для передачі безеквівалентної лексики.

Одним із найпоширеніших способів є *добирання словникового відповідника*. Еквівалентом є постійний рівнозначний відповідник, як правило, не залежний від контексту. Наведемо кілька прикладів, які було виявлено: нім. *Aber sein Gesicht und seine Hände waren fast ganz schwarz von Öl und Ruß.* – укр. *Очі в Лукаса були сині, як небо над Усландією в сонячний день, а обличчя та руки – майже зовсім чорними від мастила та кіптяви.* Українське слово «руки» є словниковим відповідником німецького дієслова «**die Hände**».

Або ж: *Wenn er lachte – und das tat er oft –, sah man in seinem Mund prächtige weiße Zähne blitzen, mit denen er jede Nuß aufknacken konnte.* – рос. *Когда он смеялся – а он это делал довольно часто, – то видны были его ослепительно-белые зубы, такие крепкие, что он запросто мог расколоть любой самый крепкий орешек.* У цьому прикладі російський перекладач дібрав словниковий відповідник «зубы» до іменника «**die Zähne**».

Варіантний (множинний) відповідник – це «кілька регулярних способів перекладу даної одиниці мови оригіналу, вибір між якими визначається умовами контексту» [4: 18]. У проаналізованих текстах такий спосіб перекладу зустрічається часто, адже значення багатьох лексем у творі залежить від контексту. Наприклад:

нім. *Es war ungefähr doppelt so groß wie unsere Wohnung und bestand zum größten Teil aus einem Berg mit zwei Gipfeln, einem hohen und einem, der etwas niedriger war.* – укр. *Будучидесь рази в два завбільшики нашої квартири, вона переважно складалася з гори з двома верхівками, одна нижча за іншу.* Дієслово «**bestehen**» має в українській мові 4 відповідники: *складатися, скласти, полягати, наполягати* [6]. Але у цьому прикладі перекладач доречно використав відповідник «**складатися**».

Калькування (або дослівний переклад) – це «прийом перекладу нових слів (термінів), коли відповідником простого чи складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [5: 130]. Наприклад, нім. *Sie hatte rote Apfelbäckchen und hieß Frau Waas, mit zwei a.* – рос. *У нее были симпатичные щечки-яблочки, и звали ее госпожа Каакс.* Складне слово «**Apfelbäckchen**» перекладається як «**щечки-яблочки**», тобто російський відповідник утворено шляхом вибору словникового відповідника кожного з компонентів цього слова; нім. *Wichtig ist vielleicht noch, dass man sich sehr vorsehen musste die Landesgrenzen nicht zu überschreiten, weil man dann sofort nasse Füße bekam.* – укр. *Так, ось що може бути важливим: поводитися там треба було обережно, щоб не порушити державний кордон, бо інакше миттєво промокли б ноги, адже Усладія була ще й островом.* Наведений приклад схожий з попереднім, слово «**die Landesgrenzen**» перекладається дослівно як «**державний кордон**». Як бачимо, найчастіше прийом калькування застосовують для перекладу складних слів або навіть словосполучень.

Контекстуальна заміна – це «така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу» [2: 287]. Наприклад, нім. *Dazu kam noch eine kleine Bahnstation, die am Fuße des Berges lag.* – укр. *Ще до будинків відновилася маленька будівля залізничної станції, що стояла просто біля підніжжя гори.* У наведеному прикладі слово «**lag**» перекладено як «**стояла**», що не є словниковим відповідником. У словнику лексична одиниця «**lag**» має такий переклад: «**лежала**» [6].

Візьмемо приклад російського перекладу. Нім. *Zu diesem Zweck hatte er ein großes, goldenes Telefon.* – *Для этого он велел установить себе специальный королевский аппарат – очень большой и весь из золота.* Іменник «**Telefon**» перекладається як «**телефон**» [6], але перекладач застосовує контекстуальну заміну й перекладає його словосполученням «**специальный королевский аппарат**». Ймовірно, перекладач мав на меті якомога краще передати атмосферу казковості.

Транскодування – це «такий спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу» [2: 282]. Традиційно розмежовують 4 види транскодування:

1) транскрибування (коли літерами мови перекладу передається звукова форма слова вихідної мови): нім. *Spinat* – укр. *шпинат*, нім. *Malzaan* – укр. *Мальцан*, нім. *Jim* – рос. *Джим*;

2) транслітерування (коли слово вихідної мови передається за літерами): нім. *Waas* – укр. *Ваас*, нім. *Tender* – укр. *тендер*, нім. *Lukas* – рос. *Лукас*; нім. *Nepomuk* – рос. *Непомук*;

3) змішане транскодування (застосування транскрибування із елементами транслітерування): нім. *Ärmel* – укр. *Армель*; нім. *Schu Fu Lu Pi Plu* – укр. *Шу Фу Лю Пі Плю*;

4) адаптивне транскодування (коли форма слова у вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу): нім. *Tür Tür* – укр. *Тур Тур*; нім. *Es lief durch fünf **Tunnels**, die kreuz und quer durch den Berg und seine beiden Gipfel führten.* – укр. *Рейки вели крізь п'ять **тунелів**, вздовж та поперек прокладених крізь гору та дві її верхівки*; нім. *Vor ihnen lag das „Land der tausend **Vulkane**“ mit Tausenden und aber Tausenden von feuerspeienden Bergen in jeder Größe.* – рос. *Перед ними простиралась Страна Тысячи **Вулканов**.*

Висновок. Складність перекладу повісті можна пояснити специфічними способами відображення світу в різних мовах і відмінністю культур, до яких належать мови перекладу і оригіналу, через що дослівний переклад часто просто не в змозі передати всю глибину художнього твору. На прикладі дитячої повісті «Джим Гудзик і машиніст Лукас» нам вдалося з'ясувати, які способи відтворення лексичних одиниць за класифікацією В. І. Карабана було використано при перекладі. Ми виявили, що такі способи перекладу, як антонімічний переклад, смисловий розвиток і описовий переклад майже відсутні в перекладних текстах. Продуктивність певних способів може бути пояснена специфікою граматичної будови відповідних мов, наявністю словотвірних особливостей та інших чинників.

Подальшою метою дослідження є опрацювання всіх лексичних одиниць повісті, формування бази даних на основі створеної таблиці в MS Excel.

Література

1. **Державецька І. О.** Глютонічний дискурс: перекладацький аспект URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2015/n52/33.pdf> (дата звернення: 10.02.2021).
2. **Карабан В.** Переклад англійської науковотехнічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2002. С. 279-299.
3. **Мультигран** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.multitran.com/>.
4. **Романюха М. В.** Конспект лекцій з дисципліни «Семантико-стилістичні проблеми перекладу різних жанрів» для студ. спец. 6.020303 «Філологія», Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2015. 79 с.
5. **Шевцова О. В.** Способи еквівалентного перекладу лексичних одиниць текстів конвенцій з англійської та французької мов українською. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Сер. : Філологічна. 2012. Вип. 25. С. 129-131.
5. **Wörterbuch Advanced Deutsch-Ukrainisch** [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.dict.com/>.

Джерела

1. **Енде М.** Джим Гудзик і машиніст Лукас : повість / Е. Міхаель; пер. з нім. Є. Попович, К.: Грані-Т, 2010. 294 с.
2. **Энде М.А.** Джим Пуговка и машинист Лукас, «Росмэн», 1960.
3. **Michael Ende.** Jim Knopf und Lukas der Lokomotivführer. Mit Bildern von Reinhard Michl. Stuttgart: Thienemann, 1983.

Жигай Анастасія

(наук. керівник: чл.-кор. НАНУ, д.філол.н., проф. А. П. Загнітко)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ЗМІНА СВІТОБАЧЕННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ: ЛІНГВОПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Розкрито проблематику лінгвопсихологічного аналізу мовного портрету дитини, розглянуто наслідки «гібридної війни» в мовному портреті школярів і підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах Донецької області, виявлено загальну психолінгвістичну модель процесу сприйняття та розуміння мовленнєвого змісту медіа висловлювань.

Ключові слова: психолінгвістика, психолінгвістичний аналіз, дитина, мова, мислення, збройний конфлікт, Донбас.

Одним із найважливіших напрямків розвитку особистості постає її мовленнєвий розвиток, від якого багато в чому залежить успішність її діяльності. Мова, опрацьована певним індивідуумом, як і будь-яка інша дія, вчинок, містить на собі відбиток різних індивідуальних особливостей особистості, будучи репрезентантом особистості.

Індивідуальна поведінка особистості розвивається з раннього дитинства. Ідентифікація дитини відбувається завжди в межах певних суспільних взаємин. У нашому дослідженні поставлено за мету встановити, як на дітей 5-11 класів впливає збройний конфлікт на Донбасі. Діти навчаються, а їхня особистість формується в особливих соціально-корпоративних умовах. Крім того, в них розвивається спеціалізована мовна форма спілкування, що закріпилась на підсвідомості та часто виявляється в мисленні дитини, аніж у мовленні.

Досліджували мовленнєві явища в контексті психолінгвістичного аналізу Ф. де Соссюр, Л. Щерба, А. Леонт'єв, Ю. Караулов, М. Пентилюк, В. Маслова, Л. Мацько, О. Залевська та ін. На сьогодні, незважаючи на значне підвищення вимог сучасного суспільства до дитячої психології, недостатньо дослідженими залишаються питання формування й розвитку важливих якостей особистостей дітей та підлітків. Крім того, недостатньо використовуються можливості мовної діагностики властивостей особистості.

Особистість мовця, її індивідуальні психологічні особливості виявлювані і в цілісних текстах (повних, зв'язних висловленнях), і в мовній продукції на підтекстовому рівні, наприклад, в окремо взятих словах, виразах і фразах [2: 4]. Для отримання мовної продукції учням 5-11 класів було запропоновано виконати 2 завдання на тему «Збройний конфлікт на Сході України» у формі онлайн-опитування.

У першому завданні учням необхідно було закінчити 12 речень, пов'язаних з темою «Донбас». У мовному плані проаналізували об'єм словникового запасу; у мовленнєвому – зв'язність та ускладненість; у змістовно-смісловому – вираження різних смислових категорій, а до того ж, були дослідженні психологічні компоненти, що виявлялися у мовленнєвій діяльності.

У другому завданні було запропоновано назвати не менше п'яти іменників-асоціацій та не менше п'яти дієслів-асоціацій, що необхідні для опису заданої ситуації, що дає змогу оцінити широке коло лексики, яке виникло через актуалізацію усіх лексичних одиниць, що несуть основне смислове навантаження з визначеної теми.

Завдання оцінювалось за кількістю слів, логічністю або хаотичністю вибудування ланцюгів іменників та дієслів-асоціацій, кількістю слів, смисловим наповненням та ін.

Вивчення мовленнєвої продукції учнів 5, 9 та 11 класів шкіл Донецької області дало змогу виявити низку специфічних особливостей.

Так, аналіз мовних можливостей, тобто можливість використовувати мовні одиниці, що були продемонстровані у виконанні першого завдання, показав, що свої закінчені речення, утворені в середньому з 5-7 слів, учні рідко насичують елементами ускладнення (3,7%).

У лінгвістичному плані аналіз мовного рівня цілісних висловлень, що відображає характеристики засобів формування та формулювання думок, показав, що речення дітей є лексично насиченими й варіативними (кількість неповторюваних слів становить 73%), що може свідчити про добрий самоконтроль побудови мовного продукту та можливості відображати у письмовому висловленні тлише основні значущі моменти.

У такий спосіб, учні досить лаконічно виражають свої думки, проте не достатньо уваги приділяють правилам їх граматичного оформлення (наявність орфографічних та пунктуаційних помилок становить 48%). У текстах дітей наявні лексеми розмовного стилю мовлення та сленгові вислови на зразок: *чьотко, капець, круто, не шарити, сорі, домашка та ін.* Крім того, речення учнів загальноосвітніх закладів відрізняє невелика кількість порушення логічності викладення думки (3,5%) та майже повна відсутність відхилення від основної теми завдання (1,3%).

Отже, можна говорити про те, що в лінгвістичному плані тексти учнів характеризуються повнотою відображення денотативної схеми ситуації, простотою синтаксичних конструкцій, цілісністю, тобто відсутністю відступів від заданої теми, логічністю розповіді за недостатнього граматичного оформлення.

Дослідження змістовно-сміслового рівня цілісності речень показав здатність дітей до повноти відображення різних сторін проблеми збройного конфлікту на Сході України. Побудовані логічні конструкції: *«Війна впливає на молодь – негативно», «Вигляд військової техніки викликає у мене страх,*

тривогу, здивованість», «Компроміс між країнами дасть змогу налагодити мир, нормально жити, зупинити війну», «Страх втрати близької людини під час збройного конфлікту – це як втрата частини себе, шок, постріл в серце», «Я вперше почув вибух і хотів сховатись, бігти, плакати» та ін.

Вивчення впливу ЗМІ на підсвідомість засвідчило негативні результати, адже 88% дітей відповіли, що не читають, не слухають, не стежать за новинами або просто перестали приділяти цьому увагу. Загалом, учні проінформовані (87%) щодо військових дій на Донбасі. Це можна визначити з їх висловлень на кшталт *«Я вважаю, що конфлікт на Донбасі виник через – непорозуміння між країнами/людьми, через політику, агресію сусідньої держави, через різні погляди, недипломатичні рішення влади, невміння чути один одного»*. 13 % респондентів не знають відповіді на це питання або просто утримуються від неї.

Для того, аби краще зрозуміти зміну моральних цінностей у дітей та підлітків протягом останніх 6 років, тобто за поточну тривалість військових ді на території проживання анкетованих дітей, запропонували два речення для їх продовження: *«6 років назад я мріяла/мріяв про...» та «Зараз я мрію про...»*.

На перше питання ми зафіксували такі думки: *мрії про певне хобі (стати репером, вокалістом, навчитись грати на гітарі, займатись танцями або боротьбою тощо), матеріальні об'єкти (потужний комп'ютер, новий телефон), подорожі, домашню тварину, добре навчатись, велику кількість друзів, а також мрії про мир (28%), абстрактні явища (світле майбутнє, спокій, тиша, сонце, добро у всьому світі тощо) (27%)*.

Про що мріють діти зараз? 83% дітей підтримали думку про *мир, закінчення війни, щасливе життя, про тишу, спокій та світле майбутнє*. З'явилися, нехарактерні для попереднього питання, мрії про *приїзд рідних з непідконтрольної території, хорошиий (добрий) соціум та мрії про пробудження щирого патріотизму в українців*. Простежувані схожі бажання з попереднім питанням асоціації, проте з меншою частотністю (17%): *подорожувати, мати гарних друзів, мрії про матеріальні предмети, мати домашню тварину, вдало вступити до ЗВО*.

Виражені симптоми зміни моральних цінностей та пріоритетів у дітей простежувані у відмінних відсоткових результатах, що впливають із висловлень. Існує два пояснення чому виникла така ситуація. По-перше, банальне уникання будь-яких міркувань, переживань і спогадів про травму [3: 59]. По-друге, бажання до кращого життя та виправлення критичної ситуації. Діти виростають у молодь, до них приходить розуміння, що саме вони майбутнє нашої країни, яка має квітнути під прапором миру та єдності.

Аналіз результатів виконаного другого завдання показав кількісні відмінності в актуалізації асоціативних ланцюжків: для більшості учнів (79,1%) не викликало труднощів підібрати п'ять слів-асоціацій на задану тему, продемонструвавши чіткість та однозначність розуміння поданої конструкції, проте майже 13 % респондентів побудували асоціативний ланцюг із чотирьох

і менше слів і 1,6 % учнів не обмежилися заданою кількістю асоціацій та назвали 6 слів.

У ході дослідження постала картина, що учням загальноосвітніх закладів легше підібрати іменники-асоціації, аніж дієслова-асоціації. Це підтверджує порівняння кількості поржніх анкет: беззмстовні рядки з іменниками становлять 12,5%, беззмстовні рядки з дієсловами – 41,6%.

У більшості учнів (83%) було відмічено конкретний характер логічних одиниць, інші 17 % дітей будували асоціативні рядки з використанням загальних абстрактних понять, що напевно, є показником можливості відображення загального погляду на світ та місце в ньому.

Щодо поділу на позитивну, негативну та нейтральну лексику оцінки асоціацій до слова «Донбас» думки дітей поділились у таких відсоткових співвідношеннях: використання позитивно забарвлених лексичних одиниць становить 36%, негативно забарвлених – 35%, нейтральних – 29. Це є доволі непоганим показником з урахуванням впливу збройного конфлікту на дитячу психіку.

Розглянемо окремо іменники-асоціації та дієслова-асоціації до слова «Донбас».

Іменники-асоціації можна поділити на дві яскраві групи: схвальні та осудливі [1: 199]. До схвальних відносимо позитивні та нейтральні лексичні одиниці. Наприклад: *Батьківщина, дім, родина, сім'я, мир* (21%); *вугілля, шахти, Донецьк, життя, футбол, дитинство* (13,7%); *країна, край, Україна, любов, краса* (10,8%); *воля, свобода, сонце, степ, пшениця, море, земля, майбутнє, дружба* (8,9%); *народ, щастя, завод, терикони, троянди* (4%), *Донбас-арена, добро, вода* (3,6%). До осудливих відносимо негативно забарвлені: *війна, конфлікт, страх, постріли, вибухи, смерть, зруйнування, армія, блокпост* (18,7%); *армія, блокпост, міна, зброя, боєприпаси, танк, комбат, зруйнування, ДНР* (10%); *сльози, хвороба, окупація, занепад, крик, невдоволення, ополченець, сепарація* (6,3%).

Слова-предикати не поділяли на групи, а лише виокремили за частотністю. Дієслова *жити, любити, працювати, вчитись, подорожувати, мріяти, відновлювати* використані у 57 % від загальної кількості заповнених анкет; *дружити, радіти, добувати, спілкуватись, заробляти, допомагати, розвиватись* – у 32,8%; *цінувати, робити, ховатись, оживати, стріляти, виживати, терпіти, страждати, вибухати, захищати, бігти* – у 6%; *тікати, палати, мовчати, вмирати* – у 4,2%.

Багатьом з учнів допомагає звернення до якихось вірувань чи своїх ще дитячих моральних цінностей для подолання стресу і кризи. Тут маються на увазі не лише релігійні вірування, а й почуття надії, місії і призначення, потреба знайти свою ідентичність і висловити власну належність до свого народу. Тому це передбачувано, що лексичні одиниці на позначення спокійного, розміреного життя, позначення захоплень та барв природи, нормальних дій людини, впевненості переконання щодо майбутніх планів та

позитивних емоцій значно перевищують слова з негативним конотатом на позначення військових дій та їх результатів, емоції душевного болю та стресу, за своєю кількістю та частотністю. Проте таку ситуацію психологи позначають терміном «психологічна травма» [4]. За такої травми очевидних порушень нормального функціонування нервової системи (а, отже, мови й мовлення) не буде, проте суттєво зміняться базові переконання та цінності людини. Такі події є загрозливими для розвитку особистості дитини, вони змінюють її усталений спосіб життя та особистісну цілісність, що згодом може відобразитися на функціонуванні мовленнєвого апарату та якості мовного продукту дитини.

Отже, потреби життя на території військових дій породили нові думки, упередження та переконання, що вимагають нових слів у словниковому запасі дитини, зміну моральних цінностей та мрій, пошуку виходу енергії індивідууму у правильному напрямку, побудови нових моделей майбутнього життя, планів та цілей, що лише формуються на підсвідомому рівні дитини. Тому їх письмове мовлення та думки відрізняються певною хаотичністю, заплутаністю та невизначеністю, водночас лаконічністю й категоричністю.

Аналіз мовної діяльності учнів ЗОШ I-III ступенів Донецької області показав детермінованість вияву цих характеристик як в лінгвістичному, так і в психологічному планах, що зумовлені розвитком їх розумової, емоційно-вольової сфер, а також умовами формування особистості.

Література

1. Вольнова Л. М. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навч. посіб. Київ, 2012. 275 с. **2. Мирошкина Н. А.** Типы саморегуляции и индивидуальные различия в речевой деятельности студентов: автореф. дисс. к.психол.н. Москва, 1992. 21 с. **3. Мельник Л. А.** Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посіб. для практиків соціальної сфери; за ред. Волинець Л.С. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с. **4. Семенова Ю. С.** Теоретико-методологічний аналіз поняття психотравма. URL: rbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe (дата звернення 10.02.2021).

МОВНА ОСОБИСТІТЬ СУЧАСНОГО БЛОГЕРА В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Подано визначення мовної особистості, блогера й блогу. Запропоновано на конкретному прикладі алгоритм аналізу інтернет-постів сучасних українських блогерів.

Ключові слова: мовна особистість, блог, блогер.

Мета статті – проаналізувати на конкретному прикладі мовну особистість сучасного блогера в українському інформаційному просторі. Завдання: подати актуальні визначення мовної особистості, сформулювати на їх основі власне; запропонувати алгоритм аналізу інтернет-постів сучасних українських блогерів.

Сучасні українські науковці трактують феномен мовної особистості по-різному. Зокрема, у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» наведено таке визначення: «Мовна особистість – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі» [4: 93].

А.П. Загнітко у «Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни» визначає мовну особистість як «мовця, тип комуніканта, конкретну особистість, що досконало знає мову, усвідомлено і творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної ментальності й культури як їхнє духовне осердя, вживає мову як невід’ємний елемент самотворення, самопізнання, самоствердження і самовияву, розвитку та вдосконалення власних інтелектуально-розумових та емоційно-рольових, експресивно-почуттєвих можливостей і як найнеобхідніший засіб соціалізації особистості в людському суспільстві» [3: 345].

Ф.С. Бацевич обґрунтовує думку про те, що «мовна особистість – особа, яка виявляє себе як така, що добре володіє засобами мовного коду рідної мови в різних типах комунікативних ситуацій» [1].

Таким чином, мовна особистість – це суб’єкт творчої і різнобічної мовно-мовленнєвої діяльності, здатний вільно поводитися й спілкуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях, зокрема в умовах найбільш наразі затребуваного віртуального дискурсу.

У цьому контексті актуальним постає вивчення мовної особистості сучасного блогера в українському інформаційному просторі. Блогера

кваліфікують як автора блогу. Останній визначуваний як особистий щоденник на власному чи на партнерському сайті, доступний для всіх користувачів; специфічний інформаційний чи інформаційно-аналітичний жанр, який дає змогу регулярно поширювати в мережі Інтернет та соціальних мережах інформацію, аналітичні чи особистісно-емоційні коментарі; окремих, у тому числі персональний, веб-сайт, основний зміст якого – особисті записи автора, що додаються регулярно у зворотному хронологічному порядку (останній запис зверху), а також коментарі користувачів й зображення або мультимедіа.

Як приклад проаналізуємо текст посту сучасної блогерки «Українки про українське»:

Коли я перейшла на українську, то не стала говорити, що інші українці гірші за мене (бо всі ми різні, а я відповідаю тільки за свій вибір).

Але й не стала мовчати, коли розуміла, що ситуація навколо мене не влаштовує.

Знову-таки – я не буддійський монах. Я маю звичку приймати близько до серця, дивлюся на події та оцінюю поведінку людей дуже суб'єктивно.

Все написано тут я пропускаю через себе. Якщо це критика – це моя критика. Якщо це схвалення – це моє щире схвалення.

А щодо тих descansos, які в мене були, – я ще не навчилася їх благославляти, як вчить психологиня.

Але я пам'ятаю всі свої гріхи. Це теж була я. Зараз – я інша. І це нормально.

Нормально – якщо ви визнали ці гріхи.

Нормально – якщо нині ви чесні з людьми та (передусім!) з собою.

Нормально – якщо ви відчуваєте сором за себе колишнього/колишню.

Не нормально – коли ваші «білі хрести» («місця, які годиться пам'ятати і благословляти») замазані або підчищені, щоб сховати їх від чужих очей.

Але, як переконати себе (без визнання цих смертей і перероджень), що нічого не було?

Особисто я не знаю.

Я за зміни. Але я також – за визнання. Перше без другого – це фальш.

І так – це тисячі разів не соромно. Це сила, а не слабкість.

Я говорю українською і популяризую перехід русифікованих українців на державну.

І в той же час – я в минулому русифікована, яка вважала українську мовою шкіль та держустанов (у кращому випадку) та неграмотних селяків (у гіршому).

Я – та сама. І водночас я – зовсім інша.

А як щодо ваших descansos?

Пропонуємо аналізувати інтернет-пости сучасних українських блогерів за таким алгоритмом:

1 рівень – лінгвістичний аналіз тексту: текст зв'язний, цілісний, завершений, структурований; присвячений філософським роздумам на

суспільно значущі теми: важливість знання, володіння й користування українською мовою, проблема прийняття свого власного вибору й вибору оточуючих.

2 рівень – контент-аналіз посту: обсяг тексту типовий для постів (близько 1000 знаків без пробілів), ключові слова зумовлені вибором теми посту (*я, українська мова, нормально / не нормально, русифікований, сором*), наявне обов'язкове звертання до потенційного читача з метою встановлення продуктивної комунікативної віртуальної інтеракції (*А як щодо ваших descansos?*).

3 рівень – аналіз мовної особистості: блогерка відзначається досконалим володінням сучасною українською літературною мовою, майстерним використанням словникового запасу й образних засобів; освічена; духовно багата й соціально-, політично свідома.

Отже, ефективний аналіз мовних особистостей сучасних блогерів в українському інформаційному просторі передбачає кількарівневу характеристику особи автора того чи того інтернет-посту (його мовної, комунікативної, соціо- та психолінгвістичної компетенції).

Література

- 1. Бацевич Ф.** Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ, 2007. URL: <http://terminy-mizhkult-komunikacii.wikidot.com/o>
- 2. Данилюк І.** Перспективи застосування методу машинного навчання для моделювання мовної особистості. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 33. С. 159-164.
- 3. Загнітко А.** Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 350 с.
- 4. Українська мова.** Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів (за ред. С.Я. Єрмоленко). Київ «Либідь», 2001. 224 с.

Локшина Діана
(наук. керівник: д. філол. н., проф. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

СПЕЦИФІКА ОБКЛАДИНКИ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО ЖУРНАЛУ «НАТАЛІ»: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ

Здійснено контент-аналіз обкладинок українського жіночого журналу «Наталі» за 2009 та 2019 роки. Об'єктом дослідження постає український жіночий журнал «Наталі». Предметом статті є обкладинка жіночого журналу «Наталі». Основними темами контент-аналізу визначено 'персону', 'текстову частину' (мова, проблематика номеру та гасла); 'кольорову гаму'.

Ключові слова: жіночий журнал, медіалінгвістика, контент-аналіз, журнал «Наталі».

0. Засоби масової інформації формують у соціумі образ світу й одночасно відтворюють зміни, властиві різним історичним періодам. З метою формування суспільної думки необхідне регулярне висвітлення актуальних для певної категорії населення питань. Важливе місце у засобах масової інформації посідають журнали для жінок.

Мета статті: здійснити контент-аналіз обкладинок українського жіночого журналу «Наталі».

Об'єктом дослідження постає український жіночий журнал «Наталі». Предметом статті є обкладинка жіночого журналу «Наталі». Джерельну базу дослідження становлять обкладинки українського жіночого журналу «Наталі» за 2009 та 2019 роки.

1. Термін 'контент-аналізу' не має нині однозначного визначення в науковій літературі. Л. Чирун і В. Висоцька пропонують узагальнення поглядів на контент-аналіз у вигляді таблиці (див. Табл. 1) [2: 334]. Під **контент-аналізом** у роботі розуміємо переведення в кількісні показники масової текстової інформації із статистичним опрацюванням.

Таблиця 1

Неоднозначні визначення поняття контент-аналізу різними авторами	
Автор	Визначення
Д. Джері, ДЖ. Джері	методика об'єктивного якісного та систематичного дослідження змісту засобів комунікації;
Л. Мангейм, Р. Рич	систематичне кількісне опрацювання, оцінювання та інтерпретація форми і змісту інформаційного джерела;
В. Іванов	якісно-кількісний метод дослідження документів (характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури) та квантифікаційного опрацювання тексту з подальшою інтерпретацією результатів; предмет дослідження – проблеми соціальної дійсності, які висловлюються і приховуються у документах, та внутрішні закономірності самого об'єкту дослідження;
Б. Краснов	складається із пошуку в тексті визначених змістовних понять (одиниць аналізу), виявлення частоти їх появи та співвідношення із змістом всього документа;
Е. Таршис	техніка дослідження для отримання результатів шляхом аналізу змісту тексту про стан і властивості соціальної дійсності.

2. Основними темами контент-аналізу постають: 1) персона; 2) текстова частина (мова, проблематика номеру та гасла); 3) кольорова гама. Під час дослідження укладено робочу таблицю (див. Табл. 2).

Робоча таблиця

№	2009 рік			2019 рік		
	Персона	Текст (гасло)	Кольорова гама	Персона	Текст (гасло)	Кольорова гама
1, 2	Наталя Тидір	рос. <i>Рождение звезды</i>	Сіро-блакитний фон, блакитний, білий, жовтий, рожевий кольори тексту	Надія Дорофєєва	рос. <i>Больше, чем секс</i>	Темно-сірий фон, білий та рожевий кольори тексту
3	Катерина Раковська	рос. <i>Ты мой каприз</i>	Світло-салатовий фон, блакитний, салатовий, жовтий, золотавий, рожевий кольори тексту	Владислава Свтушенко	рос. <i>Модный номер</i>	Білий фон, жовтий, чорний та білий кольори тексту
4	Олеся Кириченко	рос. <i>Пламя страсти</i>	Світло-червоний фон, червоний, жовтий, білий кольори тексту	Тетяна Єремєєва	рос. <i>На позитиве</i>	Зелений фон, білий та рожевий кольори тексту
5	Інна Михалевич	рос. <i>Блэк соблазна</i>	Золотаво-коричневий фон, золотавий, червоний, білий кольори тексту	Наталя Могилевська	рос. <i>В большом городе</i>	Світло-сірий фон, салатовий, рожевий, чорний та білий кольори тексту
6	Ольга Кубрак	рос. <i>Птица счастья</i>	Біло-рожевий фон, рожевий, жовтий кольори тексту	Катерина Харченко	рос. <i>В движении</i>	Зелений фон, рожевий та білий кольори тексту
7	Анна Белова	рос. <i>Пора расцветать</i>	Біло-фіолетовий фон, салатовий, фіолетовий, білий кольори тексту	Олег Винник	рос. <i>Мужской номер</i>	Блакитно-білий фон, синій, чорний та білий кольори тексту
8	Ірина Щеглова	рос. <i>Горячее предложение</i>	Біло-помаранчевий фон, помаранчевий, зелений, білий, жовтий кольори тексту	Христина Шишпор	<i>Код нації</i>	На фоні відтінки коричневого, золотавий відтінок тексту
9	Інна Кубрак	рос. <i>Объект желания</i>	Біло-синій фон, рожевий, жовтий, білий кольори тексту	Ольга Цибульська	<i>Еко логічно</i>	Бежево-бірюзовий фон, блакитний та білий кольори тексту
10	Анна Шульгіна	рос. <i>Коллекция впечатлений</i>	Бежевий фон, коричневий, блакитний, жовтий кольори тексту	Анна Розумовська	<i>Сила жінки</i>	Світло-бірюзовий фон, синій та білий кольори тексту
11	Оксана Паленюк	рос. <i>Любовный эликсир</i>	Білий фон, помаранчевий, чорний, світло-сірий кольори тексту	Олеся Єгоричева	англ. <i>Healthy life</i>	Світло-коричневий фон, бордовий та білий кольори тексту
12	Вікторія Янишева	рос. <i>Праздник начинается</i>	Бежевий фон, жовтий, білий, фіолетовий кольори тексту	Сергій та Сніжана Бабкіни	англ. <i>Family life</i>	Світло-сірий фон, білий та чорний кольори тексту

Тему 'персона' аналізуємо далі за гендерним параметром та професійною приналежністю. Результати дослідження засвідчують, що:

1) на обкладинках журналу 2009 року були тільки жінки, а на обкладинки журналу 2019 року потрапили й чоловіки: Олег Винник в березні та Сергій Бабкін із своєю дружиною у новорічному номері (жінки 84% / чоловіки 14%); 2) на обкладинках журналу 2009 року є лише моделі (Наталя Тидір, Катерина Раковська, Олеся Кириченко, Інна Михалевич, Ольга Кубрак та ін.); а на обкладинках журналу 2019 року представлені співаки (Надія Дорофєєва, Наталя Могилевська, Ольга Цибульська, Анна Розумовська, Сергій Бабкін, Олег

Винник), лікарі (Тетяна Єремеева, Катерина Харченко), артисти балету (Христина Шишпор), блогери (Олеся Єгоричева), актори (Сніжана Бабкіна) та моделі (Владислава Євтушенко).

Аналіз текстової частини засвідчує: 1) обкладинки журналу 2009 року: а) містять написи лише російською мовою; б) переобтяжені текстом (особливо оголошеннями конкурсів, правилами підписки на цілий рік і рекламою (рос. «*Прекрасный подарок любимой – журнал*»)); в) сенсаційні заголовки (рос. «*Лазарев-младший против стриптиза*», «*верный плейбой Леонид Агутин*»); 2) обкладинки журналу 2019 року (журнал видається двома мовами, українською та російською) містять написи українською, російською й англійською мовою (*Надя Дорофеева «All you need is love», святковий make up, Natali bloggers awards, «Glossy World»*).

Зауважимо, що кожен випуск має своє гасло, яке надруковане великими літерами. Саме вони дають зрозуміти глобальну тематику кожного випуску. Серед оригінальних слід назвати «*Код нації*» (після цього випуску журнал почали друкувати здебільшого українською); «*Еко логічно*» — ця гра слів змушує задуматись про довкілля й усвідомлене споживання природних ресурсів.

Аналіз кольорової гами дає змогу зробити такі висновки: 1) обкладинки журналу 2009 року мають насичені кольори: зелений, жовтий, синій, рожевий; часто трапляються відтінки червоного; текст здебільшого зливається з фоном і важко читається; 2) обкладинки журналу 2019 року переважно світлі, у міру насичені; око легко сприймає текст, він лаконічний і не губиться на фоні.

3. Отже, можна сказати, що в 2019 р. журнал став ще ближчим та більш відкритим до читачів: тепер не обов'язково бути моделлю, щоб потрапити на обкладинку жіночого журналу; достатньо бути цікавою особистістю, досвід якої корисний та важливий. Обкладинка тепер не містить забагато сенсаційних заохочувальних заголовків та тексту, який часто зливався із фоном. Наразі читач може легко побачити лише основну інформацію на першій сторінці. Кольори стали більш фоновими, на яких можна розмістити будь-який текст.

Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому зіставному контент-аналізі текстової та нетекстової частин українського жіночого журналу «Наталі».

Література

- 1. Медіалінгвістика** : словник термінів і понять / **Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов**. К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. 380 с.
- 2. Чирун Л. В., Висоцька В. А.** Застосування контент-аналізу текстової інформації в системах електронної комерції. *Національний університет «Львівська політехніка»*. 2010. С. 332–347.
- 3. Юськів Б. М.** Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід. Рівне : Перспектива, 2006. 203 с.

Джерела

- 1. Архів** журналу «Наталі». [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://natali.ua/archive-journal/>.

Сидорчук Анастасія
(*наук. керівник: к.філол.н. І. В. Гарбера*)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ПРОФІЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНСТАГРАМ-БЛОГЕРКИ

Подано визначення блогера й блогінгу. За допомогою загальноприйнятої схеми дискурсивного аналізу досліджено фрагмент профіля сучасної української інстаграм-блогерки ЛЮДИ З ГОЛІВУДА.

Ключові слова: блогер, блогінг, дискурс-аналіз, Інстаграм.

Останнім часом у сфері прикладних студіювань особливої популярності набувають дослідження профілей сучасних українських блогерів у лінгвістичному, психо- й соціолінгвістичному аспектах. На нашу думку, усі ці вектори вивчення враховує комплексний дискурсивний аналіз.

Мета нашого дослідження – здійснити контент-аналіз профіля сучасної української інстаграм-блогерки. Завдання: дати визначення блогера й блогінгу; здійснити аналіз контенту одного з постів профіля сучасної української інстаграм-блогерки ЛЮДИ З ГОЛІВУДА за допомогою комплексної схеми дискурсивного аналізу.

Загальноприйнятим визначенням блогера є – той, хто є автором блогу. Як стверджує С. Дацюк: «Блогер є породженням мережевої онлайнної інтерактивної комунікації, яка принципово відрізняється від систематизованої (інституалізованої) оффлайнної монологічної комунікації. Блогінг – це універсалізація і ускладнення змісту публікованих текстів, бо вона є власне відображенням суті Інтернету як універсальної мережі єдиного людства. Блогінг – це принципова відмова від масовізації текстів блогера. І це дуже важлива обставина. Чим більш популярним стає блогер, тим більше ця принципова відмова актуалізується» [1].

У якості фрагментарної ілюстрації профіля сучасної української інстаграм-блогерки наведемо пост ЛЮДИ З ГОЛІВУДА (див. Мал. 1).

Мал. 1. Один із постів ЛЮДИ З ГОЛІВУДА

У якості алгоритму для дослідження беремо за основу схему дискурс-аналізу, запропоновану Ж. Краснобаєвою-Чорною [2]:

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ РІВЕНЬ	
модель комунікативного акту	лінійна модель (комунікація розглядається як лінійний односкерований процес від блогерки до підписників; наявний мотив спонукання до комунікації)
тип комунікації:	
за формою реалізації засобів мовного коду	письмова комунікація
за участю / неучастю мови	вербальна (словесна) комунікація
за різновидом носія інформації	інтернет-комунікація (пост у соціальній мережі)
за темою	пост / допис у соціальній мережі
за метою	розважальна мета
за мірою офіційності	неофіційна комунікація
за кількістю співрозмовників	масова комунікація (більше 1000 підписників)
за формою спілкування	відкрита комунікація (будь-хто може написати коментар)
за тривалістю	довготривала комунікація
канали комунікації	тільки візуальний канал комунікації
комунікативний стиль	демократичний стиль комунікації (інструкції у формі пропозицій, заохочення до обговорення, поради)
тип мовної особистості	гармонійний тип (позитивне ставлення до загальної теми спілкування, дотримання соціальних схем і норм, підтримання усіх принципів кооперації)
ситуативний контекст спілкування	
фізичний вимір	віртуальний (мережа Інтернет)
часовий вимір	2018 рік

соціально-психологічний вимір	відкритість, простота, власна думка, прийнятність, порядність
наявність / відсутність комунікативного шуму	відсутність комунікативного шуму
наявність / відсутність елементів невербальної комунікації	відсутність невербальної комунікації
наявність / відсутність нульових комунікативних знаків	відсутність нульових комунікативних знаків (відсутність мовчання, немає пауз)
комунікативні ролі	стандартна комунікативна роль (поведінка, прийнята в суспільстві для відповідної ролі й ситуації)
соціальні ролі	блогерка – підписники; суб'єкт допису – читачі
тип комунікативного регістру	генеративний регістр (осмислення інформації, співвіднесеність з життєвим досвідом)
тип мовленнєвого акту	іллокуція – намір, мета адресанта: розповісти про певний особистий момент із життя
ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНИЙ РІВЕНЬ	
стиль // жанр	розмовно-побутовий; пост у соціальній мережі
текстово-дискурсивні одиниці	комунікативна тактика + суб'єкт допису й об'єкт допису
комунікативно-риторичні якості мовлення	виразність і образність (уміння передавати думку, наявність емоційних вкраплень, використання суржика, русизмів, образних слів, смайлів, хештегів, відповідність тексту та світлини тощо)
тип компетенції	комунікативна компетенція (навички використання мови в конкретному контексті й ситуації комунікації)
ЗМІСТОВИЙ РІВЕНЬ	
тема	допис у соціальній мережі Instagram
типи інформативності	неявна змістовно-концептуальна інформація (індивідуальне авторське розуміння, що описане засобами змістовно-фактуальної інформації)
оцінка	позитивна оцінка
фонові й енциклопедичні знання	фонові: <i>Всім біременяхам Привіт!!! Чогось саме сьогодні нахлинули спогоди, і мені так стало шкода, що є не можу виставляти чи писати про це у своєму блозі! А потім я подумала «мій блог, що хочу те і пишу чи виставляю» чуть неформат, но если і так ви мене бачили і цікавитесь моїм життям, то часом буду ділитись такими моментами, звісно, якщо ви непроти??;</i> енциклопедичні знання відсутні
СЕМІОТИЧНИЙ РІВЕНЬ	
поділ на тематичні блоки	1. Вітання. 2. Опис своїх почуттів. 3. Вираження своєї думки. 4. Звернення до аудиторії.
простеження зміни тем, ідентифікація напрямів їхнього розвитку	теми розгортаються лінійно, поступово, без швидкої зміни подій

Інтерпретація результату аналізу. Аналіз допису показує, що обов'язковими елементами для дискурсу поста у соціальній мережі є: наявність певного унікального стилю (того, що буде відрізняти від інших), позитивний соціально-психологічний вимір (відверта, продуктивна комунікація з людьми), цікавий та якісний контент (часто комерційного плану), відсутність нульових комунікативних знаків, актуальні для суспільства фонові й енциклопедичні знання, розмаїття описуваних тем (у нашому випадку – цікавих для жіночої аудиторії), ідентифікація напрямів їхнього розвитку, гарні та якісні світлини, різні комунікативно-риторичні якості мовлення.

У перспективі дослідимо масив постів ЛЮДИ З ГОЛІВУДА з метою увиразнити й доповнити результати отриманого аналізу. Крім того, плануємо здійснити порівняльний аналіз розглянутого профіля з профілями інших відомих сучасних українських блогерів.

Література

- 1. Дацюк С.** Хто такий блогер? URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5600f92b8444f/>
- 2. Данилюк І.** Перспективи застосування методу машинного навчання для моделювання мовної особистості. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 33. С. 159-164.
- 3. Краснобаєва-Чорна Ж., Павлович О., Коненко І.** Дискурс-аналіз: Практикум. Донецьк: ДонНУ, 2011. 103 с.

Слободян Аліна
(*наук. керівник: чл.-кор. НАНУ, д.філол. н., проф. А. П. Загнітко*)
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВИСВІТЛЕННЯ РОЗВИТКУ ПІАРУ НА ОСНОВІ ЗАРУБІЖНОГО ШОУ-БІЗНЕСУ

Узагальнено погляди фахівців на визначення піару. Зібрано фактичний матеріал. Описано етапи розвитку піару на основі зарубіжного шоу-бізнесу та сформувано висновки.

Ключові слова: піар, PR-технологія, реклама.

На сьогоднішній день думка спільноти все більше впливає на діяльність організацій. Потрібно зазначити, що об'єкт та умілість зв'язків із спільнотою, перш за все, полягають в «управлінні громадською думкою».

У сучасному світі PR-технології та реклами застосовуються у всіх сферах, проте ґрунтовне таке використання на суто інтуїтивних, ніде не визначених стандартах. На сьогодні PR у шоу-бізнесі постає все більш визначеним, оскільки шоу-бізнес активно розвивається. У зв'язку з цим було б доцільним розглянути історію виникнення піару та його поетапний розвиток.

Унікальність роботи полягає в тому, що її основу становить інформація, отримана й почерпнута з текстів інтерв'ю і книг фахівців із зв'язків з громадськістю. *Актуальність* роботи полягає в тому, що вона покликана розглянути непрості лабіринти одного з найскладніших і найцікавіших видів бізнесу.

Об'єкт дослідження: піар на основі зарубіжного шоу-бізнесу.

Предмет дослідження: еволюція піару зарубіжного шоу-бізнесу.

Мета статті: проаналізувати поетапний розвиток зарубіжного шоу-бізнесу. Відповідно до поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- узагальнити погляди фахівців на визначення піару;
- зібрати фактичний матеріал;
- описати етапи розвитку піару на основі зарубіжного шоу-бізнесу;
- сформулювати висновки.

Теоретичне значення полягає в обґрунтуванні основних концепцій практиків-фахівців щодо визначення піару та формуванні поетапного розвитку зав'язків з громадськістю.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали можна використовувати, як теоретичну та практичну частину психології зв'язків з громадськістю, на заняттях у вищих навчальних закладах.

Новизна статті полягає у формуванні поетапного розвитку піару на основі дослідження та аналізу зарубіжного шоу-бізнесу.

Суспільні відносини невіддільні від життя в суспільстві. Едвард Бернейс, один з патріархів сучасних зв'язків з громадськістю, писав: «Три основні

елементи зв'язків з громадськістю практично такі ж старі, як і суспільство: інформування людей, переконання людей та інтеграція людей з людьми». «Звичайно, – додав він, – засоби та методи досягнення цих цілей змінювались у міру зміни суспільства» [2: 54].

Вступ до третього видання «Довідника зв'язків з громадськістю Дартнела», однієї з часто цитованих біблійних галузей, зазначає: «Кожна організація, установа та особа мають зв'язки з громадськістю, визнаний цей факт чи ні. Є люди, які живуть разом у громадах, працюють разом в організаціях, та формують спільнотах, між ними буде складна мережа взаємовідносин» [5: 27].

Короткий та зручний опис використання громадських зв'язків був розроблений американським товариством зв'язків з громадськістю: «Зв'язки з громадськістю допомагають організації та її аудиторії взаємно адаптуватися один до одного» [5: 27].

На сьогодні існує багато визначень PR, що відображають наявність найрізноманітніших концепцій. Розглянувши концепції фахівців зі зв'язків з громадськістю, що відображають різні теорії, філософії та етапи практики зв'язків з громадськістю можна зазначити, що більшість сходиться в тому, що зв'язки з громадськістю можна визначити як комунікативну функцію управління, за допомогою якої організації адаптовані до навколишнього середовища, задля досягнення своїх організаційних настанов. Таке визначення становить новітню теорію, що описує зв'язки з громадськістю як щось більше, ніж просто формування в суспільстві тих чи тих поглядів.

Джеймс Даулінг, президент Burson-Marsteller, однієї з найбільших PR-фірм у всьому світі, описав розвиток піару під час інтерв'ю репортера The New York Times у середині 1980-х так (1):

(1) У 1950 роки організації запитали своїх консалтингових фірм зі зв'язків з громадськістю: «Як нам це сказати?».

У 1960 і 1970 роки, зіткнувшись з різними конфронтаціями, ці ж організації запитали своїх співробітників зі зв'язків з громадськістю: «Що ми маємо сказати?».

Сьогодні вони запитують: «Що нам робити?».

Отож, як помітно з попереднього прикладу Джеймса Даулінга зв'язки з громадськістю мали триступеневу еволюцію.

Найбільш ранні вияви в цій сфері були названі етапом публічної пропаганди. На цьому етапі практичної діяльності у сфері розвитку основна увага приділялася підвищенню обізнаності та визнання заслуг окремих осіб або організацій, що підтримують зв'язки з громадськістю. Вона була тісно пов'язана з рекламою і просуванням по службі, а донесення «повідомлення» до максимально широкої аудиторії мало першорядне значення.

У міру того, як фахівці-практики переходять до пояснювального етапу відносин з громадськістю, помітний більший натиск на надання повнішої інформації й чіткого викладу організацією причин своїх дій та політики, щоб

мати змогу впливати на свою аудиторію. Недостатньо просто витягти інформацію з організації. Одержувачі мають розуміти і приймати погляд керівничої структури.

Тепер на етапі взаємного задоволення фахівці зі зв'язків з громадськістю спонукають організації та їх спільноти пристосовуватися один до одного, вносячи додаткові корективи або компроміси для того, щоб обидві сторони отримували вигоду зі своїх взаємин. На сьогодні фахівці-практики тією же мірою, що й розробники та поширювачі вихідних повідомлень, цікавляться ресурсами та інформацією, яку вони можуть використовувати для усвідомлення керівництвом поточної думки спільноти.

Потрібно визнати, що усі три етапи практиковані сьогодні. Хоча кожен із цих етапів характеризується абсолютно різними стратегіями й методами, проте наступні етапи не повністю стирають та замінюють попередні.

Висновки. Історично склалося, що державні установи набагато раніше використовували те, що ми сьогодні називаємо методами зв'язків з громадськістю, та застосовували це навіть більше ніж це робили підприємства. Так само робили громадяни-активісти та адвокати, які хотіли перетворити різні соціальні та політичні причини на повноцінні соціальні рухи. Як помітно із історії розвитку зв'язків із громадськістю, піар завжди був дискурсивним та до кінця не визначеним поняттям. Хоч і більшість фахівців із зв'язків з громадськістю сходиться в тому, що зв'язки з громадськістю можна визначити як комунікативну функцію управління, за допомогою якої організації адаптуються до навколишнього середовища, задля досягнення своїх організаційних цілей. Дане визначення являє собою новітню теорію, що описує зв'язки з громадськістю як щось більше, ніж просто формування в суспільстві тих чи інших точок зору.

Іншими словами зв'язки з громадськістю – налагодження відносин між компанією і різними контактними аудиторіями допомогою створення вигідної для компанії репутації, позитивного «корпоративного іміджу».

При проведенні рекламної компанії важливу роль відіграє формування нових домінант свідомості людини і коректування старих. Коригування здійснюється з допомогою ослаблення домінанти, заборони, переведення дій у автоматизм, гальмування колишньої домінанти нової.

Проаналізувавши поетапний розвиток піару можна визначити, що на початковому етапі спостерігається значний вплив пропаганди на зв'язки з громадськістю, що значно спрямоване на підвищення обізнаності та визнання окремих осіб або організацій, що займаються зв'язками з громадськістю. Першорядне значення мало доведення інформації до максимально широкої аудиторії. Вона була тісно пов'язана з рекламою.

На другому етапі спостерігається пояснювальна фаза зв'язків з громадськістю наголошувала на отриманні інформації від організації для її громадськості, щоб ці громадськості розуміли, співчували та протегували

організації. Видачі повідомлення було вже недостатньо; одержувачі тепер повинні були зрозуміти і прийняти точку зору організації, що відправляє.

І, нарешті, третій етап взаємного задоволення зв'язків з громадськістю спонукає організації та їх громадськість йти на компроміси та вносити додаткові корективи одна в одну, щоб обидві виграли від своїх стосунків. Він настільки ж зацікавлений у отриманні та інтерпретації надходять повідомлень, які він використовує для управління радами, як і у розробці вихідних повідомлень.

Сьогодні відносини з громадськістю зазвичай розглядаються як третя стадія або епоха їх професійного розвитку. І хоча багато практичних працівників як і раніше дотримуються менталітету і цінностей двох попередніх епох, найбільш успішні практичні працівники, як видається, в даний час використовують менш егоїстичні підходи, характерні для третьої фази.

Література

1. **Broom G. M., Sha B.L.** Cutlip and Center's Effective Public Relations. URL: <https://www.twirpx.com/file/3273344/> (Last accessed: 27.02.2021).
2. **Guth D. W.** Marsh C. Public Relations: A Values-Driven Approach. URL: <https://www.twirpx.com/file/3273362/> (Last accessed: 27.02.2021).
3. **Lamb L. F., McKee K. B.** Applied Public Relations. Cases in Stakeholder Management. URL: <https://www.twirpx.com/file/628727/> (Last accessed: 27.02.2021).
4. **Michael L. Turney.** Public Relations. URL: https://www.nku.edu/~turney/prclass/readings/read_master.html (Last accessed: 27.02.2021).
5. **Paine K. D.** Measuring Public Relationships. The Data-Driven Communicator's Guide to Success. URL: <https://www.twirpx.com/file/628296/> (Last accessed: 27.02.2021).
6. **Reis H. T., Sprecher S.K.** Encyclopedia of Human Relationships (Three Volume Set). URL: <https://www.twirpx.com/file/1491485/> (Last accessed: 27.02.2021).
7. **Van Ruler B.** Public Relations Metrics: Research and Evaluation. URL: <https://www.twirpx.com/file/3017284/> (Last accessed: 27.02.2021).
8. **Edward L. Bernays.** Public Relations URL: https://us.sagepub.com/sites/default/files/upmassets/112599_book_item_112599.pdf (Last accessed: 27.02.2021).

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТОНАЦІЙНИХ КОНТУРІВ

Окреслено роль гендерного аспекту в дослідженнях інтонації. Визначено відмінності між інтонаційними контурами чоловіків і жінок. Обґрунтовано залежність інтонаційного контуру від гендерної належності мовця.

Ключові слова: гендер, інтонаційний контур, інтонація, окличне речення, питальне речення, розповідне речення.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ спрямовує дослідження на встановлення моделей функціонування мови з урахуванням світогляду людини. При такому підході мовлення є продуктом погляду людини на світ крізь призму оцінної категорії. Переважне місце в соціолінгвістичних дослідженнях щодо модернізації категорії оцінки займає виявлення особливостей вербалізації ролей, норм і цінностей, які суспільство відводить чоловікам і жінкам. Актуальність дослідження визначає акцент сучасної лінгвістики на вивченні мовленнєвих явищ з погляду взаємодії мови та суспільства, де мовлення є продуктом гендерної поведінки особистості. Експериментальне фонетичне дослідження інтонаційних контурів у гендерному аспекті сприяє розумінню відмінностей між інтонаційними контурами мовлення чоловіків та жінок.

Гендер — соціальний конструкт, який охоплює весь діапазон психологічних, соціальних і культурних відмінностей між чоловіками й жінками [5]. Мові належить конститутивна роль у процесі конструювання гендерної ідентичності, проте наразі ця роль не є досконало вивченою. Сучасний етап розвитку інтонології вимагає системного комунікативно-динамічного підходу до розуміння акустичної організації мовлення та її механізмів. На сьогодні проведено багато досліджень різних аспектів інтонації, наприклад типологія інтонації [2], інтонація спонтанного мовлення [3], фразова інтонація [6], соціальна зумовленість інтонації [1], інтонація та просодія [4], інтонація в синтезі мовлення [7] та ін., проте гендерний аспект інтонаційних контурів наразі вивчений недостатньо.

Метою дослідження є встановлення відмінностей між інтонаційними контурами жінок і чоловіків у сучасному діалогічному мовленні. Поставлена мета передбачає необхідність розв'язання таких завдань: зробити записи мовлення чоловіків і жінок; проаналізувати їх за допомогою вільного програмного забезпечення Praat; встановити відмінності в інтонаційних контурах мовлення індивідів залежно від їхньої гендерної належності.

За результатами першого етапу аудитивного аналізу була створена вибірка із трьох записів чоловічого мовлення і трьох записів жіночого мовлення. Була проведена анотація записів, визначення темпу мовлення дикторів та середня тривалість пауз між синтагмами. Дослідження на цьому етапі продемонстрували, що середній темп мовлення у жінок становить 296 складів на хвилину (4,9 складів на секунду), у чоловіків цей показник складає 268 складів на хвилину (4,4 складів на секунду). Середня тривалість пауз у мовленні дикторів чоловічої статі становить 0,43 секунди, а в записах дикторок жіночої статі – 0,42 секунди. Значення темпу мовлення та тривалості пауз у мовленні чоловіків і жінок є близькими, отже, можна зробити висновок, що ці показники не залежать від гендеру мовця.

За результатами аудитивного та акустичного аналізу були встановлені найхарактерніші ознаки інтонаційних контурів дикторів залежно від їхньої гендерної належності.

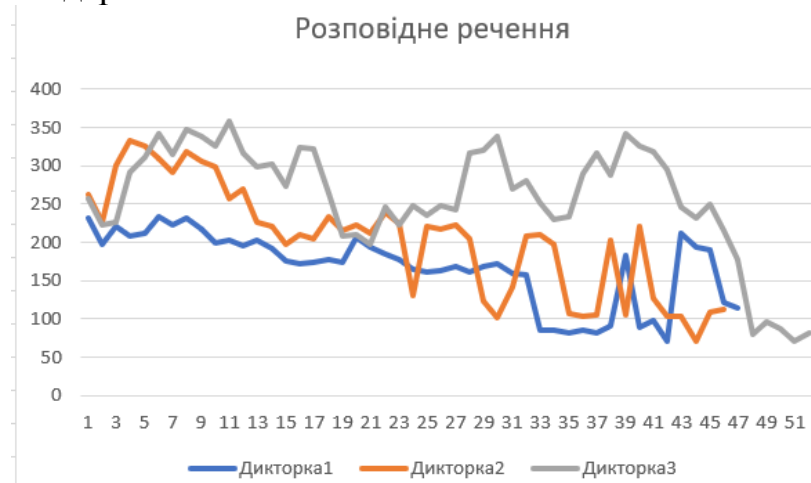

Рис. 1. Інтонаційні контури у розповідному реченні мовлення жінок

У розповідному неокличному реченні інтонаційний контур дикторки (рис. 1) характеризується низхідною інтонацією. Інтонаційні контури досить динамічні, мають широку амплітуду значень частоти основного тону.

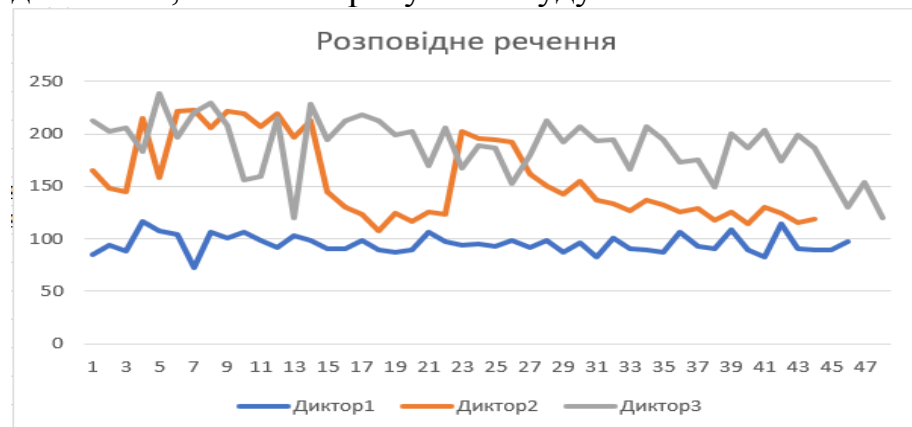

Рис. 2. Інтонаційні контури в розповідному реченні мовлення чоловіків

Диктори-чоловіки при відтворенні розповідного неокличного речення (рис. 2) показали тенденцію до висхідної інтонації. Варто зазначити, що Диктор3, чия інтонація є спадною, значно відрізняється за віком від Диктора1 і Диктора2. Вік Диктора3 – 51 рік, а Диктора1 і Диктора2 – 22 роки. Отже, можна припустити, що інтонування мовлення залежить також від вікового показника, що потребують подальших докладних досліджень.

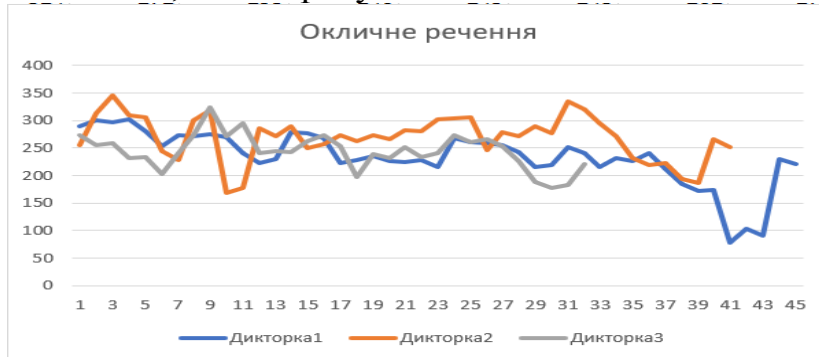

Рис. 3. Інтонаційні контури в окличному реченні мовлення жінок

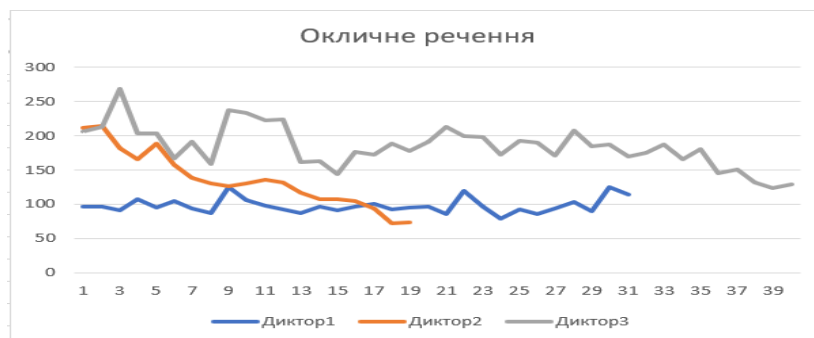

Рис. 4. Інтонаційні контури в окличному реченні мовлення чоловіків

Інтонаційне оформлення розповідного окличного речення у чоловіків і жінок (рис. 3 і рис. 4) подібне. Інтонація здебільшого висхідна, проте у Диктора 2 – спадна.

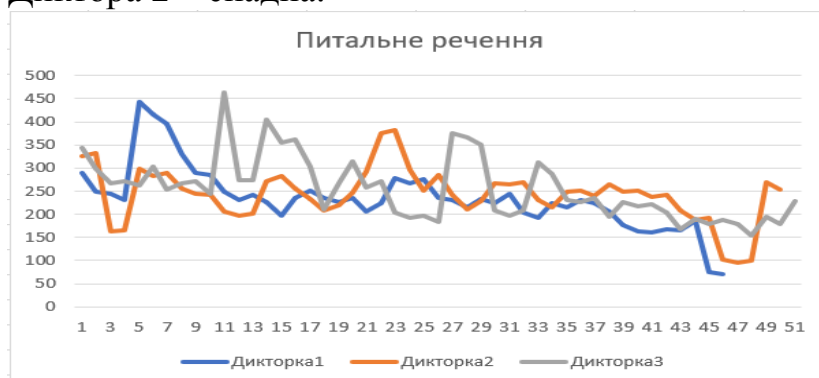

Рис. 5. Інтонаційні контури в питальному реченні мовлення жінок

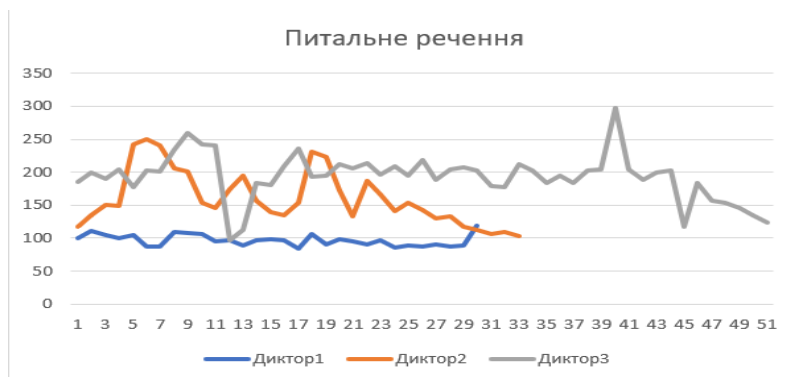

Рис. 6. Інтонаційні контури в питальному реченні мовлення чоловіків

Мовлення дикторок у питальному реченні (рис. 5) характеризується висхідною інтонацією, у дикторів (рис. 6) – низхідною.

У всіх випадках головною особливістю інтонаційного оформлення мовлення жінок є широкий діапазон частоти основного тону. У жінок цей показник коливається від 70 до 329 Гц, у чоловіків – від 73 до 260 Гц.

Висновки. Проведене нами дослідження довело, що інтонаційні контури чоловіків і жінок мають і спільні, і відмінні риси. Темп мовлення та тривалість пауз безпосередньо не залежить від гендерної належності індивіда. Жінкам притаманні великі перепади частоти основного тону, а в чоловіків цей показник більш стабільний і статичний. Жінки надають розповідним неокличним і питальним реченням низхідної інтонації, коли чоловіки більше схильні до висхідної. В окличних реченнях мовці обох статей дотримуються висхідної інтонації.

Подальші розвідки в напрямку визначення залежності інтонації від гендеру мовця є перспективними, вони передбачають залучення до аналізу записів більшої кількості дикторів і дикторок.

Література

1. **Алексенко С. Ф.** Соціально зумовлена варіативність інтонаційної організації англійських висловлень-вибачень. *Філологічні трактати*. 2013. Т. 5. №4. С. 5-10.
2. **Багмут А. Й., Борисюк І. В., Олійник Г. П., Плющ Н. П.** Типологія інтонації мовлення. Київ: Наукова думка, 1977. 496 с.
3. **Багмут А. Й., Борисюк І. В., Олійник Г. П.** Інтонація спонтанного мовлення. Київ: Наукова думка, 1985. 216 с.
4. **Боряк О. В.** Інтонація та просодія: тотожність чи відмінність понять. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. Вип. 16. С. 10-15.
5. **Мартинюк А. П.** Гендер як конструкт дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків: Константа, 2005. С. 295–318.
6. **Светозарова Н. Д.** Функции и средства фразовой интонации: специализация или взаимодействие. *Вестник Вятского государственного гуманитарного университета*. 2014. № 5. С. 86-93.
7. **Lyudovyk T., Robeiko V.** Inventory of intonation contours for text-to-speech synthesis. *SSW6-2007*. 2007. P. 368-373.

МАНІПУЛЯЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ГОЛОВНИЙ ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ТЕКСТІВ МАСОВОЇ РОЗСИЛКИ

Розкрито поняття маніпуляції, спаму; на прикладах текстів масової розсилки рекламного характеру репрезентовано основні вияви найпопулярніших маніпуляційних технологій: «брак часу», контраст, «апеляція до прогресу», «апеляція до добрих почуттів особистості», «апеляція до інстинкту самозбереження».

Ключові слова: маніпуляція, маніпулятивна технологія, спам, текст масової розсилки.

Мета статті – проаналізувати на конкретних прикладах основні маніпуляційні технології у процесі створення текстів масової розсилки. Завдання: подати дефініції маніпуляції, спаму; розглянути основні вияви маніпуляційних технологій у текстах масової розсилки.

У сучасному світі доволі ефективно функціонують засоби маніпуляції суспільною свідомістю, що являє собою набір технологій панування, одним із важливих елементів яких є тексти масової розсилки.

Електронні розсилки мають чималий запас різних маніпуляційних методик, правил та принципів створення повідомлень, які успішно функціонують та достатньо ефективно справляються з приверненням до себе уваги та впливом на читача. Подібною інформацією слід сьогодні як володіти, так і вміти її виявити, зокрема комп'ютерними методами. Мало приділяється уваги ролі програмного забезпечення у виявленні вербальних та невербальних маніпулятивних технік.

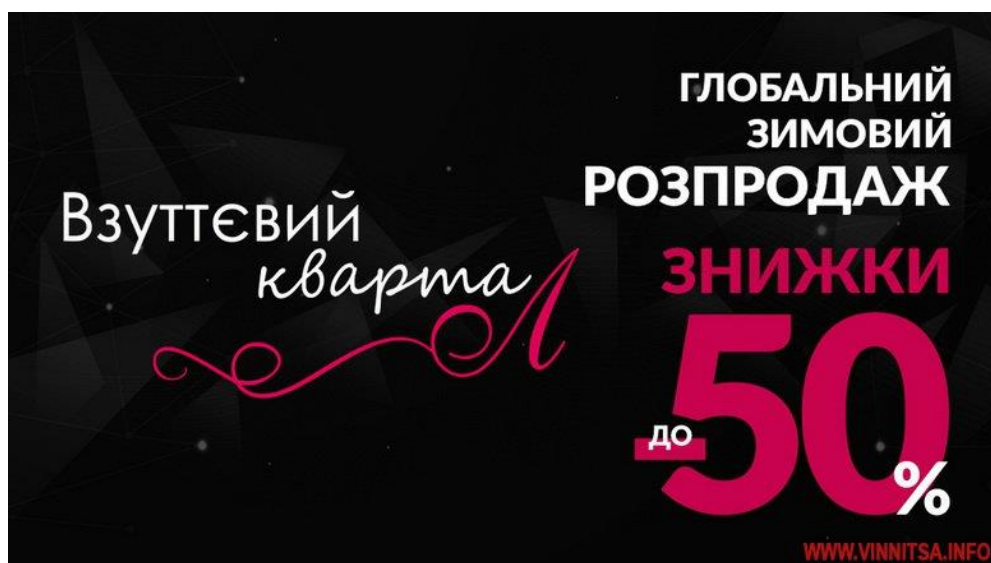
Маніпуляція – це прихований вплив на почуття, думки, твердження та установи людини, на меті якого є зміна цих думок на ті, що потрібні маніпулятору.

Об'єктом нашого дослідження є тексти масової розсилки рекламного характеру – по-іншому спам. Спам – це електронні, текстові та/або мультимедійні повідомлення різного змісту, зазвичай рекламного характеру, які без попередньої згоди (замовлення) споживача умисно масово надсилаються на його адресу електронної пошти або кінцеве обладнання абонента, крім повідомлень оператора чи провайдера щодо надання послуг.

Розглянемо основні вияви маніпуляційних технологій у текстах масової розсилки.

Одним із найбільш поширених прийомів у рекламі є прийом, який має назву «брак часу» (див. Мал. 1). Основна його мета – створення у покупця своєрідного психозу, у якому він біжить купувати рекламовану продукцію.

Наприклад: «Неймовірні знижки!», «Мега-знижки! Встигніть купити!», «Величезні знижки!». Досить часто тут використовують висловлення «Тільки для Вас», «Саме зараз!», що створюють обставини нагнітання ситуації: «Тільки сьогодні і тільки зараз! У нас знижки! Зимові знижки на взуття до - 70%!».

Мал. 1. Маніпуляційна технологія «брак часу»

У зв'язку з цим використовують ще й прийом контрасту: «Найкраще шукай тут!». Хоча це один із видів інформаційно порожніх протиставлень, оскільки покупець у дійсності не знає, з чим порівнюється той чи той товар (див. Мал. 2).

Мал. 2. Маніпуляційна технологія контрасту

Наступний прийом має назву «апеляція до прогресу». У його основі – уміння переконати клієнта, що продукт є абсолютно новим, модним. Популярними у цьому випадку є словосполучення «новий сучасний дизайн», «оновлений смак», «новий запашний аромат» тощо (див. Мал. 3).

Мал. 3. Маніпуляційна технологія «апеляція до прогресу»

Іноді у рекламі товару використовують звернення до добрих почуттів особистості, тобто відбувається своєрідна інтимізація комунікативного простору. Це такі теми, як зустріч з батьками, піклування про них, намагання допомогти матері, спілкування з друзями тощо. Наприклад, уже упродовж тривалого часу реклама ювелірного заводу «Золотий вік», пропагує щире кохання між двома закоханими. Така реклама викликає позитивні емоції і, безумовно, викликає бажання придбати товар для своєї другої половинки (див. Мал. 4).

Мал. 4. Маніпуляційна технологія «апеляція до добрих почуттів особистості»

Автори реклами можуть вдаватися й до певного шантажу, звертаючись до інстинкту самозбереження: *«Купіть наші вітаміни, щоб зберегти здоров'я своїх рідних»*, *«Тільки наш диван виготовлений із 100% натуральних матеріалів»*, *«Лише наші фрукти вирощені з любов'ю»* (див. Мал. 5).

Мал. 5. Маніпуляційна технологія «апеляція до інстинкту самозбереження»

Значна роль у правильній побудові реклами належить таким засобам лінгвістичної маніпуляції:

1. У рекламних текстах надають перевагу означено-особовим реченням, присудок у яких виражений дієсловом наказового способу: *«Живи щасливо!»*, *«Пий корисне!»*, *«Отримуй радість від кожного дня!»*, *«Купуй вигідніше!»* тощо.

2. Уважається, що дієслова наказового способу недоконаного виду передають рішучість, різкість, а доконаного виду – виражають волевиявлення [1: 131]. У деяких випадках слова лунають пом'якшено: *«Зустринь свято з Coca-Cola!»*, *«Подаруй собі релакс!»*. Оскільки дієслова наказового способу мають відтінок побажання, доброзичливої поради, то така реклама подобається споживачам і привертає їхню увагу. Такі структури сприяють досягненню головної мети реклами – швидко вплинути на того, хто її сприймає. До того ж вони короткі, тому легко запам'ятовуються.

3. Засобом спонукання в рекламі, особливо на телебаченні, слугують квантитативно-генітивні речення. В українському телебаченні в мові реклами вони лунають здебільшого напередодні свят як привітання від тих чи тих виборчих блоків, партій: *«Щасливої Пасхи Вам та Вашим родинам!»*, *«Море сміху! Ласощів усяких!»*.

4. Використовуються й лексеми з різноманітними суфіксами, що передають суб'єктивну оцінку: «Називін! Для носів та носиків!». Рекламі сприяє і гіперболізація тексту (реклама вафель «Siesta»: «Найхрумкіший смак!»; реклама бритви: «Найкраще для чоловіків – «Gillette!»), використання ступенів порівняння («Добре, а з ЛЮКС ще краще!» (реклама чіпсів «Люкс»)).

5. Часто вживаються евфемізми, особливо у політичній рекламі, що допомагають уникнути конфлікту в спілкуванні та під час виступів, приховати негативні факти. Наприклад, в американських ЗМІ безробітних називають непрацевлаштованими, бідних – недостатньо привілейованими тощо. Військовий конфлікт між Україною й Росією тривалий час називали АТО, а не війною.

Отже, тексти масової розсилки відрізняються наявністю найрізноманітніших маніпуляційних технологій. У перспективі плануємо дослідити їх вплив на потенційного реципієнта за допомогою експериментального методу.

Література

1. Данилова А.А. Манипулирование словом в средствах массовой информации. М., 2011. 232 с. **2. Ковалевська Т.Ю.** Реклама як маніпулятивний дискурс. *Актуальні проблеми вербальної комунікації: Мова та суспільство*. К., 2004. С. 51-56. **3. Фейнштайн К.** Защита ПК от спама, вирусом, всплывающих окон и шпионских программ. М., 2005. 240 с.

ТИПИ ПЕРИФРАЗ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Запропоновано аналіз перифразів в українському політичному дискурсі, з'ясовано їх стилістичні функції, виділено основні семантичні типи.

Ключові слова: політичний дискурс, політична комунікація, перифраз, українська мова.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження політичного дискурсу продиктована, по-перше, специфікою об'єкта дослідження, бо досі не існує узгодженості щодо розуміння політичного дискурсу представниками різних наук. Спостереження за подіями в українському політичному просторі, у якому діє система механізмів і технологій політичного спілкування, що мають вплив на політичну реальність України, переконує у необхідності аналізу цих феноменів з метою запобігти можливим спробам маніпуляцій суспільною свідомістю.

В українському політичному дискурсі активно використовують перифрази, які надають сказаному особливості виразності, емоційної забарвленості й експресивності. Ці одиниці також мають змогу транслювати еталони та стереотипи національної культури, у якій вони виникли [2, с. 32].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи теорії політичного дискурсу були закладені представниками кембріджської та оксфордської філософських шкіл у 50-ті рр. ХХ ст. Серед класичних робіт з цієї проблеми можна назвати праці Т.А. ван Дейка, Р. Барта, М. Фуко, Ю. Хабермаса. Внесок у дослідження різних аспектів політичного дискурсу зробили вчені пострадянського простору: М. Ільїн, О. Шейгал, А. Баранов, Г. Почепцов та ін.

В українському мовознавстві найпоширенішим підходом до вивчення перифрази є функційно-стилістичний. Його основні положення висвітлені у наукових працях М. Коломийця, Є. Регушевського, І. Кобилянського, Н. Сологуб, О. Копусь, Ю. Макарець та ін., у яких дослідники зосереджують увагу на виражальних властивостях перифрази.

Мета статті – виділити типи перифраз в українському політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Поширені тлумачення суті політичного дискурсу базуються на теоретичних засадах центрального поняття «дискурс».

«Політичний дискурс – це комплекс мовленнєвих структур у певному лінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань разом з її негативними проявами (наприклад, ухилянням від політичної діяльності, відсутністю політичних переконань та ін.)» [5, с. 20].

«Політичний дискурс може бути визначений також як сукупність усіх мовленнєвих актів у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися відповідно до традицій і отримали перевірку досвідом» [6, с. 6].

Одним із важливих складників політичного дискурсу виступають перифрази. Традиційно під перифразом розуміють вторинну назву, яка є засобом образноописової характеристики і виступає синонімом до слова чи вислову, що є основною назвою предмета. «Перифраз характеризується такими ознаками: він є семантично неподільною одиницею, замінює слово чи вислів, має власне оточення, яке не впливає з властивостей слівкомпонентів, функціонує як окремих член речення» [2, с. 150].

О. Копусь подає таке формулювання: «Перифраз – це мовна та мовленнєва одиниця, співвідносна зі словом, словосполученням і реченням, він є вторинною назвою відомого суб'єкта чи об'єкта, часто оцінною, має тотожну денотативну частину значення та використовується в тексті зі стилістичною метою» [3, с. 150].

Аналізуючи ці визначення, доходимо висновку, що в текстах використовують перифрази переважно для увиразнення, вироблення власного, неповторного стилю (щоб вигідно вирізнитися серед конкурентів), надання тексту експресивності, емоційності. Так, завдяки частоті й регулярності вживання перифрази з часом набувають ознак, властивих фразеологізмам: відтворюваність, стійкість у складі й структурі, фіксоване становище компонентів. Виробилися навіть класичні варіанти на зразок: *батько історії* (Геродот), *дочка Прометей* (Леся Українка), *красне письменство* (поети), *п'ятий океан* (повітряний простір), *чорне золото* (кам'яне вугілля, нафта), *м'яке / пухнасте золото* (хутро), *голубе золото* (газ), *голуба вахта* (охорона водойм), *голубий екран* (телевізор), *живе срібло* (риба), *зелені легені* (ліси), *зелений змій* (алкоголь), *акули пера* (журналісти) та ін.

Однак перифрази вживають не лише для емоційного збагачення текстового матеріалу, уникнення невинуватої тавтології тощо. Досить часто вони містять суб'єктивну думку, авторську оцінку явища.

Тому в значеннях перифраза іноді на перший план виходить пейоративна оцінка референта, стара норма осмислюється трохи іронічно: *Кремль найближчим часом збільшить тиск і спробує повернути Київ у лоно “сім'ї слов'янських народів” – за прикладом Білорусі* (День. 2006. №204); *“Відчуття вождя нації, певно, надовго запам'яталося”* (День. 2006. №240); *“Продаючи нам енергоресурси за цінами, які часто перевищують світові, російська сторона вимагає від нас розплачуватися за цінами не світовими, а внутрішньоросійськими – оце, певно і є справжня ціна “слов'янського братерства” і “стратегічного партнерства”*” (Україна молода. 2007. №14) та ін.

У межах обстеженого матеріалу (93 перифрази) можна виділити такі тематичні групи (за Г. П. Євсєвою):

1. Перифрази на позначення відомих осіб сучасності: *володар Донбасу, головний міліціонер, залізний посол, гарант Конституції, головний олігарх, головний фінансист, українська Жанна Д'Арк* тощо.

Тут можна говорити про створення іміджу. При цьому ракурс сприйняття зміщений, наголошується лише на певних ознаках об'єкта. Імідж, не даючи повної характеристики особи чи явища, фіксує лише окремо взяті риси та якості, які легко сприймаються, не вимагають великих мисленневих зусиль одержувача інформації: *Колишня “газова принцеса” (Юлія Тимошенко) довела, що у нашому суспільстві гроші та технології здатні вершити чудеса (Україна молода. 2006. №247); “Єхануров починав шлях в економіку ще з Держдуми при Президентові України, з якої вийшли такі “акули економіки”, як Пинзеник та Терьохін”; “Чого тільки заслуговують висловлювання червоного генерала (П. Симоненко) про жертв Голодомору. Нещадно карати за таке потрібно” (Україна молода. 2006. № 238); “Буш нагадав про ідеали “батькафундатора” США (Дж. Вашингтон (День. 2007. №31); “У чому полягає “ефект Луценка” (зростання популярності політика)?” (День. 2006. №224).*

2. Перифрази, що називають політичні групи, наприклад: *донецький клан, кримські товстосуми, куми при владі, харківська еліта.*

“За їхніми словами, останні кадрові призначення в ГП, зокрема й призначення Віктора Пшонки на посаду заступника Генпрокурора, свідчать про те, що донецький клан, підтриманий антикризовою коаліцією, йде до остаточної узурпації влади” (Україна молода. 2006. №238); “Донецькі й тут наполегливо рекомендують свого одіозного “професора” (“Україна молода”. 2006. №221); “Чи доведеться голодувати “головному фінансисту” Запоріжжя (Україна молода. 2006. №221); “Отже, позавчора “вишеградські тигри” (Ярослав Качинський та Мірек Тополанек) на спеціальній пресконференції у Варшаві повідомили...” (Україна молода. 2007. №33); “За його словами, причина створення такого об'єднання є “остаточний реванш кучмістів у центральних органах виконавчої влади” (Україна молода. 2006. №240).

3. Називання партій і блоків. Наприклад: *помаранчеві, фракція “червоних”, поділ на помаранчевих та синьобілих, регіонали, синьобілі тощо.*

“Наші друзі” люблять теоретичні розробки, – пожартував з цього приводу бютівець Олександр Турчинов” (День. 2007. №31); “Але я гадаю, що, на жаль, на тлі загального розчарування “помаранчевими” силами навіть ця тема не стане причиною надмасових виходів на вулиці” (День. 2007. №33); “З іншого боку, правляча коаліція спільно з урядом робить усе можливе, щоб перетягнути на себе повноваження, що можна говорити про конституційний переворот руками антикризовиків ” (День. 2007. №32); “Пригадується, так вони чинили й тоді, коли рвалися до минулого літа, в ході коаліціади” (Україна молода. 2007. №33).

Зрештою, такі перифрази стають тиражованими, загальноживаними, що сприяє формуванню стереотипів, часто навіть негативних, що виконують роль навіювання у масовій соціальній інформації. Так, у радянський період цілеспрямовано послуговувалися висловом *“колиска братніх народів – Київська Русь (Росія, Україна, Білорусь)”*, або ж сьогодні можемо прочитати: *“совєтські (совкові) часи”* (“Україна Молода”. 2006. №238).

Отже, перифрази – один із вдалих способів образного пояснення того, що важко висловити одним словом. Коли ж пояснювати довгим реченням і мудрованими конструкціями, втрачається експресивність та динамічність думки. Перифрази, які вживають автори текстів у газетах “Україна молода” та “День”, є різнотипними. Обидва видання виробили власний фонд, в якому домінують не класичні, а власні (створені журналістами цих газет) одиниці.

Часто, щоб привернути увагу читача до публікації, перифраз використовують у заголовку. Ця функція перифрастичного заголовка показова для інтернет-ЗМІ, які хочуть залучити якомога більше відвідувачів на свої сайти. Відвідувача сайту ніби ловлять на гачок, заінтригувавши назвою. Наприклад: *«Десант реформаторів» іде в контратаку»* (<http://www.ukrpolitic.com/?p=8880>), *Захід не заспокоїться, поки «дуркуватий старий» не відправиться* *слідом* *за* *Яремою* (<http://gazeta.ua/blog/48889/zahidnezaspokoyitsyapokidurkuvatijstarijnevidpravitsyaslidomzaaremoju>), *вистава* *з* *інтермедіями* (ukrudprom.ua/digest/Vistava_z_ntermedyami.html), *в Раді вже остаточно оформилась «коаліція зелених»* (<http://obozrevatel.com/blogs/10692vradivzheostatochnoformilaskoalitsiyazelenih.htm>).

Отже, інформативна функція заголовка з перифрастичною назвою журналістського матеріалу виходить на перший план. Адже саме заголовки залишаються основним джерелом інформації для читачів, які проглядають головну сторінку сайту. За даними дослідників, 60–80% користувачів узагалі не читають тексту новин чи статей, а отримують необхідну інформацію лише із заголовків сайту [1, с. 13].

Уживання перифраз у публіцистичних текстах пояснюється бажанням адресанта підвищити експресивність висловлювання, образними засобами дати оцінку діяльності особистості, привернути увагу до події чи явища, підкреслити роль конкретного політика.

Аналіз публікацій у сучасних медійних текстах інтернет-видань засвідчив, що перифрази на позначення відомих українських політиків та їх діяльності переважно формують у суспільстві негативне враження. Ступінь негативного емоційного забарвлення при цьому може бути різним – від мінімального: *Кролик, Сеня, Яц, АрсПет* до максимального – *вождь корупції у владі Циркуль, Яйценосний Кулявлобенко, ворог народу*. У деяких перифразах підкреслюється глумливе авторське ставлення до згаданих осіб, явищ: *печерна «еліта», талановитий реформатор, Чахлик Невмирущий* тощо. Значно меншу

кількість становлять перифрастичні одиниці, що виконують нейтральну функцію.

Висновки дослідження. Отже, перифрастичні описові звороти, вторинні номінації надають політичним та інформаційним текстам образності, експресивності, емоційності, оцінності, свіжості, оригінальності, дозволяють якнайточніше передати думку, авторське бачення відображуваних фактів, подій, формують авторський, індивідуальний, упізнаваний стиль, роблять матеріал цікавим, дотепним. Вживання перифраз ґрунтується на загальномовних системних закономірностях функціонування мови. Такі лексеми органічно входять до українського політичного дискурсу, забезпечуючи його самобутність.

Література

1. Аругюнова Н. Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Совет. энцикл., 2000. С. 136-137. **2. Бляхер Л. Е.** Политический дискурс и концептуализация становящегося политического пространства. *Полис*. 2002. №3. С. 31-40. **3. Бутова І. С.** Прагматико-функціональні особливості політичного дискурсу США та України ХХІ століття. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.17 – порівняльно-історичне і типологічне мовознавство. Львів, 2011. **4. Ильин М. В.** Политический дискурс как предмет анализа. *Политический дискурс: История и современные исследования*. Москва, 2002. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/politicheskiy-diskurs-kak-predmet-analiza/viewer> (дата звернення: 01.02.2021). **5. Кривий А.** Дискурсний аналіз і сучасне мовознавство. Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. С. 158-162. **6. Онищенко І. В.** Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Дніпропетровська, 2005. 20 с.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УСНОГО ПІДГОТОВЛЕНОГО ТА СПОНТАННОГО МОВЛЕННЯ

На підставі аналізу та узагальнення класичних і сучасних праць українських і закордонних лінгвістів виділено схожі та відмінні ознаки усного спонтанного та підготовленого мовлення.

Ключові слова: інтонація, непідготовлене мовлення, підготовлене мовлення, спонтанне мовлення, усне мовлення, читане мовлення.

Попри широке вживання в лінгвістиці термінів «підготовлене» та «читане» мовлення, питання про співвідношення їх ознак усе ще залишається не до кінця вирішеним. Це й зумовлює актуальність однозначного трактування цих фонетичних явищ у сучасній лінгвістиці як у теоретичному, так і в практичному плані.

Дослідженню спонтанного й читаного мовлення та інтонації загалом присвячено чимало лінгвістичних праць А. Бахмут, Ф. Бацевича, І. Борисюк, С. Максименко, Г. Олійник, Л. Щерби та ін.

Підготовлене мовлення – це висловлювання, елементи якого попередньо відпрацьовуються, автоматизуються, а потім репродукуються у формі повідомлення, розповіді, інформації [3].

Особливість підготовленого усного мовлення полягає у його продуманості й чіткішій організаційній структурі, але, зазвичай, мовець усе-таки хоче, щоб його мова звучала невимушено, як безпосереднє спілкування. Так, рівень підготовки усного мовлення може бути різним [6]: читання вголос наперед відомого тексту; читання вголос тексту заздалегідь прочитаного «про себе»; відтворення вголос тексту, вивченого напам'ять; переказ вголос письмового тексту; переказ вголос з опорою на письмовий текст; мовлення за суфлером; стереотипне мовлення за шаблонним текстом у стереотипній ситуації; репродукування вголос «чужого» мовлення; цитування чужого тексту в усному мовленні.

Спонтанне мовлення – це будь-яке заздалегідь не продумане та не підготовлене мовлення. Для нього основною ознакою є спонтанність. Непідготовлене мовлення формується поетапно, зважаючи та те, що вже сказано та що варто сказати далі, що повторити або уточнити. Тому в усному непідготовленому мовленні містяться паузи, що дозволяють мовцеві продумати свою думку далі. Зазвичай такі паузи заповнюються одиницями типу «е-е-е», «м-м-м», «гм», «ну», що дають можливість мовцеві подумати про те, що сказати далі [2].

Кожен з цих двох типів мовлення функціонує за власними, відмінними від іншого типу, правилами, і має специфічні ознаки.

Побудова спонтанного мовлення створюється шляхом асоціативного поєднання виразів разом, в той час, як у підготовленому мовленні тема розкривається поступово подібно до письмового аналога.

Фонетично підготовлене мовлення характеризується насамперед стабільним темпом мовлення, а під час спонтанного усного мовлення мовець стежить за тим, щоб його мовлення було логічним і підбирає відповідні слова чи словоформи для адекватного вираження своєї думки, тобто логіко-композиційні, синтаксичні та частково лексико-фразеологічні рівні мови не контролюються мовцем, а відтворюються автоматично. У зв'язку з цим для спонтанного мовлення характерними є менша лексична точність, переважання простої структури словосполучень і речень, відсутність дієприкметникових і дієприслівникових зворотів, поділ одного речення на декілька комунікативно самостійних [6].

Ознака, що відрізняє спонтанне мовлення від підготовленого, – висока варіативність фрази на всіх рівнях опрацювання мови. Це виявляється у значній кількості скорочених словоформ – форм слів, репрезентованих на сегментному рівні меншою кількістю елементів, ніж у повному варіанті, передбаченому нормами літературної мови. Для адекватної інтерпретації таких форм слухач повинен використовувати додаткову інформацію, крім тієї, що безпосередньо міститься в акустичному мовному сигналі.

Для спонтанного мовлення також характерні такі лексико-граматичні ознаки: винесення семантичного центру в початок абзацу, зменшення кількості офіційно-ділової та книжної лексики в мові та наявність паралінгвістичних фонаційних явищ (озвучені та невербальні паузи, самовиправлення і фальстарту).

Ще однією важливою особливістю спонтанного мовлення можна вважати непостійність її ознак, що так чи інакше виявляються залежно від індивідуальності мовця. Наприклад, одні промовці часто використовують паузи гезитації, іншим – майже не властиві повтори та виправлення. Мовлення також може порушитися певними екстралінгвістичними неінформативними явищами, такими як кашель, сміх, гучне дихання та ін. [5]

Стилістично для підготовленого мовлення характерною є її вивіреність: диктор рідко відступає від стилістики, заданої в комунікативній ситуації. Якщо комунікативна ситуація передбачає офіційно-діловий стиль спілкування, то мовець не використовує у своєму підготовленому мовленні жаргонізм, розмовні елементи та ін., якщо це, звичайно, не є умисним мовним прийомом. Проте для спонтанного мовлення використання розмовних елементів, тобто морфем, лексем і скорочених синтаксичних конструкцій, є звичним явищем.

Варто також відзначити таке синтаксичне явище як інверсія. Зворотний порядок слів характерний не тільки для спонтанного мовлення, адже інверсія може використовуватися навмисно, як мовний прийом.

Інтонація спонтанного мовлення, на відміну від усного підготованого мовлення, виявляється в акустичних параметрах (темпі мовлення, паузах, логічних наголосах), характері синтагматичного членування та у функціонуванні мовних структур [1].

За тональними параметрами усному читаному мовленню властивий виразний висхідно-спадний контур, коли максимальна частота основного тону й динамічний максимум тяжіють до певних позицій у висловлюванні. Для нейтрального спонтанного висловлювання інтонаційний висхідно-спадний контур є не настільки виразним. В емоційно забарвленому мовленні зберігається така ж тенденція, а фраза при читанні вимовляється на вищому тональному рівні, ніж фраза у спонтанному мовленні [4].

Максимальна амплітуда інтенсивності у спонтанному висловлюванні не має постійної позиційної характеристики, вона може виступати не лише на початку висловлювання, а й нерідко займає серединне положення або близьке до кінця синтагми.

Як для підготовленого, так і для спонтанного видів мовлення різного ступеня емоційного забарвлення характерне наголошення переважно повнозначних слів – іменників, дієслів, прикметників, прислівників, – тобто фрагментів, які мають більшу комунікативну вагу на відміну від службових слів – займенників, сполучників, прийменників, а також допоміжних дієслів, – які промовляються переважно або зі слабким наголосом, або взагалі не виділяються акцентом.

Отже, спонтанне й читане мовлення відрізняються декількома ознаками, проте основною відмінністю все ж вважають підготовленість / непідготовленість тексту.

Література

- 1. Александрович М. В.** Просодичне оформлення емоційно забарвленого спонтанного та читаного мовлення. *Українське мовознавство*. 2009. №39/1. С. 6-13.
- 2. Александрович М. В.** Просодія українського емоційного мовлення: автореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 2011. 16 с.
- 3. Білан Н.** Формування навичок іншомовного професійного спілкування майбутніх фахівців аграрного профілю. *Молодь і ринок*. 2016. №3. 170 с.
- 4. Міннігалімов Р. Т.** Аналіз та синтез українського мовлення: автореф. магістр. дис. К., 2015. 107 с.
- 5. Робейко В. В.** Моделирование особенностей спонтанной украинской речи в системах автоматического распознавания речевого сигнала. *Кибернетика и вычисл. техника*. 2012. Вып. 170. С. 76-85.
- 6. Руденко О. В.** Аналіз варіативності підготовленого та спонтанного мовлення у телебаченні. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. 2012. № 14. С. 257-265.

РОЗДІЛ IV ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КВАНТИТАТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Віннічук Єлизавета

*(наук. консультант: д. філол. н., проф. Ж. В. Краснобаєва-Чорна)
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ІНДЕКСУ ВИНЯТКОВОСТІ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ‘НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ’

Визначено коефіцієнти винятковості для текстів різних функційних стилів із подальшим порівнянням отриманих результати з даними студіювання С. Бук. Статтю підготовлено у рамках освітнього компонента «Квантитативна лінгвістика» за ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» (галузь знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія Philology) першого (бакалаврського) рівня з опертям на принцип ‘навчання через дослідження’.

Ключові слова: індекс винятковості, квантитативна лінгвістика, квантитативний метод, функційний стиль.

Виявлення й опис кількісних характеристик або закономірностей мови та мовлення – це основне завдання квантитативної лінгвістики. Засади цієї науки ґрунтовані на тому, що кількісні характеристики, а також певні функційні залежності між ними характеризують текст з іншого боку. Так статистичні показники не дають підстав для визначення художньої виразності чи естетичних можливостей тексту, але відображають певну структурну специфіку та вказують на приховані риси індивідуального чи функційного стилів. Отже, квантитативні ознаки тексту є формальними властивостями його організації, за допомогою яких можна розкрити якісну специфіку стилів.

Мета дослідження: опрацювати покроковий алгоритм обчислення індексу винятковості. Статтю підготовлено у рамках ОК «Квантитативна лінгвістика» з опертям на принцип ‘навчання через дослідження’.

Одним із способів визначення літературного багатства тексту є оцінка характеру використання мовних одиниць на всіх мовних рівнях через ототожнення понять багатство і різноманітність мовлення. Цей спосіб пов'язаний із розрахунком *коефіцієнтів мовної різноманітності*, тобто взаємопов'язаних коефіцієнтів: лексичної різноманітності, зв'язності мовлення, індексу винятковості та концентрації тексту, ступеня (міри) синтаксичної складності [1: 110]. У дослідженні зацентровано увагу на індексі винятковості.

Індекс винятковості характеризує різноманітність лексики, тобто частку тексту чи словника, яку займають слова, що вжиті один раз. Його обчислюють

окремо для словника і тексту, з використанням таких змінних і формул для обчислення:

- індекс винятковості для словника (E_c) — відношення кількості лексем із частотою 1 (V_1) до загальної кількості лексем (N): $E_c = \frac{V_1}{V}$;

- індекс винятковості для тексту (E_t) — відношення кількості лексем із частотою 1 (V_1) до обсягу тексту (N): $E_t = \frac{V_1}{N}$.

За Соломією Бук, «протилежним до індексу винятковості є індекс концентрації словника і тексту, що вказує частку тексту чи словника, яку займають слова, що трапилися 10 разів і більше» [4: 35].

Завдання: знайти коефіцієнти винятковості для текстів 4 функційних стилів та порівняти отримані результати з даними студіювання С. Бук.

Джерельна база: уривки текстів 4 функційних стилів обсягом 320-330 слів (кожного стилю):

1. Закон України. Про статус народного депутата України (офіційно-діловий стиль) [3].
2. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Вірус (науковий стиль) [2].
3. Іван Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я» [4: 31-32] (художній стиль: проза).
4. Тарас Шевченко. Поема «Сон» (художній стиль: поезія) [5: 269-271].
5. Біблія. Старий Заповіт. Переклад Івана Огієнка. Друга книга хроніки (Параліпоменон). Глава 1 (конфесійний стиль) [1].

Алгоритм. Перший етап виконання завдання передбачає формування вибірок, тобто визначення обсягу обраних текстів (N), загальної кількості слів у кожному досліджуваному уривку. В результаті ми отримуємо кількість слововживань у тексті для кожного стилю (див. табл. 1).

Таблиця 1

Загальна кількість слів

№	Вибірка	Обсяг тексту (N), слова
1.	Офіційно-діловий стиль	330
2.	Науковий стиль	324
3.	Художній стиль: проза	329
4.	Художній стиль: поезія	332
5.	Конфесійний стиль	321

Варто зазначити, що при розрахунках ми до слів відносними й прийменники. На нашу думку, вони мають свою власну семантику, хоча й не є повнозначними словами. Як наголошує А. Загнітко, «можна стверджувати, що лексичне і граматичне значення прийменників збігається, що ні в якому разі не означає їхньої тотожності. Граматичним значенням прийменника виступає реалізація ним синтаксичного зв'язку між словами, а лексичним слід вважати позначення певного відношення між предметами, дією і предметом тощо» [5: 133].

Наступним етапом є підрахунок англ. *hapax legomena* – слів, які вжиті у вибірці один раз, тобто мають частоту 1 (див. табл. 2).

Таблиця 2

Кількість слів, які вживаються лише раз

№	Вибірка	Hapax legomena (V1), слова
1.	Офіційно-діловий стиль	102
2.	Науковий стиль	113
3.	Художній стиль: проза	140
4.	Художній стиль: поезія	158
5.	Конфесійний стиль	61

Далі для розрахунку ми використовуємо формулу індексу винятковості для тексту (Et) — $Et = \frac{V1}{N}$, подану в посібнику [4: 35], і ділимо кількість лексем із частотою 1 на загальну кількість слів. У результаті ми отримуємо значення індексу винятковості для кожного зі стилів (див. табл. 3).

Таблиця 3

Розраховані індекси винятковості тексту

№	Вибірка	Індекс винятковості для тексту (Et)
1.	Офіційно-діловий стиль	0,309
2.	Науковий стиль	0,349
3.	Художній стиль: проза	0,426
4.	Художній стиль: поезія	0,476
5.	Конфесійний стиль	0,190

Отримані результати свідчать про те, що найбільше значення індексу винятковості виявлено у творах художнього стилю: прозі та поезії, а далі (за спадом) — у науковому, офіційно-діловому та конфесійному стилях.

Згідно з студіюванням С. Бук [4: 35], за даними частотних словників (ЧС) функційних стилів української мови подано такі показники індексів винятковості до обраних нами стилів (див. табл. 4).

Таблиця 4

Індекси винятковості за С.Н. Бук

Частотні словники	Індекс винятковості для тексту (Et): $\frac{V1}{N}$	Індекс винятковості для словника (Es): $\frac{V1}{V}$
ЧС поетичної мови	0,052	0,495
ЧС художньої прози	0,038*(0,029)	0,455*(0,430)
ЧС наукового стилю	0,035	0,427
ЧС офіційно-ділового стилю	0,0085	0,280

Таблиця 5

Порівняльна таблиця індексу винятковості тексту (Et)

Функційний стиль	Розрахований нами індекс винятковості	Індекс винятковості за С.Н. Бук
Офіційно-діловий стиль	0,309	0,0085

Науковий стиль	0,349	0,035
Художній стиль: проза	0,426	0,038*(0,029)
Художній стиль: поезія	0,476	0,052

Розбіжності між отриманими результатами незначні (див. табл. 5). Таке відхилення може бути пов'язане з специфікою текстів, а також з розбіжностями обсягу вибірок. Під час порівняння показників видно, що найрізноманітніша та найбагатша лексика — у поетичному мовленні у обох випадках. Менше різних слів у науковому мовленні й офіційно-ділової сфери, а найменш різноманітна лексика за нашим дослідженням у конфесійному стилі.

Висновок. Отримані індекси винятковості характеризують літературне багатство текстів, допомагають зробити висновок про різноманітність мови обраних стилів і нашолюбують на думку, що обсяг словника лексем зростає нерівномірно зі зростанням обсягу тексту.

Література

1. Висоцька В. А. Метод авторифікації тексту науково-технічних публікацій на основі лінгвістичного аналізу коефіцієнтів мовної різноманітності. *Радіоелектроніка, інформатика, управління*. 2020. № 1. С. 108-124. **2. Бук С. Н.** Кількісне зіставлення текстів (на матеріалі редакцій 1884 та 1907 років повісті Івана Франка “*Воа constrictor*”). *Українське літературознавство*. 2012. Вип. 76. С. 179-192. **3. Бук С. Н.** Статистичні характеристики роману Івана Франка “*Основи суспільності*” (на основі частотного словника твору). *Вісник: Проблеми української термінології*. Львів: Національний університет “Львівська політехніка”. 2010. №676. С. 90-93. **4. Бук С. Н.** Основи статистичної лінгвістики: навчально-методичний посібник / відп. ред. проф. Ф.С. Бацевич. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 124 с. **5. Загнітко А. П.** Теорія граматики і тексту: монографія. Донецьк : Вид-во «Ноулідж», 2014. 480 с. **6. Краснобаєва-Чорна Ж. В.** Квантитативна лінгвістика: [навч. посіб. (для підготовки бакалаврів філології (прикладної лінгвістики))]. Вінниця : ФОП Кушнір Ю.В., 2018. 100 с. **7. Пижик М. І.** Лінгвостатистичний аналіз повісті Г. Квітки-Основ'яненка «*Маруся*» та її перекладу англійською мовою. *Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 3-4.11.2017 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 140 с.

Джерела

- 1. Біблія.** Старий Заповіт. Переклад Івана Огієнка. Друга книга хроніки (Параліпоменон). Глава 1: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/2-kniga-paralipomenon.html#g2>.
- 2. Вікіпедія** — вільна енциклопедія. Вірус: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D1%80%D1%83%D1%81>.
- 3. Закон України.** Про статус народного депутата України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, №3, ст. 17): [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>.
- 4. Нечуй-Левицький І.** Кайдашева сім'я. Харків: Фоліо, 2017. 151, [2] с.: портр. (Шкільна бібліотека української та світової літератури).
- 5. Шевченко Т.** Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 1: Поезія 1837-1847. 784 с.

**EXPERIENCE IN THE APPLICATION OF THE COEFFICIENT OF
ASYMMETRY: IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF
'LEARNING THROUGH RESEARCH'**

The article offers the experience of using the coefficient of asymmetry in modern linguistics. The material was prepared within the framework of the educational component «Quantitative Linguistics» according to the educational program «Applied Linguistics» based on the principle of 'learning through research'.

Keywords: variant, variation series, coefficient of asymmetry, standard deviation.

An important indicator of the variation series is its symmetry. Using the coefficient of asymmetry, you can determine how the options are located relative to the average value of the variation series. In one such series, most or a significant part of the variants may be located to the left of the conditional average, and in the second – to the right [2, p. 93].

The purpose of the article: to work out a step-by-step algorithm for calculating the coefficient of asymmetry. The article is prepared within the educational component «Quantitative Linguistics» based on the principle of 'learning through research'.

The degree of asymmetry of the series is measured using the coefficient of asymmetry, which is denoted by the symbol g :

$$g = \frac{\Sigma(x_i - \bar{x})^3}{n \times \sigma^3}$$

In this formula x_i denotes the variant, a \bar{x} – arithmetic mean among all variants. The sum of the difference of all variants and the arithmetic mean, that is equal to $\Sigma(x_i - \bar{x})$, rises to the cube, after which the resulting value is divided by the product n , which indicates the total number of variants, and σ^3 – the standard deviation which is raised to the cube.

The standard deviation is indicated by a symbol σ (*sigma*) and is determined by the formula:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\Sigma(x_i - \bar{x})^2}{n}}$$

In this case, our course of calculations is similar to the previous formula, but with some differences. The sum of the difference of all variants and the arithmetic mean, that is equal to $\Sigma(x_i - \bar{x})$, is squared and divided by the number of variants (n). With a small number, it is recommended to reduce it by 1, so we need to divide $\Sigma(x_i - \bar{x})^2$ by $n - 1$. We raise the obtained number to the square root, which at the output will give us the standard deviation (σ).

Task: calculate the coefficient of asymmetry of sentences in a excerpt of eighteen sentences.

Source base: excerpt from the article by famous Ukrainian linguist Anatoliy Zahnitko «Typology of Formal, Semantic and Functional-Communicative Phenomena of the Vocative» (Ukr. «Типологія формальних, семантичних і функційно-комунікативних виявів вокатива», 2020). Total sample size is 427 words (1):

(1) У семантико-синтаксичному вимірі вокатив охоплює основні три функції, з-поміж яких розмежовують: а) первинну функцію адресата — потенційного суб'єкта дії, де форма заповнює синтаксичну позицію підмета: *Лугом іду, коня веду — Розвивайся, **луже!** Сватай мене, **козаченько**, Люблю тебе дуже!* (Нар. пісня). Форма кличного координувана з формою 2-ої особи однини наказового способу дієслова, тому може кваліфікуватися як підмет. У цьому разі між підметом і присудком реалізована особлива форма предикативного синтаксичного зв'язку — *співвідношення*. Форми імператива і кличного відмінка виражають волітвну функцію. Вторинною семантико-синтаксичною функцією є функція семантично акцентованого адресата з нейтралізованою первинною функцією активно-потенційного суб'єкта дії. Така форма реалізує формально-граматичну функцію другорядного члена речення (детермінанта в семантико-синтаксичній структурі речення): *Так ось у чому річ, товаришу. Група місцевої української інтелігенції просить дозволити їй видавати безпартійний журнал. Український, розуміється* [Б. Антоненко-Давидович]; *Мед налитий у борті по край, весно, ранок із мряк розплітай і вільх зелені коси!* [Б.-І. Антонич].

Вторинна семантико-синтаксична функція ідентифікації реалізована вокативом у позиції опосередкованого другорядного члена речення: — Ти підміняєш поняття, сину мій, — застеріг його превелебний отець [О. Авраменко, В. Авраменко].

Автор свідомий того, що кличний відмінок іменників — назв неосіб з-по-між іменників — назв істот, а також його реалізація в іменників — назв неістот є вторинною й відбиває закономірності внутрішньочастиномовних внутрішньокатегорійних транспозицій, мотивованих ситуативно-комунікативними й прагматичними завданнями, відповідними інтенціями учасників мовленнєвого спілкування. Для аналізу іменникового флексійного континууму та визначення силового поля флексій не є актуалізованою теза про функційну первинність і/чи вторинність форми кличного відмінка, її семантики. Значущим постає визначення наявності і/чи відсутності регулярності флексії, її частоти. Оскільки потенційно кожний український іменник може набувати форми кличного відмінка, то й постає питання про навантаження його флексій. Теза про те, що іменники — назви неосіб не мають форм кличного відмінка, може стосуватися лише їхнього функційного статусу в мовленнєвому акті, а в інших мовленнєво-стихійних виявах їхнього функціонування така реалізація цілком можлива: *Вдатися, постатися, прибратися... **Мово**, порятуї чи проклени!* [П. Гірник]; *Закохані під дощем. Примхлива ти, юрмальська **осене**, — дощ лихий напосівся, дощ все стьобає по морю* [І. Драч].

У функційно-комунікативному вимірі вокатив належить до ядра реалізації апелятивної функції, утворюючи спільно з формами наказового способу дієслова особливий різновид синтаксичних утворень. Вони реалізують функційно спеціалізовані синтаксичні моделі із чітко вираженими інтенційними настановами.

Український вокатив у сучасному граматичному ладі, постаючи поновленою у своїх правах морфологічною формою, є одним із найбільш функційно закріплених форм і позиційно, й семантично, й комунікативно. У формально-граматичному плані вокатив має розгалужений флексійний вияв із послідовно вираженим конвергентно й дивергентно опозитивним статусом. У семантико-синтаксичному вимірі ядрена первинна функція потенційного суб'єкта вокатива послідовно співвіднесена зі структурним типом речення. Вторинні семантико-синтаксичні ідентифікації й адресатності корелюють із первинною, витворюючи власну площину реалізації. Український вокатив постає комунікативно закріплений, витворюючи ядро апелятивної функційної настанови (1).

Algorithm. The first stage involves counting the number of words in each sentence. The resulting variations series must be moved to the appropriate column of the table to calculate the standard deviation (see table 1).

Table 1

Data for Calculating the Standard Deviation

x_i	$x_i - \bar{x}$	$(x_i - \bar{x})^2$
38	14,06	197,56
16	-7,94	63,11
14	-9,94	98,89
8	-15,94	254,23
15	-8,94	80,00
50	26,06	678,89
28	4,06	16,45
39	15,06	226,67
35	11,06	122,23
18	-5,94	35,34
59	35,06	1228,89
21	-2,94	8,67
11	-12,94	167,56
26	2,06	4,23
16	-7,94	63,11
15	-8,94	80,00
12	-11,94	142,67
10	-13,94	194,45
$\bar{x} = 23,94$	—	$\Sigma = 3662,94$

From the variation series we need to determine the arithmetic mean (\bar{x}) and count $x_i - \bar{x}$, then bring obtained numbers to the square. The obtained results we need to enter into the corresponding columns in the table (Table 1) and calculate $\Sigma(x_i - \bar{x})^2$, which is equal to 3662,94.

The next step is to determine the standard deviation by formula (σ):

$$\sigma = \sqrt{\frac{\Sigma(x_i - \bar{x})^2}{n}} = \sqrt{\frac{3662,94}{18}} \approx 203,50$$

The next step involves determining $\Sigma(x_i - \bar{x})^3$. To do this, bring the previously obtained $x_i - \bar{x}$ to the cube and enter in the appropriate column in the table (Table 2), add all the $(x_i - \bar{x})^3$ and we will get $\Sigma(x_i - \bar{x})^3$ which is equal to 54093,49.

Table 2

Data for Calculating the Coefficient of Asymmetry

x_i	$x_i - \bar{x}$	$(x_i - \bar{x})^3$
38	14,06	2776,80
16	-7,94	-501,41

14	-9,94	-983,43
8	-15,94	-4053,48
15	-8,94	-715,58
50	26,06	17688,91
28	4,06	66,70
39	15,06	3412,64
35	11,06	1351,27
18	-5,94	-210,06
59	35,06	43079,49
21	-2,94	-25,53
11	-12,94	-2168,95
26	2,06	8,69
16	-7,94	-501,41
15	-8,94	-715,58
12	-11,94	-1704,11
10	-13,94	-2711,46
$\bar{x} = 23,94$	—	$\Sigma = 54093,49$

From the obtained results we determine the asymmetry coefficient (g) for this variation series by the formula:

$$g = \frac{\Sigma(x_i - \bar{x})^3}{n \times \sigma^3} = \frac{54093,49}{18 \times 203,50^3} = \frac{54093,49}{151686169,81} \approx 0,0003$$

Conclusion. The asymmetry for this variation series is positive. The sign near the obtained coefficient indicates its direction. The positive asymmetry indicates that most options are concentrated on the left side of the row.

Bibliography

1. **Краснобаєва-Чорна Ж. В.** Квантитативна лінгвістика : навч. посіб. Вінниця, 2018. 81 с. 2. **Левицкий В. В.** Квантитативные методы в лингвистике. Винница : Нова Книга, 2007. 264 с.

List of sources

1. **Загнітко А. П.** Типологія формальних, семантичних і функційно-комунікативних виявів вокатива. *Slavica Wratislaviensia*. 2020. Т. 172. S. 131-142. doi: 10.19195/0137-1150.172.12.

EXPERIENCE IN THE APPLICATION OF THE COEFFICIENT OF VARIATION: IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF 'LEARNING THROUGH RESEARCH'

The article offers the experience of using the coefficient of variation in modern linguistics. The constancy of the statistical behavior of the words in the sample was determined. The material was prepared within the framework of the educational component "Quantitative Linguistics" according to the educational program "Applied Linguistics" based on the principle of 'learning through research'.

Keywords: variance, coefficient of variation, arithmetic mean, standard deviation.

The coefficient of variation is a certain relative value that expresses the ratio between the standard deviation and the arithmetic mean. This is a value that is more obvious and accurate when, for example, two variation series are compared, the variants of which were obtained on the basis of one feature (only length, only frequency of use, only volume, and so on). The following interpretation of the coefficient of variation will be accurate – relative value that serves to characterize the variability of the trait.

The coefficient of variation is also used when it is necessary to compare the variability of the characteristics of the object, which are expressed in different units. Means exclusively for quantities measured in ratio scales. Expressed as a percentage.

The variability is considered weak if the result is $v < 10\%$; if v from 11-25% - then average and significant for $v > 25\%$.

In applied linguistics, this coefficient is used to compare the frequencies of words that form different lexical and semantic groups. Data on the degree of variability of these frequencies within each series are important. Sometimes linguists use a coefficient of variation to stratify lists, the elements of which are grouped according to the degree of decreasing frequency of occurrence.

The coefficient of variation is calculated by the formula: $v = \sigma / \bar{x} * 100\%$, where v is the coefficient of variation; \bar{x} - average value; σ – is the standard deviation.

The purpose of the article: to work out a step-by-step algorithm for calculating the coefficient of variation. The article is prepared within the educational component "Quantitative Linguistics" based on the principle of 'learning through research'.

Task: to find out the constancy of the statistical behavior of words in the sample (15 sentences from a scientific article), to show what is the fraction of the mean frequency of the standard deviation.

Source base: 15 sentences from the article of an Ukrainian linguist Anatoliy Zahnitko Ukr. «Типологія внутрішньореченневих квантитативно-кваліфікативних специфікаторів: об'єктивно-граматичний вимір» (2020). Total sample size: 405 words.

Algorithm. The first stage involves the creation of a short dictionary of terms and symbols, as well as their interpretation; construction of a simple table (for ease of data entry and for quick access to certain values). The second stage - the calculation of all data, the use of special formulas.

The most important terms and symbols are:

1. **Root mean square deviation:** in probability theory and statistics, one of the most common indicators of scattering (scattering) of values of a random variable relative to its mathematical expectation, namely the center of distribution. It has the same dimension as a random variable. Denoted by the symbol σ .

2. **Arithmetic mean:** the sum of all fixed values of the set, divided by the number of elements of the set. In our case it is denoted by the symbol \bar{x} .

3. **Variance:** an indicator that characterizes the variability of the trait. Denoted by the symbol σ^2 .

4. **The sum** (of all values) has the symbol Σ .

5. **The number of sentences** is denoted by the symbol **n**.

We offer the following version of the worksheet (Table 1):

Table 1

Worksheet

№ of the sentence	x	$x - \bar{x}$	$(x - \bar{x})^2$

At the beginning of the calculations, the plate is, of course, empty. Below is an excerpt from a 15-sentence article that was used in the research:

(1) Сучасне розуміння об'єктивної граматики ґрунтовано на максимальному врахуванні усього розмаїття дискурсивних практик, де інтенції мовця повноцінно виявлювані, а процес продукування мовлення є спонтанним.

(2) У силу прескриптивних настанов, виконання комунікантами певних ролей формування мовленнєвих одиниць в інституційних дискурсах має відповідні обмеження.

(3) І дескриптивний, і критичний підходи в лінгвістиці до інституційного дискурсу мають опертям: 1) урахування соціальних ролей комунікантів, їхні ієрархічні статуси; 2) розгляд змістового наповнення інституційної комунікації з послідовним диференціюванням політичного, релігійного, педагогічного, медичного, дидактичного, наукового, дипломатичного, маркетингового, релігійного дискурсів, до цього додають також презентаційний та військовий.

(4) Кожний із цих дискурсів внутрішньо диференційований на окремі різновиди на зразок військовий оборонний дискурс, військовий наступальний дискурс.

(5) Зрозумілим є й те, що жодний із дискурсів не існує ізольовано.

(6) Так, наприклад, військовий дискурс насамперед пов'язаний із політичним, те саме стосується й дипломатичного, а дидактичний – із педагогічним та ін.

(7) В інституційному дискурсі визначальним є соціальний інститут як історично сформована форма організації й регулювання суспільного життя, відносин у межах корпоративних груп.

(8) На таких інститутах ґрунтовані реалізації найістотніших для суспільства функцій, що й мотивує можливість встановлення основних параметрів інституційного дискурсу: а) набір типових для відповідної сфери ситуацій спілкування та пов'язаних із нею комунікативних подій із регламентованою внутрішньою структурою; б) реалізація і/чи ініціація ситуацій у визначених просторово-часових координатах; в) передбачувана тематика спілкування з її внутрішнім регламентуванням; г) прогнозовані моделі мовленнєвої та комунікативної поведінки; ґ) виконання комунікантами окреслених (статусно передбачених) ситуативних ролей.

(9) Інституційному дискурсу протиставлені художньо-белетристичний, побутовий та ін.

(10) Для мовносоціумної об'єктивної та суб'єктивної граматики істотною постає заявлена опозиція, оскільки спонтанність, емотивність, експресивність, ліберальність, демократичність та ін., що постають визначальними для неінституційних дискурсів, спричиняють об'єктивний вимір продукування мовлення, де відчутними є: 1) рухомість лінійного структурування внутрішньореченневих позицій, 2) актуалізація їхнього статусу з орієнтуванням на фокус ситуації, пресупозицію, 3) статусні ролі комунікантів, 4) співвідносність поверхневих і глибинних смислів.

(11) Розкриття особливостей реченнєвого структурування, його функційного навантаження в організації адресантно-адресатного комунікативного простору, вияв закономірностей ускладнення пропозитивних вимірів речення постають особливо значущими для мовносоціумної об'єктивної та суб'єктивної граматики.

(12) До таких ускладнювачів належать внутрішньореченнєві специфікафори, серед яких вирізняють: темпоральність, аспектуальність, негацію, локативність, кількість, спосіб дії та ін.

(13) Квантитативні та кваліфікативні специфікатори у внутрішньореченнєвій структурі охоплюють різноманітні дво- й більше рівневі семантичні ускладнення речення, що в таких випадках містить дві й більше пропозицій, постаючи семантично складним, але формально простим.

(14) Квантифікація може виражатися й лексичними, й лексико-граматичними, й суто граматичними засобами.

(15) Для мовносоціумної об'єктивної та суб'єктивної граматики істотним постає врахування усієї множини засобів із зосередженням уваги на семантичному діапазоні квантифікації з внутрішнім диференціюванням специфікації точної ↔ неточної кількості, абсолютної ↔ відносної кількості.

Count the number of words in each of the sentences, enter the data in the second column of the worksheet (see Table 2):

Table 2

Data for Calculating the Coefficient of Variation

№ of the sentence	x	$x-\bar{x}$	$(x-\bar{x})^2$
1	23	-3.4	11.56
2	17	-9.4	88.36
3	44	17.6	309.76
4	17	-9.4	88.36
5	11	-15.4	237.16
6	19	-7.4	54.76
7	21	-5.4	29.16
8	65	38.6	1489.96
9	8	-18.4	338.56
10	54	27.6	761.76
11	28	1.6	2.56
12	18	-8.4	70.56
13	31	4.6	21.16
14	12	-14.4	207.36
15	29	2.6	6.76
			$\Sigma = 3717.8$

Down here I describe the **algorithm of action**, how to correctly look for the coefficient of variation:

- count the number of words in each of the sentences, enter the data in the first column (for example, 23 words in the first sentence);
- look for the arithmetic mean \bar{x} (find the sum of all words of 15 sentences and divide by the number of sentences). In my case: $\bar{x} = (23+17+44+17+11+19+21+65+8+54+28+18+31+12+29)/15 = 26.4$;
- in the second column, subtract the arithmetic mean from the number of words in each sentence \bar{x} , namely 26.4. Write the results down. For example, for the first sentence: $23-26.4=-3.4$;
- in the third column, subtract each value from the second column ($x-\bar{x}$) to the square. For example, for the first sentence: $(-3.4)^2= 11.56$;

- at the bottom of the third column enter the value of Σ - this is the sum of all values of the third column. In my case: $\Sigma=(11.56+88.36+309.76+88.36+237.16+54.76+29.16+1489.96+338.56+761.76+2.56+70.56+21.16+207.36+6.76) = 3717.8$;
- next, we look for a variant, it is denoted by the symbol 'sigma': σ^2 . It should be calculated by the formula:

$$\sigma^2 = \frac{\Sigma (x - \bar{x})^2}{n}$$

(at the top we indicate only the sum Σ , it is not necessary to multiply it by the value in parentheses!).

Here we have:

$$\sigma^2 = \frac{3717.8}{15} = 247.85;$$

- the next step is to calculate the standard deviation. The formula:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\Sigma (x - \bar{x})^2}{n}} \text{ (That is just the root of the meaning of the variance.)}$$

Here we have:

$$\sigma = \sqrt{247.85} = 15.74;$$

- we are looking for a coefficient of variation according to the formula:

$$v = \frac{\sigma}{\bar{x}} \times 100\%$$

Here we have:

$$v = \frac{15.74}{26.4} \times 100\% = 0.59\%;$$

Conclusion. The coefficient of variability is 0.59%. The variability is considered weak if the result is $v < 10\%$; if v from 11-25% - then average and significant for $v > 25\%$. Our result is less than 10%, so the variability is weak.

Bibliography

1. Бук С. Н. Основи статистичної лінгвістики. Львів: 2008. 124 с.
2. Краснобаєва-Чорна Ж. В. Квантитативна лінгвістика: навч. посіб. Вінниця: 2018. 81 с.
3. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике. Вінниця: Нова Книга, 2007. 264 с.

List of sources

1. Загнітко А. Типологія внутрішньореченневих аспектуально-темпоральних специфікаторів: об'єктивно-граматичний вимір. *Issues of Modern Philology in the Context of the Interaction of Languages and Cultures. Venece: Cà Foscari University of Venice*, 2019. Pp. 109–114.

АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ТЕМПУ МОВЛЕННЯ-ДУМКИ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ 'НАВЧАННЯ ЧЕРЕЗ ДОСЛІДЖЕННЯ'

Визначено коефіцієнт зв'язності мовлення в текстах різних функційних стилів. Статтю підготовлено у рамках освітнього компонента «Квантитативна лінгвістика» за ОП «Прикладна лінгвістика Applied Linguistics» (галузь знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія Philology) першого (бакалаврського) рівня з опертям на принцип 'навчання через дослідження'.

Ключові слова: квантитативна лінгвістика, квантитативний метод, коефіцієнт зв'язності мовлення, «темп мовлення-думки», функційний стиль.

Дослідження ґрунтоване на припущенні Б. Головіна про те, що структура мови і модельована мовою структура мислення мають деякі властивості або якості, які можуть бути названі формальними, необхідними під час вияву змісту, і які можуть бути виражені числовими показниками. Так, якщо визнати, що кожне просте речення передає в конкретному мовленнєвому ланцюгу одне судження, то можна оперувати терміном «темп мовлення-думки» і вимірювати його числом знаменних слів до числа простих речень (чим менше слів припадає на одне речення, тим частіше речення (а значить, і думки) змінюють один одне, тобто тим більше темп мови) (див. [Головин 1970]).

Мета статті: опрацювати покроковий алгоритм обчислення коефіцієнту зв'язності мовлення. Статтю підготовлено у рамках ОК «Квантитативна лінгвістика» з опертям на принцип 'навчання через дослідження'.

Для вимірювання «темпу мовлення-думки» краще користуватися не просто співвідношенням кількості слів і кількості речень, а певним перетворенням і збагаченням цього співвідношення: візьмемо за гіпотезу, що темп мовлення, який приймаємо за одиницю, ми отримуємо тоді, коли на одне речення припадає сім знаменних слів (величина умовна, але враховує і мовну реальність); візьмемо й іншу гіпотезу – про збільшення темпу мовлення-думки залежно від кількості головних членів, які увійшли в двоскладне речення (чим більше головних членів, тим більше предикативних зв'язків, тобто і суджень).

Обрахунки здійснюємо за формулою:

$$T = \frac{7N(P+S)}{2nN_2}$$
, де N – кількість простих речень, N_2 – кількість двоскладних речень, n – кількість знаменних слів, P – кількість підметів, S – кількість присудків, 7 і 2 – коефіцієнти, що забезпечують одну одиницю темпу при семи словах в одному реченні і при одному підметі й одному присудку в кожному реченні.

Спрощено темп мовлення-думки можна представити відношенням кількості самостійних слів до кількості простих речень, оскільки чим менше слів входить до одного речення, тим частотніші речення (а, значить, і думки). Виявлено, що темп мовлення-думки в казці – 2,39, а в науковому тексті всього 0,42. Це означає, що мовлення і дія у казці розгортається швидше майже у 6 разів. І це зрозуміло: у казці думки та висловлювання, якими вони виражені, прості за структурою, тому й швидші, легше вибудовуються в динамічну послідовність; у науковій статті структура думки-мовлення набагато складніша, тому канали свідомості пропускають одиниці такого мовлення-думки повільніше [1: 41].

Коефіцієнт зв'язності мовлення логічно вимірювати, взявши за основу відношення кількості прийменників та сполучників до кількості окремих речень. Нехай цей коефіцієнт дорівнює одиниці тоді, коли в одному реченні є три сполучні елементи (прийменники та сполучники):

$$Зв. = \frac{П+С}{3N}$$

де П – кількість прийменників, С – кількість сполучників, М – кількість окремих речень.

Завдання: обрахувати коефіцієнт зв'язності мовлення в текстах різних стилів, зокрема художньому, науковому, публіцистичному.

Джерельна база: українська народна казка Полтавщини «Хвороба, від якої нема ліків» [5], наукова стаття колективу авторів «Негоспітальні пневмонії асоційовані з коронавірусами у дорослих з гострими респіраторними вірусними інфекціями» [4], газетна стаття У. Воліковської «Алергізація населення: причини і методи боротьби» [2].

Алгоритм.

1 етап. Порахуємо окремо кількість прийменників, сполучників та кількість окремих речень у вибірках. Дані винесемо до табл. 1.

Таблиця 1

Робоча таблиця

Вибірка	Кількість прийменників	Кількість сполучників	Кількість окремих речень
Казка	27	20	25
Наукова стаття	30	13	15
Газетна стаття	26	18	24

2 етап. Обрахуємо коефіцієнт зв'язності мовлення кожного тексту за формулою: $Зв. = \frac{П+С}{3N}$. Дані внесемо до таблиці 2.

Коефіцієнт зв'язності мовлення

Вибірка	Коефіцієнт зв'язності
Казка	0,6266
Наукова стаття	0,9555
Газетна стаття	0,6111

Висновок. Отримані результати свідчать про те, що наукова стаття має найбільший коефіцієнт зв'язності, оскільки науковий стиль визначується точністю та логічністю, послідовністю викладу.

Література

1. Бук С. Основи статистичної лінгвістики : навчально-методичний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 124 с.
2. Воліковська У. Алергізація населення: причини і методи боротьби. *STUDWAY*. 31.05.2014. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://studway.com.ua/allergy/>.
3. Головин Б. Н. Язык и статистика. М. : Просвещение, 1971. 189 с.
4. Кукало О. В., Коцюбайло Л. П., Дуда О. К., Окружнов М. В., Ралець Н. В. Негоспітальні пневмонії асоційовані з коронавірусами у дорослих з гострими респіраторними вірусними інфекціями. *Проблеми військової охорони здоров'я*. 2015. Вип. 44(2). С. 208-215.
5. Українські народні казки: Книга 38. Казки Полтавщини / Запис, упоряд. і літ. опрац. М. Зінчук. Чернівці : Прут, 2010. 440 с.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Матеріали подаються в електронному вигляді (на CD-диску, електронною поштою) у форматі *.doc, *.docx, *.rtf, *.odt разом із одним примірником роздрукованого тексту. **Статті студентів повинні супроводжуватися рецензією або відгуком наукового керівника з рекомендацією до друку.** Назви файлів (тільки латиницею) мають відповідати прізвищу автора, напр.: petrenko.doc.

Матеріали повинні містити такі обов'язкові елементи:

- постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується виступ;
- формулювання цілей дослідження (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження у вигляді тез із обґрунтуванням наукових результатів;
- висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

За достовірність фактів, назв і точність цитування відповідають автори та наукові керівники.

Параметри сторінки: всі поля 2 см. Розмір паперу – А4. Шрифт Times New Roman, розмір 14, стиль «нормальний» («звичайний»). Якщо використано інший шрифт, необхідно подати його на дискеті. Міжрядковий інтервал – 1. Абзацний відступ – 1 см. Текст друкується без переносів. Сторінки рукопису нумеруються олівцем на звороті. Обсяг – від 3 до 5 сторінок.

На першому рядку у правому куті друкуються ім'я та прізвище автора напівжирними літерами (шрифт – курсив). На другому рядку під прізвищем автора – науковий ступінь, звання, ПІБ наукового керівника у дужках (шрифт – курсив). На третьому рядку зазначається навчальний заклад (шрифт – курсив). Через один рядок друкується назва статті (відцентрована, великими напівжирними літерами). Через один рядок подається реферат українською мовою (до 5 рядків). На наступному рядку з абзацу наводяться ключові слова (до 5 термінів) (шрифт – курсив). **Зразок** оформлення початку статті:

Волошина Анастасія

(наук. керівник: к. філол. н., доц. І.В. Гарбера)

Донецький національний університет імені Василя Стуса

БАЗА ДАНИХ «ГРОШІ» В УКРАЇНСЬКІЙ І АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ: ДОСВІД ПРОЄКТУВАННЯ

У статті опрацьовано базу даних «Гроші» в українській і англійській фразеології з опертям на систему кодів культури. Укладено проєктні таблиці зазначеної лінгвістичної бази даних та здійснено культурне кодування фразеологічних одиниць на позначення наявності / відсутності грошей в українській та англійській мовах. Отриману інформацію оформлено відповідною мовою подання на датологічному етапі проєктування.

Ключові слова: код культури, лінгвістична база даних, фразеологічна одиниця.

Через один рядок після реферату подаються тези (вирівнюється за шириною). Ілюстративний матеріал друкується курсивом. Покликання у тексті подаються у квадратних дужках із зазначенням порядкового номера джерела та сторінки, напр.: [3: 7; 5: 321].

Треба розрізняти тире (–) і дефіс (-): відмінність полягає у розмірі і наявності пробілів до і після тире. Скорочення типу т. п., т. д., XVI ст., ініціали при прізвищах (напр., Н. Л. Іваницька), назви населених пунктів типу м. Київ, с. Іванівка друкуються через нерозривний пробіл (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+пробіл). Скорочення типу 90-ті, 1-го – з нерозривним дефісом (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+дефіс). У тексті використовуються лапки «...».

Якщо у тезах наводяться схеми, їх необхідно групувати (Вид – Панель інструментів – Малювання – Вибір об'єкта. Тримаючи кнопку «Вибір об'єкта», виділіть об'єкти, які треба об'єднати у групу, на панелі інструментів «Малювання» натисніть кнопку «Дії», виберіть команду «Групувати»).

Список літератури подається в алфавітному порядку з дотриманням чинного державного стандарту. Назва «Література» друкується на наступному рядку після основного тексту (напівжирним шрифтом посередині рядка). Бібліографічні джерела подаються без відокремлення абзацом. Ім'я автора праці (або перше слово) та порядковий номер джерела виділяються напівжирним шрифтом. **Зразок:**

Література

1. Гарбера І.В. Репрезентація соматичного коду культури концепту «Людина» (на матеріалі фразеології східностепових українських говірок). *Одеський лінгвістичний вісник* : науково-практичний журнал. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. №9. Т. 2. С. 69-73. **2. Козлова Т.О.** Принцип іконічності та його реалізація в лексиці індоєвропейської прамови : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2017. 501 с. **3. Ужченко В.Д.** Східнослов'янська фразеологія. Луганськ : Альма-матер, 2003. 326 с.

Джерела

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с. **2. Українська мова.** Енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко]. К. : Українська енциклопедія, 2004. 824 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. СФУМ 2003 – Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. К. : Наукова думка, 2003. 1104 с. **2. DI 2011** – *Deutsche Idiomatik: Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext* / Hans Schemann. Berlin / Boston : De Gruyter, 2011. 1040 S. **3. ODI 2004** – *Oxford Dictionary of Idioms* / [ed. by J. Siefring]. Oxford : Oxford University Press, 2004. 340 p.

Матеріали до друку просимо надсилати на адресу: zh.krasnobaieva@gmail.com.

Адреса редколегії: Донецький національний університет імені Василя Стуса, філологічний факультет, 21007, м. Вінниця, вул. академіка Янгеля, 4.

Телефони для довідок:

Гарбера Ірина Володимирівна: моб. (050)642-85-21; (063)150-12-72.

ЛІНГВОКОМП'ЮТЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Збірник наукових праць

Випуск 14

Адреса редколегії:

21007, м. Вінниця, вул. академіка Янгеля, 4, ауд. 320

Підписано до друку: 12.04.2021. Формат 60x84 1/16.

Вид. друк. арк. 8,5. Друк лазерний. Зам. № 16. 300 прим.